ВІСТІ КОМБАТАНТА

5-6

ТОРОНТО — НЬЮ-ЙОРК 1992

Printed by Besk. . Graphics Ltd., 2559 Dundas St. W., Toronto, Ont.
Tel.: (416) 761-9882 Fax (416) 766-8537

ВІСТІ КОМБАТАНТА

Рік 1992 Торонто – Нью-Йорк – Ч. 5-6(180)

ЗМІСТ

ВІСТІ КОМБАТАНТА

5-6

1992

РЕДАКТОРИ: І. Кедрин-Рудницький і д-р М. Малецький

ВИДАВЦІ: Головна Управа Об'єднання б. Вояків Українців в Америці, Головна Управа Братства кол. вояків 1 УД УНА

СПІВУЧАСНІ: Братство Українських Січових Стрільців, Об'єднання кол. вояків УПА, Броди-Лев, Інн.

VETERANS' NEWS, bimonthly, published jointly by:

United Ukrainian War Veterans in America, Brotherhood of Former Soldiers of the1st Ukrainian Division of the UNA, in assocoation with:

Brotherhood of Ukrainian Sichovi Striltsi, Former Members of the Ukrainian Insurgent Army, Inc., Brody-Lev, Inc.; Ukrainian Veterans' Assosiation in Canada.

VETERANS' NEWS
P. O. Box 279, Stn. "D", Toronto, ON
Canada M6P 3J9

Editorial office in USA:
Mr. I. Kedryn-Rudnytsky, 100-E Montgomery St.,
Jersey City, N. J. 07302 U.S.A.

Статті, підписані прізвишем чи ініціялами автора, не завжди відповідають поглядам Редакції.
Редакція застерігає собі право скорочувати статті і справляти мову.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ НА 1993 РІК:

В Канаді річна передплата 25.00 дол. В США і інших країнах 25.00 ам. дол.

АДРЕСИ ПРЕДСТАВНИКІВ:

Англія:

AUFC -- H.Q.
49 Linden Gardens
Notting Hill Gate
London, W2 4HG
ENGLAND

Mr. S. Wasylko
4 The Hollows
Silverdale
Nottingham, NG11 7FJ
ENGLAND

Австралія:

Mr. Bojczuk Lew
68 Wilpena Terrace
Kilkenny, S.A.
Australia 5009

Коментарі

Мирослав Малецький

ЗА ЯКУ ДЕМОКРАТІЮ?

Питання актуальне. Демократія, демократ, демократичний – модні слова. Ними користуються і їх невтомно повторяють політики, журналісти, автори та взагалі всі себе шануючі діячі по всьому світі. Але, мабуть, немає іншої спільного кореня групи слів, які означали б для різних людей різне, часто навіть одне одному протилежне. Демократами називають себе американський президент, британська королева, генеральні секретарі б. Совєтського Союзу та низка диктаторів Африки й Латинської Америки. Політичні лади, на чолі яких вони опинилися, хоч за назвою демократичні, у своїй суті різні і відмінні. Додавання відповідних прикметників перед словом "демократія", як ось: парляментарна, народна, соціялістична і т. п. може – хоч не завжди – уточнювати розуміння вживаного поняття. Часом, наприклад, "народна демократія" на східній частині земної кулі означала недемократичну дійсність, до речі – один з найжорстокіших в історії таталітаризмів. Питання демократії і вся проблематика пов'язана з її функціонуванням вимагає окремого обговорення. Тому, одначе, що недавні роки принесли розвал Совєтського Союзу, а на його руїнах постають нові держави, між ними Україна, більшість з яких змагає побудувати демократичний лад, не завадить пригадати, принаймні коротко, які питання криються в слові "демократія".

"Демократія" – слово грецького походження. Воно окреслює форму правління, політичний лад, при якому верховна влада належить народові. Розрізняється безпосередня або плебісцитна демократія, тобто коли народ сам вирішує при помочі голосування актуальні питання, або репрезентативна демократія, в якій ці питання вирішують вибрані репрезентанти. Осереднім пунктом вартостей демократичної системи стала одиниця: кожному поодиноко забезпечене право на розвиток своєї індивідуальности. Другим принциповим постулятом уважається право на рівноправність. Основою демократії є конституція, яка запевнює вольності своїм громадянам; ось найосновніші з них: особиста свобода, свобода слова, віровизнання і зборів, творення організацій. В демократії вважається, що кожна людина є настільки свобідною, наскільки це можливе, але завжди під умовою, що ця її свобода не входитиме у конфлікт із свободою іншої людини.

Свої опінії в демократіях висловлюють при помочі рівного і тайного голосування, а всі ухвали проходять більшістю голосів, яка може бути абсолютна, релятивна або кваліфікована.

Бути демократом – це значить мати вироблену політичну культуру; це значить вміти вислухати, зрозуміти й шанувати думку інших. Бути демократом тоді тільки, коли нам вигідно, коли тільки не суперечить нашій думці – це погано, бо свідчить про політичну невиробленість. Існує небезпека, що цього роду "демократи" можуть завести туди, куди дійшли всі тоталітаристи, тобто, до темряви самозакохання і уяви єдиноправильности. Звідси до винищування інакодумаючих вже недалеко.

Хтось слушно може завважити, що історія знає більше авторитативних, абсолютних чи деспотичних валодарів. Це правда, одначе з тим застереженням, що стан розвитку народу вирішував форму його правління. Демократія вимагає свідомих людей.

Демократія зумовляє існування різних поглядів і політичних напрямків, але рівночасно вона не заохочує до роздріблювання, до політичної атомізації.

Демократії мають і низку своїх неперфектностей, але, не завжаючи на це, треба погодитися з вільноперекладеним висловом В. Черчіля, що демократія – це найгірша відома форма правління, але все таки краща за всі інші знані й дотепер випробувані.

Україна коло триста з половиною років належала до російської імперії, спершу абсолютної монархії, а згодом кривавого більшовицького тоталітарного режиму. Влада імперії безпощадно нищила найменші прояви демократичної думки серед поневолених народів. В нашій батьківщині, одначе, глибоко закорінені демократичні вартості, починають повертатися у свідомість народу. Щоб не запускатися в глибину віків, пригадаймо козаків та демократичний лад Запорізької Січі. Демократичні принципи просякли Конституцію Пилипа Орлика. У першій світовій війні і пізніше надмірна віра в демократію, а тоді модна була демократія у формі інтернаціонального соціялізму, причинилася, як думають деякі дослідники, до упадку української держави.

Питання демократії дискутується в українському політичному світі, бо з цим словом зв'язані проблеми свободи, майбутньої конституції, економічних реформ та цілого многогранного життя народу. Слідкуючи за цими дебатами, деякі обсерватори затурбовані їх різкістю і формою, а в деяких випадках свідомим чи несвідомим браком зрозуміння часу і обставин в сучасній Україні. Демократія – це не ідеологія і не теологічна доктрина. Демократія достосовується до кожночасних потреб народу і згідно з ними встановлює свої пріоритети. Коли небезпека – на першому місці оборона; в мирних часах наголос паде на покращання побутових умов життя громадян.

В Україні тепер незвичайний час, бо після століть неволі усамостійнившись, розбудовує та закріплює свою державність. Цей стан вимагає

від громадян політичної мудрости, великого вкладу праці, взаємного вирозуміння та терпеливости. Завважується, на жаль, що не на цій площині назрівають деякі спори. Перебільшені особисті амбіції, непродуктивний популізм та навіть прояви звичайної демагогії насильно вкрадаються в українську політичну атмосферу. Внаслідок цього поширюються розколи в дуже ще молоденьких і кволих партіях за принципом: "Я і моя група краще зуміємо керувати державою". Очевидно, про це, як вони в короткому часі зреформують економіку, поставлять добірне українське військо, впровадять "тверду" українську валюту, мовчать. Мабуть, розраховують на коротку пам'ять тих, до яких звертаються. Знову інші, ці з правого крила, не цураються авантюрництва й навіть демагогії. Бо як розуміти недавні (жовтень 1992) події у львівській організації Руху, де авантюрувалися "інтеґральні націоналісти"? Ще інші пробують вперто защіпити людям свої вчення, привезені з еміґрації. Тяжко їм зрозуміти, що сам волюнтаризм та з ним пов'язані гарні, але "бляшані" фрази, в наш час вже віджилися. Український організований націоналізм багато зробив у своїй добі, поширюючи національну свідомість нашого народу, і за це він знайшов гідне місце в історії. Тому не легко зрозуміти, чому цю організацію окреслюється іменем одного з її колишніх провідників. Саме це на руку російським імперіялістам. Вони завжди старалися звузити українську боротьбу за незалежність до незначної авантюри одної людини й його невеличкої групи: не народ боровся за самостійність – а мазепинці, не народ – а петлюрівці, не ОУН (обох відламів у другій світовій війні) – а бандерівці. Україна усамостійнилася, і за її відбудову стоїть весь свідомий народ (забули за референдум?) – а не лише така чи інша група.

Не надзвичайно добре повела себе Західна діяспора в особах своїх декотрих представників на недавно відбутому в Києві Всесвітньому Форумі Українців. Здається, що організатори Форуму хотіли задокументувати єдність українців у світі "сущих" та, гостячи прибулих з діяспори, зокрема Східної, нав'язати з ними дружні зв'язки, а від усіх дістати моральну підтримку у важкій боротьбі за закріплення Української держави. Представник Західної діяспори, згідно з пляном, повинен був говорити про життя українців у поселеннях, однак, він волів скритикувати політичні й суспільні умовини життя в Україні, а тих, що за них відповідають, поучити, що і як робити, забуваючи про невідрадний стан і осяги політики – підкреслюємо, політики – Західної української діяспори. При цьому не зашкодило б дещо скромности. Треба пригадати, що Президент України і деякі члени Верховної Ради та Кабінету міністрів свідомі потреб і завдань, які перед ними, свідомі своїх недоліків. Нераз, зокрема Президент, повертається до пекучих проблем дня у своїх пресконференціях чи виголошуваних промовах. Уважні читачі преси про це знають. На такі й інші виступи зареаґовано в Києві заявою, оголошеною Укрінформом, про

можливе видворення іноземних громадян, які "приватно, з власної ініціятиви приїжджають до України і, замість того, щоб погоджувати свої дії з державою, інколи самочинно проводять пресконференції, виходять на мітинґи й закликають до протистояння людей. Оце пресове повідомлення викликало обурення і крик, мовляв, Кравчук повертається до твердої руки комуністичного режиму. Саме, як пишуться ці рядки, видворили з Канади англійського громадянина (вели його в кайданках) за висловлювання думок, які не згідні з поглядами канадського уряду. Колись знову до США не пустили майбутнього прем'єр-міністра П. Трудо, бо урядові не сподобалися були його публічні висловлювані погляди. Ну і що? Ніхто не реаґував. Подвійні стандарти?

З лівого крила екстремісти України хочуть повернутися до "старих добрих часів". Це колишні перелицьовані комуністи, і з ними діялог тяжкий, якщо взагалі можливий. Їм хіба вже відомі всі звірства звироднілого комуністичного режиму? Мабуть, теплі місця більше манять і переконують їх, ніж усі людські міркування.

В Україні, виглядає, тепер на черзі економічні реформи. В цій ділянці не бувають скорі й ефективні осяги, й нема чародійної палички, за помахом котрої змінилося б усе на краще.

Демократія вимагає від своїх послідовників доброї волі, самодисципліни, відчуття моменту, а в час надзвичайних подій – єдности, праці, терпеливости. За таку демократію і з нею успіх запевнений. Цим разом колесо історії не завернеться. ❑

Торонто, 14 листопада 1992 р.

Веселих Свят Різдва Христового
та Щасливого Нового Року

Раді Українських Комбатантських Організацій
Спілці Офіцерів України
всім українським комбатантським організаціям в Україні та діяспорі
своїм Членам та Крайовим і Станичним Управам
бажає

Головна Управа
Братства кол. вояків 1-ої Української дивізії
Української Національної Армії

Олена Губіна
м. Київ

В УКРАЇНСЬКИЙ УРЯД ПРИХОДЯТЬ ПРАГМАТИКИ

Наш нинішній уряд називають першим урядом незалежної України. Адже той, з яким щойно розпрощалися, зостався нам у спадок від часів колишньої УРСР – з усіма його формами і методами роботи, позицією і менталітетом. За той рік, що минув після загальноукраїнського референдуму, Кабінет Міністрів Фокіна підготував кілька програм економічного розвитку України, але жодна з них не засвідчила своєї дієздатности, бо уряд, пов'язаний із старими структурами колишнього СРСР, був неспроможний здійснювати реформи всерйоз і обходився лише незначними косметичними змінами системи. Він був настільки монолітно пов'язаний з учорашнім днем, що нові люди, які приходили до нього, одразу готувалися до перспективи безплідної боротьби з державною бюрократією, яка не збиралася поступатися своїми принципами. Поразка у цій боротьбі спіткала колишнього віце-прем'єра Володимира Ланового, який намагався змінити систему, але був виштовхнутий тією системою за межі "поля для боротьби". Лановий пішов з уряду, коли розстановка політичних сил на Україні працювала на беззастережний авторитет Президента Леоніда Кравчука. На його думку, ми прямували до французької моделі побудови державної влади, де президент – найвагоміша фігура, а кабінет міністрів лише складає частину його апарату. З подібною позицією певною мірою погоджувався й український парлямент, який у більшості випадків нерозривно пов'язував поняття "влада" і "відповідальність" і не дуже прагнув останньої.

Але восени розстановка політичних сил змінюється. Об'єднання "Нова Україна" підштовхнуло до активної політичної діяльности групу великих промисловців у парляменті, які виявилися вкрай незадоволеними ходом економічних реформ в Україні. Вони знайшли собі підтримку серед голів обласних, міських і районних Рад, багато з яких є народними депутатами України. Назадоволення працівників Рад ґрунтувалося на масштабному конфлікті з президентськими структурами на місцях, які почали перебирати на себе основні владні функції. На вершині цієї піраміди опинився Голова Верховної Ради України Іван Плющ, який і "санкціонував" скинення уряду Фокіна і наступ на президентські структури. Але реальна влада сьогодні існує не в Радах, а в промислових господарствах, тому не випадково, що долю Кабінету Міністрів Фокіна вирішували остаточно саме депутати-промисловці. Закономірно, що, скинувши його Кабінет, вони самі мали прийти до влади. І якщо конкретніше, – то найбільш організовані структури, а такі насьогодні існують у військово-промисловому комплексі. Саме ВПК найменше

постраждав під час розвалу економіки, у нього залишилися нерозірвані зв'язки з ВПК інших республік колишнього Союзу, а значить ритмічно діяли взаємні поставки, працювали підприємства. ВПК завжди серйозно впливав на державну політику, але чи не вперше його представники прийшли на перші посади виконавчої влади.

Кандидатуру нового Прем'єр-Міністра парлямент одразу схвалив конституційною більшістю. Ним став генеральний директор виробничого об'єднання "Південний машинобудівний завод" із Дніпропетровська Леонід Кучма. Дехто зазначив, що "дніпропетровська команда" знову повертається до влади, згадуючи Брежнєва, Щербицького та інших колишніх "перших". Земляки Кучми вважають цей жарт недоречним, адже мова, на їх думку, може йти лише про збіг у географії. Леонід Кучма народився 1938 року на Чернігівщині, закінчив Дніпропетровський держуніверситет, за фахом інженер-механік, кандидат технічних наук. На Південний машинобудівний завод прийшов по закінченні університету 1960 року і розпочав свою кар'єру звичайним інженером. З 1975 по 1982 рік працював секретарем партійного комітету КБ "Південне", парткому об'єднання. І це на рік більше, ніж генеральним директором об'єднання. Його називають "батьком СС-20", адже південний машинобудівний завод – найбільше в світі підприємство по випуску ракет. Свого часу Хруцов сказав про цей завод, що він випускає ракети, "як сосиски".

Кучма майже ніколи не виступав на сесіях Верховної Ради і примудрився таким чином не зажити собі серйозних опонентів серед народних депутатів, у новостворених партіях і рухах. Тому отримати формальну підтримку під час голосування в парляменті йому було не важко. Хоча найголовнішим для того, хто сьогодні вступає на посаду голови Кабінету Міністрів, було отримати кредит довіри і від парляменту, і від народу України. Кучма його отримав, бо вже з перших кроків виявив своє прагнення до серйозних реформ. Він виступав у парляменті лише кілька разів за останній місяць, але й цього було достатньо, щоб пересвідчитись, що нині центр реформ справді пересуватиметься в уряд, а значить, зростатиме його вага і авторитет. Причому настільки, що поступитися єдиновладністю в окремих питаннях доведеться навіть Президентові Кравчукові. Приміром, відтепер представники Президента на місцях підпорядковуватимуться паралельно ще й Кабінетові Міністрів.

Перший сміливий крок, який зробив Кучма щодо заміни команди віце-прем'єрів, також зіграв на його користь. До нового Кабінету Міністрів він не взяв жодного із колишніх віце-прем'єрів, навіть Валентина Симоненка, якому складав протекцію сам Президент. Першим віце-перм'єром стала "людина опозиції" – Ігор Юхновський. Відомий вчений-фізик зі Львова, академік Академії наук України, він півтора року очолював "Народну Раду" в парляменті, балотувався під час виборів

Президента України. З лютого 1992 року він фактично відходить від активної політичної діяльности, погоджуючись обійняти посаду Державного радника України. На той час фахівці пов'язували з Державною Думою певні сподівання щодо створення мозкового центру реформ, на які можна реально впливати. Юхновський взявся за розробку енерґетичної програми України, аналіз справ у цій галузі і реальні перспективи. Юхновського називають "романтичним теоретиком" і дехто вважає, що його призначення першим віце-прем'єром є більш політичним кроком, так би мовити, поступкою опозиції, який, на відміну від своїх попередників, не псуватиме справ своєю некомпетентністю, бо йому не дорікнеш її відсутністю.

Питання економічної реформи покладені на Віктора Пинзенка, який окрім того, що призначений віце-прем'єром, став також міністром економіки. Він також репрезентує Львівську школу, доктор економічних наук, професор у свої 38 років. З квітня 1992 року також працював у Державній Думі – заступником голови Колеґії з питань економічної політики. Підтримує зв'язки з Рухом, а найбільшого авторитету зажив, коли ґрунтовно й глибоко розкритикував останню економічну програму уряду Фокіна під час розширеного засідання Кабінету Міністрів, після чого Фокін знервовано заявив, що Пинзеник зробив "політичний донос на уряд". Дотримується демократичних поглядів, прагне проведення реальних реформ в економіці, зокрема, процесу приватизації.

Віце-прем"єр Юлій Іоффе, взяв на себе чи не найскладнішу галузь у нинішній економіці України – паливно-енерґетичний комплекс. Гірничий інженер-електромеханік за фахом, він останні три роки працював генеральним директором виробничого об'єднання "Стахановвугілля". Політику уряду Фокіна щодо вугільної промисловости критикував давно, вважаючи, що Фокін прагнув не стільки вирішити, скільки поховати проблеми шахт до межі банкрутства. Оскільки й досі на розвиток нашої вугільної галузі значною мірою впливають відповідні заходи і розрахунки, які робляться в Росії, Іоффе вважає, що порятувати нас може лише введення їх власної валюти. Підтримує єдину диктатуру – диктатуру закону, перед яким рівними повинні залишатися всі, незважаючи на посади і достатки. Свою діяльність на посаді віце-прем'єра розпочинає із складання науковообґрунтованого енерґетичного балянсу України, щоб визначити, оскільки все-таки Україні потрібно вугілля та інших видів палива. Розвиток вугільної промисловости вважає перспективним, адже пояснює, що за всю історію шахт на Україні тут було видобуто 10 млрд. тонн вугілля, але ще стільки ж залишається на балянсі діючих шахт і близько 30 млрд. тонн серед розвіданих покладів. Така позиція не випадкова, адже сьогодні все частіше говорять, що незалежність України пов'язана саме з її енерґетичною незалежністю. Покищо ми перебуваємо

в єдиній енерґосистемі з республіками колишнього СРСР і країнами Східної Европи, а отже, змушені виробляти електроенерґію для Европи на своїх атомних електростанціях і закуповувати нафту і газ в Росії та Середній Азії. Хоча якщо переорієнтувати економіку на інші види палива, нам пощастить вирватися із страшної залежности.

Колишній директор криворізького заводу гірничого устаткування "Комуніст" Василь Євтухов призначений віце-прем'єром з питань промисловости та будівництва. Євтухов один з лідерів "Нової України", він очолює Спілку промисловців і підприємців України і досить реально координує свою діяльність з подібною спілкою Росії, які очолює Аркадій Вольський, "батько" тамтешнього ВПК. Євтухов стопроцентно належить до прагматиків, володіє сучасними методами управління промисловістю.

Володимир Дем'янов, якого можна вважати чи не єдиним представником Кравчука в уряді Кучми, відповідає за питання аґропромислового комплексу. Ветеринарний лікар за фахом, він розпочав трудову діяльність 1961 року завідуючим ветеринарною дільницею на Хмельниччині. У 70-х роках почалася його партійна кар'єра, він стартував секретарем парткому колгоспу у Запорізькій області і доріс до першого секретаря райкому компартії України. Відтак – голова облвиконкому, голова Запорізької обласної Ради народних депутатів. Від березня 1992 року представник Президента в Запорізькій області. Знавцем сільськогосподарського виробництва вважається ще й тому, що, за словами колеґ, не прагне придушити реформаторську ініціятиву у селян. Зрештою питаннями нинішнього аґропромислового комплексу якраз і повинна займатися досить невтральна людина, яка не дуже заважатиме фермерам і зопалу не розвалюватиме колгоспи. Селяни, як відомо, не дуже швидкі на підйом і прагнуть кілька разів відміряти, перш ніж відрізати. Одне слово, обережно ставляться до різного роду нововведень і адміністративний розпуск колгоспів можуть просто не сприйняти. Тому, думається, колгоспи на Україні покищо існуватимуть. Інша річ, як вони влаштують співжиття з фермерськими господарствами: "рефері" між ними повинен бути дуже зваженим.

Питання гуманітарної політики уряду доручені віце-прем"єрові Миколі Жулинському, який єдиний серед команди віце-прем'єрів не був народним депутатом. Свого часу він працював директором інституту літератури імені Т. Г. Шевченка, а в лютому 1992 призначений Державним радником України з питань гуманітарної політики. Дотримується демократичних поглядів, ще працюючи в інституті, сприяв поверненню до друку заборонених колись творів літератури, відновленню доброго імені репресованих мистців. Під час проведення Всесвітнього форуму українців очолював його оргкомітет. Як Юхновський з Пинзенком, також підтримує зв'язки з Рухом.

Міністрів Кучма змінив менше, хіба що й тут посилив їх команду представниками промислових кіл. Міністром зовнішніх економічних зв'язків призначений Іван Герц, який працював головою правління Асоціяції орендного колективу "Закарпатліс". Міністром промисловости став колишній заступник директора металургійного комбінату "Запоріжсталь" Анатолій Голубченко. З кабінету Міністрів взагалі зникло міністерство торгівлі і це було ніби останньою крапкою під час зміни двох владних команд: колишня біржево-торгова поступилася місцем промисловій.

Як можна сьогодні оцінювати перспективи нового уряду? Чи не вперше до влади прийшла одна команда, у якій більшість людей знаходиться на своєму місці. Вони мають справжню зацікавленість у проведенні реформ і у зміцненні виконавчої влади. Протягом двох місяців обіцяють представити власну програму економічного розвитку України і вже під час формування уряду Кучма домігся від парляменту певних ґарантій, що той уряд не смикатимуть по дрібницях, що він матиме свободу, звичайно, в межах закону, для проведення реформ. Кабінет Міністрів уже готує ряд проєктів законів, щоб подати їх на розгляд сесії. Вони стосуються валютного реґулювання, податкової системи, тощо. До речі, парлямент дозволив Кучмі те, чого рік не дозволяв Фокінові – підпорядкувати Кабінетові Міністрів Національний банк України, Фонд державного майна і антимононольний комітет. І це ще раз засвідчує, що уряд збирається діяти серйозно, зміцнюючи свій вплив. І сьогодні взагалі все більше згадують німецьку модель побудови владних структур, де найвпливовішою особою в державі є канцлер – голова уряду.

Уряд Кучми обіцяє покласти край "холодній економічній війні" з Росією. Хоча сам Прем'єр додає, що Росія рахуватиметься з нами лише тоді, коли ми станемо економічно розвиненою державою. Сьогодні для цього є перспективи. ❑

Іван Кедрин

ЗМІНИ В УКРАЇНІ Й АМЕРИЦІ У ПОЛІТИЦІ Й КУЛЬТУРІ. НОВИЙ УРЯД В УКРАЇНІ

У жовтні й листопаді цього року сталися в Україні й Америці події, які можуть мати переломове історичне значення. Прем'єр-міністер в Україні Вітольд Фокін подався до димісії, подавши за причину пізній вік – 60 років. Він був дуже непопулярний, як росіянин у кермі уряду, а по суті закидали йому, що ні в одній важливій ділянці державної будови нічого не діяв. Верховна Рада висловила недовір'я цілому урядові – всупереч волі президента Леоніда Кравчука, який кількакратно заявляв, що він визнає потребу змін в уряді, але переводитиме їх ступнево. Можна було лякатися, що прийде до затяжної прикрої кризи з некорисним відгуком за кордоном.

Щасливо – сталося інакше. Відхід Фокіна, мабуть, був за кулісами узгіднений з Кравчуком, щоби Фокін відійшов без "утрати обличчя". Три дні згодом новим прем'єр-міністром став Леонід Кучма, колишній директор найбільшого в Україні промислового центру, в якому працює 52.000 робітників. Кучма, – читали ми, – провів Дніпрельстан, який працював для військових цілей, на мирну продукцію – замість танків і панцерних возів – трактори й інші машини. Цікава процедура призначування прем'єра й інших членів уряду в Україні. Президент пропонує на засіданні Верховної Ради свого кандидата, члени Верховної Ради можуть зголошувати свого кандидата, тоді рішає тайне голосування. Така процедура погрожує затяжною штукою, але знову вийшло добре: Леоніда Кучму затверджено величезною більшістю голосів, кандидат опозиції Лановий перепав. За 13 днів Кучма пред'явив список усіх міністрів і голів численних Комісій (в Україні називають їх "комітетами") і знову той список затверджено. Це добрий знак: члени Верховної Ради здають собі справу, що треба мерщій конструктивно ладнати кризу уряду. По-суті – видно, що складено уряд після дбайливого розгляду.

Залишився, як можна було сподіватися, міністер закордонних справ Валентин Зленко і міністер військових справ Констянтин Морозов. Найкращою позицією у новому уряді є перший віце-прем'єр Ігор Юхновський, дуже популярний в Україні учений, завдання якого – бути наче головою економістів для проведення контрольованої системи господарства на систему вільного ринку. Це ресортові міністри фінансів, торгівлі, важкого промислу, сільського господарства і директор Національного Банку. Не забракло в тому дуже поважному списку членів нового уряду трохи гумористики. Створено "Комітет для жіночих справ" – з мужчиною, як головою. Які можуть бути "жіночі справи"? Чому для рівноваги не покликано до життя "Комітету для чоловічих справ?" У кожній справі можна перестаратися – психіка і

спосіб думання наших земляків над Дніпром інколи нам незрозуміла. Наприклад, незрозумілим є анхронічний підхід до жінок.

У списку кількадесяти осіб, членів уряду та різних "комітетів", нема ні одної жінки, дарма що в Україні є багато жінок з високою освітою, фахівців різних ділянок. Чуємо від дуже поважних наших людей, які їздили кількакратно в Україну та стали авторитетними інформаторами, що там загал ставиться до жінок, як до другої кляси громадян. В Україні все ще покутує пам'ять, що за комуністичної влади в СССР в усіх великих містах жінки замітали вулиці великими мітлами та вантажили вугілля до вагонів. Суща нісенітниця, жалюгідний анахронізм, який пригадує середньовіччя із спалюванням чарівниць на костирях.

Ігор Юхновський заявив близьким йому знайомим ученим із верхівки Наукового Т-ва ім. Шевченка в Америці, які стали недавно членами Української Академії Наук у Києві, що тепер – покищо – треба відкласти "чисту науку" (досліди над новими винаходами) та зайнятися направою економічного стану. Учені дослідники з таким становищем не погоджуються, вони правильно звертають увагу, що нові винаходи є наче леґітимацією високої культури для всього Заходу, – але ж голодні люди не думають про нові осяги в науці, а про шлунок.

Саме в той день, коли писані ці рядки, появилася в "Нью-Йорк Таймсі" з дати 6 листопада ц. р. обширна кореспонденція, яка починається на 1-ій сторінці з переносом на майже повну дальшу сторінку. Допис із прецікавими коментарями – прихильний Україні і змальовує об'єктивно однаково позитиви, як неґативи. Тими позитивами є патріотизм, навчання у школах історії України, чого не було впродовж сторіч, свідомість конечности переборювати труднощі. Найбільшим неґативом є дорожня, інфляція, розчарування людей, які щойно тепер бачать, що не можна жити патріотичною романтикою.

За інформаціями найкращих наших знавців відносин в Україні, які багато разів їздили туди й розмовляли з тамошніми відповідальними діячами, включно з Леонідом Кравчуком, – це психіка, скалічена комуністичним правлінням. Конкретно: не тільки директори фабрик, з правила колишні комуністичні вельможі, не хочуть приватизації, але й робітники не хочуть, бо воліють бути погано платними робітниками, як власниками, які мусять довше і важче працювати й журитися своїм підприємством. Люди просто не розуміють, що таке вільний ринок, що таке власні крамниці, що таке банк і його функції. З Польщі чи Німеччини напливають товари, приділюють їх такій то "приватизованій" крамниці, і власник – нагайно перепродує той крам з малим зиском або дає на чорний ринок на спекуляцію. Та психіка, твердять знавці, перешкоджує увести рідну валюту, бо Кравчук і його дорадники бояться, що поки валюта не матиме

визнаного Міжнародним Монетним Фондом підкладу, то валюта негайно втратить свою вартість.

Нещастям України є демагогія, яка штовхає, особливо молодь, до шкідливих виступів. Згаданий допис у "Нью-Йорк Таймсі" поміщує світлину з демонстрації студентів, які домагають негайного виступлення з так званої "Співдружности" (співпраці з іншими колишніми членами СССР) та розписання виборів до Верховної Ради. Сам Кравчук заявив, що "покищо Співдружність нам потрібна", і всі діячі Народного Руху стверджують, що тепер не пора вносити хаос у країну виборами – треба виждати. Як виглядала би держава, як би правили нею студенти? Патріотизму замало.

НОВИЙ ПРЕЗИДЕНТ В АМЕРИЦІ

3 листопада 1992 року відбулися в Америці президентські вибори. Виграв кандидат Демократичної партії, губернатор маленького стейту Арканзас, Біл Клінтон. Виграв тому, що впродовж своєї 14-місячної виборчої кампанії говорив майже виключно про економіку, про безробіття, про свій плян оздоровити економіку та завести "новий лад". Виграв, хоч не мав до становища президента американської великодержави ніякої підготовки, бо, народжений вже після Другої світової війни, всю свою політичну кар'єру здобував тільки в межах названого стейту, який нараховує около три мільйони мешканців. Програв Джордж Буш, республіканець, який мав найбільшу підготовку від усіх своїх 40 попередників у Білому Домі: був конґресменом, директором Центральної Розвідкової Аґенції, був амбасадором в Об'єднаних Націях, амбасадором в Китаї і 8 років віцепрезидентом. Буш був старшиною літунства під час Другої світової війни і дістав медалі за геройську поставу у війні на Далекому Сході. Але програв президент Буш тому, що сам собі завинив: у двох останніх роках, коли вже шаліла в Америці економічна криза, зростало безробіття, множилися банкрутства, він грав остентаційно ґольфа і цілком злегковажив собі внутрішньо-американський терен та його економіку. Займався майже виключно справами закордонної політики, зокрема проблемою редукції різних родів зброї. Не зрозумів ходу історичних подій: провалу комунізму, могутніх визвольних рухів.

Що буде за урядування Біла Клінтона – неможливо ставити поважні проґнози. Коли писані ці рядки – він ще нікого не призначив до свого уряду. Можна тільки здогадуватися, що шукатиме співпраці з поміркованим крилом Республіканської партії і не вестиме політики ізоляції, яка була би катастрофою для Америки. Не тільки ми, але й усі лідери Західньої Европи стривожені прогрою Буша і не знають, якою буде їх співпраця з Клінтоном. Очевидно – державницький формат Джорджа Буша був куди вищий. Не відомо, чи і як Клінтон розмовлятиме з британським прем'єром Джоном Меджором, з президентом Франції Франсуа Міттераном чи канцлером

Німеччини Гельмунтом Колем, ба навіть з Борисом Єльцином. Ми, українці, теж нічого не можемо знати, як поставиться Клінтон до України і її проблем. Кожний новий президент Америки звільняє ввесь службовий склад свого попередника і призначає своїх людей – около 3.000 осіб, у тому числі увесь склад уряду, штаб Білого Дому й дипломатичний корпус. Ми мали в уряді Буша кількох поважних приятелів і мали доступ до самого Буша. Клінтон мав за собою "Комітет українців за Біла Клінтона", – не відомо, хто з них матиме якийсь голос у Клінтона, як президента. Біл Клінтон виголосив був в Лос Анджелесі велику промову з дуже прихильною згадкою про Україну – написав йому її відомий нам українець, який активно діяв у виборчій кампанії Клінтона. Але сумнівно, чи він отримає якусь високу "посаду" у державному апараті Клінтона. А проте: казали наші селяни у половині минулого сторіччя: "Пережили ми панщину, переживемо й конституцію".

НАШІ ВТРАТИ

Українська культура в Америці – і насправді культура всього нашого народу – зазнала важкого удару: впродовж двох тижнів цієї вчасної осени померли три велетні образотворчого мистецтва і один поет та літературознавець, людина виняткової особистої культури: Петро Мегик, Едвард Козак і Михайло Мороз – артисти-малярі, та Остап Тарнавський – поет-літературознавець, естет. Всі вони – творці, яких мало, але з-посеред них найболючіша втрата – Едвард Козак. Я дозволив собі назвати його у давніших статтях, присвячених його особі, – унікальною людиною. Високоосвічений артист-маляр, карикатурист, сатирик, піонер гумористично-сатиричної преси; видавець, редактор і ілюстратор сатиричних журналів, при тому людина повна гумору; патріот не слова – а діла, бо колишній Український Січовий Стрілець, скромний, як тільки великі одиниці можуть бути скромними, ніколи злого слова не сказав про будь-котрого іншого маляра. Кожна щорічна виставка Едварда Козака була своєрідною поважною культурною подією. Різнородність тематики, уведення в образотворче мистецтво так званих ґротесок – малюнки на межі реалізму і катикатуризму, зображуючі головно сцени й окремих осіб з народного побуту. Майстер рисунку, який одним сміливим мазком кисти чи олівця віддавав рух – чи то вир аркана в гурті гуцулів, чи танок одної ніжної балетниці навшпиньках. Закоханий у Січовому Стрільцеві, у Гуцульщині й козацтві – був водночас майстром карикатур, в яких завжди виявляв здоровий розум патріота.

Але насправжня трагедія не в тому, що відійшли в засвіти великі творці культури, бо це закон природи, а всі названі вгорі дожили до пізнього віку. Трагедія в тому, що нема молодого нарибку, який міг би їх заступити. Матеріялістична атмосфера в Америці, погоня за грошем,

панування бизнесу над усім життям – просякла молодь. Не тільки українську, бо подібне нарікання чуємо відусіль. Молоді люди вибирають такі професії, які дають надію на швидкий і добрий матеріяльний дохід. Ясно, що талант незалежний від холодного міркування: яку професію вибрати, на який факультет університету вписатися. Коли хтось має талант і його "тягне" до музики, малярства чи скульптури – то він і не стане надумуватися. В Америці сила силенна найрізнородніших спеціялізованих високих шкіл. Трагедія в тому, що у сучасному молодому поколінню не видно талантів, які прислужились би рідній культурі. Може заповнять ту прогалину молоді люди з України.

Голова НТШ Америки проф. Леонід Рудницький доповідав недавно на форумі наукової установи про молодь в Україні, як він її пізнав, викладаючи у тамошньому університеті. Не мав слів признання для тамошніх молодих людей, юнаків і дівчат, як горнуться до науки. Не маю ближчих інформацій про стан образотворчої освіти. Багато тамошніх зрілих мистців-малярів приїздили до Америки із своїми творами. Без образи будь-котрого з них – велика більшість їх, все ще бунтуючись проти "казьонного" комуністичного сююрреалізму, – кидаються в протилежний напрямок абстракту й безпредметности, чи примітивної символіки, тих напрямків, які вже пережилися на европейському Заході і в Америці.

Всі ті наші земляки мистці-малярі мають одне спільне: ставлять цілком непритомні ціни на кожний свій образ – по кілька тисяч долярів...

Наш журнал поставив собі за ціль вшанувати у цьому числі великих творців української культури, які відійшли в останньому часі, особливо Едварда Козака, колишнього вояка і звеличника українського війська своїм невмирущим мистецьким пером та кистю. Це скромна грудка на його могилу. ❑

На службі народу

ЕДВАРД КОЗАК

У вівторок, 22 вересня 1992 року, на 90 році життя відійшов у вічність в Дітройті, Миш., США, св. п. Едвард Козак. З його відходом українська культура втратила творця, який не мав і не матиме собі рівних, а українська ветеранська громада, особливо дивізійна, великого приятеля. Сам Едвард Козак служив юнаком в Українських Січових Стрільцях. Про дивізійників писав у своїх гуморесках (Гриць Зозуля) та представляв їх у карикатурах у своєму журналі "Лис Микита" та на картинах. Про його відхід широко звітували українські медії (див. теж коментар Івана Кедрина в цьому числі нашого журналу), і для відзначення його пам'яти друкуємо внизу одну з його гуморесок.

Редакція

Гриць Зозуля

ПО ПІВ ДО ДРУГОЇ

Єк було из самого почєтку і єк прийшло до тої "пів до другої", то отім доста всюди пишуть.

Але шо було по тім, то історія не каже а навит Крохмалюк нич не пише. Всьо – ціхоша, – всьо мовчит, єкби води у повний писок набрав...

Але шо мали би казати, єк ніхто не знає, бо не збадав.

Звикле тото відбуває си так:

Посідают за баров у шварленії, хлоп коло хлопа, дивізійник коло дивізійника, жи навит муха не сєде, бо немає де...

П'ют чисту з горівкою, або стрейт "лєвенбрау" і ревут по під небеса, аккуратно єк єкіс недорізані патрийоти... або розповідают фурт на-ново тото жи було, або не було...

Але єк єно на зиґарку цайґер покаже пів до другої, то встают і йдут додому.

Хто доброволне, а декому гавзкомандно з'євит си нагло за плечима.

– Ану, айнц-цвай-драй, бери Федю, синю шєпку і тримай дирекцію – ґрадавс на приготованні удома позиції!

А декого диркне тилефонт:

– Галло, то ти?

– То я!

– Ти шос захрип?!

– Я не захрип, то Богдан.

– Котрий Богдан?

– Тот, жи стоєт, зараз, оцес коло мене і оповідає...

– Шо оповідає?
Єк він упав під Бродами...
– Мой, бацяру! Ану хухни до тилефонту!
– Нашо?
– Хухни!
– Хуууууу...
– Йой!..

Шо таке "йой" означає, то куждий знає і аби єкий був гірой, то не рекорсує, але бере на ніс шєпку і мельдує си послушно до бартиндера, жи відходит.

А єк уже остатний могикант вийде, то шо далі си діє? Ніхто до тепер того не знав.

Але трапило си недавно, жи не всі пішли. Лишило си два дивізійні селепки. Єдному жона поїхала на вакації, а другий – самотний, бо від нього жінка утікла ще у Німеччині.

Сидєт і п'ют кождий своє пиво, аж дивлют си, звідкис узєв си коло них – хто? Дивізийний Лев! Спочетку маленький, але моментально виріс на очах і зробив си більший. Відрапав си на столец, жи стояв порожний межи ними, і сидит.

Перчий селепко не був того певний, чи тот Лев виліз из дивізийної відзнаки, жи висіла на сали, чи може з наліпки, жи була на німецкім пиві "Левенбрау".

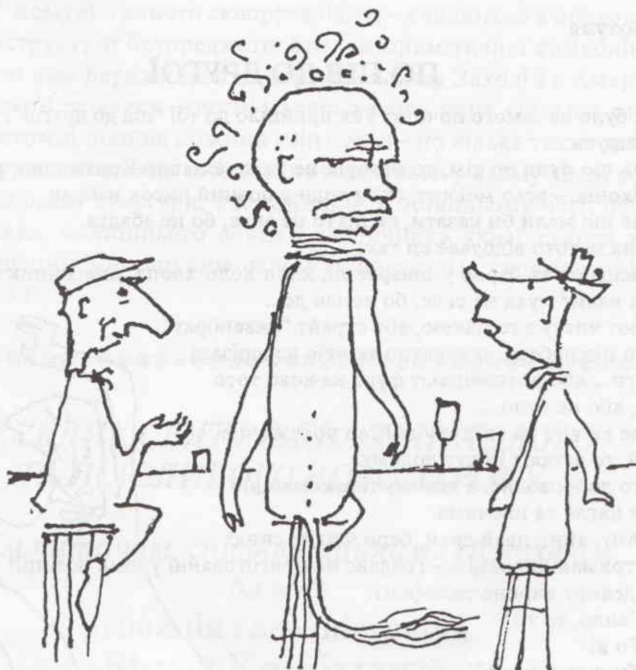

Аби бути зіхер, то запитав си ґречно:
– Шпрехен дайч?
– Нікс! – відповів Лев.

Тоди селепко спробував з енчого боку:
– Слава Гіроям!
– Слава на віки.
– Бандерівец?
– Нє!
– Мелниківец?
– Нє!
– Двійкар?
– Нє-нє!
Тоди взєв його ше з иншої маньки:
– В Кубійовича віруєш?
– Віру!
– Горівку п'єш?
– П'ю, але чисту!
– То ти наш дивізійний!
– А ти єк гадав?
І почела си розмова.

– Дуже мені, – каже Лев, – ускучило си висіти, і висіти, на стіні, і єк ніхто си не дивит, то мушу собі трохи пофольґувати. І поревіти мушу трохи, бо я єкийс, рахувати, Лев.

– Не кремпуйте си і ревіт на здорев'є? – каже другий селепко.

Єк зареве Лев великим голосом, аж бартиндер, жи був задрімав си, збудив си раптом і питає си?

– Що маю налити?
– Три пива! Німецкі – донерветер!
А Лев задер вгору голову і реве далі. А ревівши – говорив:
– Бийте! Бийте!
– Кого? – схопили си зо стільців.

Лев єкби не чюв, реве далі, а селепки дивлют си, а Лев змінив си на твари і подобає на тата Ліщинського. Такий самий по голосі і по рухах.

– То ви, пане полковнику?..
Але тот раптом опустив хвіст удолину і каже смирним голосом:

– Пийте! Пийте! – і знову дуже на твари змінив си. А селепки, копнув йден другого попід столец:

– Мой! Та цес Крохмалюк!
– Котрий, бо є два!..
– Тот, жи неповстримано пише книшки.
А Лев голосом Крохмалюка каже:

– Бийте, або пийте! Бо на нашій Україні, єк показує си на жерелах, то фурт або били, або пили. Середини не було!

І зложив навхрест руки, а на руках, дивлют си, в єдній правдиве гусєче перо, а в другій вага.

– Аби зважити кожне слово, ци воно надає си, і аби знати, кілко ше тра писати, аби влізло в книшку.

Селепки, куждий на свій спосіб покрутили головами, а йден каже:

– Не штука писати, але хто тото відрукує?
Ледви тото сказав, а Лев відозвав си дешо грубшим голосом:
– Хто відрукує? Канада відрукує!

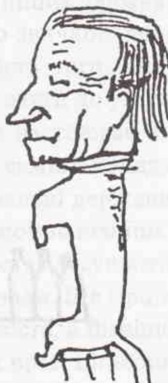

Дивлют си, а то вже не Крохмалюк, але хто? Ніс видовжив си, варґи – одна важніша від другої, волос на голові закукурічений. Ніби баран, ніби лев, ніби лис, а насправді викапаний Бігус.

– Канада тепер всьо друкує, бо має гроші! Друкує всьо, шо варта і шо не варта.

По тім тєжкім слові нагло знов змінив си і з Бігуса зробив си – Олег Лисяк. Витєгнув шию, подивив си наліво, подивив си направо і сказав єдно важне слово:

– Га?

– І змінив си. Лисина лишила си та сама, йно твар зробила си подібна до Підгайного.

– Я – сказав твердо, – кажу ще раз, шо ми заміст на Броди повинні були вдарити на Підгайці!

І зачела си дискусія.

Голова Лева мінєла си і змінювала си. Ніби Малецкий, ніби Кушнір, ніби Шипарович, а насправді Заліпский. Ніби – пояснив – Артимко.

Орден за Бродами, а другий за Підгайцема.

То грубий, єк Данилюк, жи мало з кресла не впав, то худий і тоненький, єк Ференцевич, чи Ґоґо.

Мінєв твар і мінєв шкіру на Івана Шкіру, то вдавав Татуха, або Прокоповича Влодзя, чи навит самого ґенерала Крата.

І так до самого ранку.

А ранком бартиндер, жи був зроду упіста, а навит трохи подібний до малєра Черешньовского, взєв у руки мітлу і каже:

– Агей, панове дивізійники, вступіт си, най я бару позамітаю. Адіт, сонце вже зійшло!

А сонце вже зійшло таки насправду.

Зиркнуло воно через шибку до бари, і тихцем, аби ніхто не видів, заскочило і собі до бари.

Стануло всердині коло Льва, селепки з єдного боку, а бартиндер з другого.

І заспівали собі разом у йден голос:

"При каноні стояв,

І фурт, фурт ладував!.."

Вірте або не, але так було правдиво і я нич від себе з голови не вігадав!

("На хлопський розум").

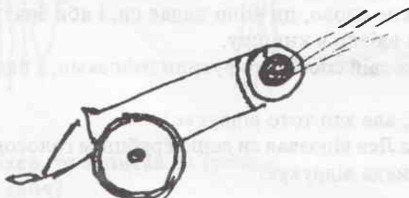

Люди, опінії, події

Василь Федорович

УКРАЇНСЬКЕ ЧУДО

Про те чудо писав Дмитро Донцов ще в 1917 р. А чудом вважав він постання чи радше відродження української держави, що виникла в результаті російської революції і повалення царського режиму.

На думку Донцова – це була найзамітніша світова подія, що заіснувала при кінці 3-го року Першої світової війни. З утворенням української держави на північних просторах Чорного моря виринули для західних політиків нові важливі проблеми (нпр., місце України в колі европейських народів, взаємини з Росією, справа Чорного моря і Дарданеллів). Проте найбільше значення мав цей факт для самих українців, бо ж постала їхня держава під іменем, яке донедавна не було навіть географічним поняттям – тоді загально говорилося про Малоросію або Південь Росії. Знаменне також те, що українська держава постала всупереч плянам і волі тих політичних чинників, від яких залежало – бути чи не бути Україні. Це – можна сказати – унікальний випадок у світовій історії, бо звичайно всі ті т. зв. сепаратистичні, а на ділі визвольні рухи, що привели до створення нових держав, мали підтримку чужих сил (нпр., Греція, Болгарія, Італія). Україна такої підтримки не мала.

Проголошення української державности викликало в Европі чимале здивування, бо оце несподівано відкрито "новий, досі невідомий, народ" – українців. Ставлення европейських держав до України мінялося в залежності від політичної ситуації. Спершу вони "великодушно" говорили про визволення поневолених народів з-під царського ярма, а згодом застосовували принцип "невтручання" у внутрішні справи інших держав.

Вслід за тим мовчанкою поминали Київ, а за старою звичкою далі говорили про Петербург і на нього орієнтувалися. Замість того, щоб визнати Україну, якщо не "де юре", то бодай "де факто", і взяти до уваги її величезні можливості і перспективи на майбутнє, Захід настоював на порозумінні і співпраці України з Росією, роблячи тим самим кривду українцям, яких ще недавно збирався "визволяти". Центральні держави ставилися спершу якось байдуже до української справи, а щойно пізніше, внаслідок матеріяльної катастрофи, змінили свою поставу супроти України, заключили з нею у Бересті мир і формально її визнали. Ще гірше ставилася до України Антанта: на початку якась тупа ворожість, а пізніше погодження з "немилим" фактом. Навіть у відомих пунктах през. Вільсона не знайшлося місця для України й українців. Отже, ціла Европа й Америка,

а з ними імперіялістичні спадкоємці царської Росії (Керенський, Ленін, Троцький) активно або пасивно противилися національним аспіраціям України. До того ще й свої доморослі політики намагалися зв'язати Україну федеративними вузлами з Росією, нібито для спільної боротьби проти небезпеки Заходу. Проте молода українська ґенерація використовувала воєнні конфлікти для своїх національних цілей. Не зважаючи на різні перепони і вороже ставлення европейських потуг, Українська Центральна Рада вже 3-тім Універсалом з 20 листопада 1917 р. проголосила Українську Народню Республіку, формально ще не пориваючи федеративних зв'язків з Росією. Український уряд почав зразу творити нові форми державної структури, дарма що обставини, серед яких приходилось працювати, були дуже несприятливі. Все-таки впродовж відносно короткого часу вдалося зробити все найнеобхідніше для державного будівництва.

Може видаватися дивним, що український народ прийняв створення власної держави як зовсім зрозуміле і природне явище. Нікого не дивувало, що Центральна Рада поширила свою владу аж на 6 губерній, всі розуміли, чому організувалися окремі українські полки для боротьби з московськими військами, ніхто не застановлявся над тим, що тримало ті полки разом, що змушувало їх коритися наказам Центральної Ради. Всі радо годилися на синьо-жовтий прапор як символ ідеї, що ще недавно вважалася фантазією горстки божевільних очайдухів, а тепер цей прапор об'єднав біля себе сотні тисяч людей.

Сталося щось неймовірне. Розпорошена квола людська маса просто за одну ніч стала свідомою своїх цілей нацією. Якщо зважити, що це зробив народ, позбавлений великих історичних традицій, народ, що його впродовж віків знижувано до рівня хлопської маси, то це справді можна вважати чудом.

Донцов признається, що йому неможливо дати вичерпну відповідь на цей винятковий феномен. Він старається тільки навести декілька історичних елементів, що могли б кинути деяке світло на те чудо. Сюди він зачисляє в першу чергу расовий антагонізм між українцями і москалями та вплив старої української культури.

Нижче його міркування і висновки.

До Першої світової війни ми, українці, жили в минулому або майбутньому, забуваючи при тому, що між минулим і майбутнім лежить глибоке провалля, що йому на ім'я – теперішність. Це провалля треба засипати національною працею. Протягом вікового поневолення ми перестали бути нацією в соціологічному розумінні. Ми мусіли засвоїти собі чужі, накинені переможцем, зовнішні форми громадського життя, чужу політичну ідеологію, коротко – об'єднатися духово з переможцем, тобто повністю асимілюватися. Але, на щастя, асиміляція була тільки поверховна, бо в душі народу збереглися якісь невидимі чинники, що

зуміли законсервувати його як окрему народню індивідуальність. Ті чинники зродили в народі глибоку ненависть до переможця за всі заподіяні ним впродовж віків кривди і насильства. Тут саме є джерело того расового антагонізму, що досі покутує між українцями і москалями.

Правда, колись теж були противенства між Україною і Москвою, але раніш того не відчувалося так дошкульно, бо це був час великого народнього підйому, ми тоді будували свій власний світ, свою культуру, власні політичні форми. Та з часом цей процес почав поволі заникати, і ми мусіли поневолі прийнятти чужі форми для нашого життя. Проте чужі форми різно розвивалися й мінялися, але наше національне "я" залишалося незмінне, й ми інстинктивно відкидали все накинене нам чужою ворожою силою.

Все-таки самим тільки расовим антагонізмом не можна вияснити українського чуда. Важливу ролю відограла тут стара українська культура, що ввійшла в душу нашого народу і зродила в нас державницькі ідеали, витворила громадську солідарність, єдність і послух новій українській владі. Додати тут ще треба історичний момент. Ми завжди були окраїною східнього слов'янства, жили на кордонах чужих племен, наше життя завжди було наражене на небезпеку. Звідси в нас сильно розвинулося почуття самозбереження й захисту перед ворожими нападами. Правда, наші сусіди ширили про нас різні фантастичні вістки, мовляв – ми від народження анархісти, нас завжди треба тримати на ланцюгу, мов скажених собак, ми навіть не слов'яни, тільки мішанина різних монгольських племен, і тому дуже непогамовані й дикі, ми є справді "небезпекою для культурної Европи". Вслід за тим сучасні західні "Колюмбуси" вважали нас за новітніх червоношкірих індіян.

З часом західний світ побачив помилковість своїх поглядів. Як відомо, російська держава творилася згори донизу й тому в росіян вся громадська карність була їм накинена згори. Коли ж в наслідок революції той тиск згори зник, наступила анархія. Українців та анархія не захопила, їх врятувала їхня стара культура. Світ побачив, що "анархістична" Україна є тихим островом серед моря російської анархії. Україна відкинула програму Леніна й не допустила до демократизації армії, здержала експропріяцію "буржуїв", а внутрі припинила партійні суперечки, народ став здисципліновано в розпорядження Центральної Ради.

Саме ці елементи показалися такими сильними, що стали запорукою кращого майбутнього для України. При тому мала осторога: не попадати в непотрібний сантименталізм, не претендувати на гегемонію України в східній Европі, більше думати про самостійність, ніж про федерацію з Москвою.

Такі думки Донцова. Він висловив їх в 1917 р., отже, ще перед 4-тим Універсалом. Тоді він не міг передбачити, як покотяться дальші події на Україні. А події були невеселі. Не знаючи наперед того, Донцов до деякої

≈≈

В імені всіх інвалідів і ветеранів визвольної боротьби, які з фондів Суспільної Служби Комбатантів у ЗСА одержують щорічно Листопадовий Національний Дар, Управа Суспільної Служби Комбатантів у ЗСА складає щиру подяку всім Жертводавцям, Збірщикам та Організаціям за зібрані і надіслані до Суспільної Служби Комбатантів у Листопадовій Збірці датки на "Дар Українському Воєнному Інвалідові"

Управа Суспільної служби Комбатантів у ЗСА складає рівнож щиру подяку Редакціям і Адміністраціям щоденників – "Америка" і "Свобода", тижневикові – "Народна Воля" та українському військовому журналові "Вісті Комбатанта" за безплатне поміщування закликів, комунікатів і фінансових звітів з Листопадової Збірки національного дару українським воєнним інвалідам і ветеранам визвольної боротьби.

З НАГОДИ СВЯТ РІЗДВА ХРИСТОВОГО

ВСІМ ВОЯКАМ І ЇХ РОДИНАМ

ТА ЦІЛІЙ УКРАЇНСЬКІЙ СПІЛЬНОТІ

ВЕСЕЛИХ СВЯТ І ЩАСЛИВОГО НОВОГО РОКУ

бажає

УПРАВА СУСПІЛЬНОЇ СЛУЖБИ КОМБАТАНТІВ У ЗСА

≈≈

міри ідеалізував український народ, приписуючи йому такі шляхетні прикмети, як: політичну зрілість, дисципліну і єдність. Тим часом на Україні ширилася анархія, деморалізація армії, отаманщина, поодинокі військові частини проголошували "невтралітет" і відмовлялися воювати проти більшовиків, дійшло до того, що в бій під Крути пішли невишколені київські студенти. Серед широких мас селянства ширилися більшовицькі кличі, траплялися випадки саботування української влади, потім німецька інтервенція, повалення Центральної ради і встановлення гетьманату, протигетьманське повстання, Директорія, а вкінці більшовицька навала, що довела до упадку Української Народньої Республіки.

Деякі думки Донцова сьогодні для сучасного покоління неприйнятні. Нпр., принцип расової ненависти, після Гітлерового експерименту, в добі демократії і пошанування людських прав серед цивілізованих народів, небажаний і його не слід навіть брати до уваги при організації державного будівництва, дарма що тут і там ще й тепер проявляються національні й расові конфлікти (Юґославія, Кавказькі народи, Південна Африка, а навіть "демократична" Німеччина). А Донцов тоді вірив, що саме цей расовий антагонізм (поняття запозичене з німецької філософії) був одним із головних чинників при побудові української держави. Тому він навіть закликав українців посилювати ту ненависть і "не доливати води до вогню расового антагонізму".

Можна б оспорювати теж інший клич Донцова, а саме – порвати всі зв'язки з Росією і відгородитися від неї "китайським муром", бо тільки це буде запорукою, що Україна втримає свою незалежність. Цей клич ще й сьогодні промовляє до переконання деяких угрупувань і поодиноких осіб, які, слідом за Донцовим і Хвильовим кличуть: "Геть від Москви!". Це може добре в ділянці літератури й культури, де нам треба більше орієнтуватися на Европу, ніж на Москву. Але в економічній і політичній сфері слід керуватися реальним станом на Україні й шукати іншої розв'язки того складного питання. Виходить, що тут бодай в перехідному періоді треба співпрацювати з Росією, особливо в економічній ділянці, бо повна ізоляція України, без конкретної допомоги від Заходу, може привести до економічної, а там і політичної катастрофи. А Москва того тільки чекає, бо під сучасну пору навіть найбільш поступові росіяни не можуть погодитися з тим, що Україна має бути незалежною.

В тих, отже, умовах політику теперішнього українського уряду слід вважати раціональною і її підтримувати, щоб забезпечити й утвердити незалежність України.

* * *

Чи було друге чудо в 1991 р.? Багато з нас вважає таким чудом Акт незалежности з 24 серпня і референдум з 1 грудня 1991 р.

Чому?

Більшовицький режим за час свого володіння на Україні знищив майже поголовно наш національно-свідомий актив, а широкі маси населення примусив голодом, терором, в'язницями та засланнями до концтаборів до загальної мовчанки. Заляканий народ боявся своєї тіні, втратив надію на краще майбутнє і – здавалося – погодився з дійсністю та животінням під диктатом "старшого брата".

Назовні західний світ, на який українці покладали великі надії, не хотів нічого знати про Україну, західні політики, а з ними майже ціле суспільство, захоплювалися всім, що російське, й дивилися на СРСР як на однонаціональну державу, з якою треба – хоч не хоч – співпрацювати, бо ж це велика світова потуга.

Кращі представники української діяспори наполегливо, хоч важко і з різними труднощами, промощували собі шлях до суспільних і наукових, а згодом і до політичних американських кіл, щоб подати їм правдиві відомості про Україну й український народ та його змагання до незалежности. Проте безпосереднього відгуку на Заході не було й частина діяспори почала теж тратити надію на здобуття незалежности. Здавалося, що доля українського народу припечатана й йому судилося стати "совєтським народом".

Проте в душі народу десь глибоко дрімало зерно національної свідомости й бажання до незалежности. Воно тільки чекало слушного моменту, і він прийшов. Сталося те, що мусіло статися. Проголошена "гласність" – хочемо того чи ні – принесла свободу слова, народ набрав більше відваги і став говорити, спершу якось боязко, а потім щораз відважніше. Літератори заговорили про пошану рідної мови, про літературу; історики стали домагатися вияснення "білих плям" в українській історії; серед молоді зродився культ визвольних змагань – УСС-ів, стрілецьких пісень; на публічних місцях почали появлятися в часі маніфестаційних походів синьо-жовті прапори та лунав український національний гимн.

Народ став домагатися своїх політичних прав. Відбулися вибори до Верховної Ради в Києві, вперше на багатопартійній базі. Хоч склад того першого Парляменту не був задовільний, бо більшість депутатів творили колишні партійні діячі – комуністи, то все-таки вдалося ухвалити цілий ряд нових законів, особливо закон про державну мову, згодом Деклярацію про суверенітет (20 липня 1991 р.), а рік пізніше Акт про державну незалежність України (24 серпня 1991 р.), немов завершення підготовних робіт для повної самостійности.

Чи це було таке чудо, як в 1917 р.? Мабуть ні!

Тоді Україна була понад 200 років (якщо рахувати тільки період після катастрофи під Полтавою в 1709 р.) під московським пануванням. За той час народ уже вспів забути про колишню самостійність, а царський уряд робив усе можливе, щоб українці (офіційно: малороси) розплилися в російському морю. Були тільки винятки серед української інтеліґенції,

що ще мріяли про якусь автономію для України в федерації з Росією. Тому "несподіване" проголошення державности в 1917 р. і солідарна постава українського народу до того акту – це насправді історичне чудо.

Під більшовиками була Україна порівняно коротко (Придніпрянщина понад 70 років, а Західня Україна –50 років). Не зважаючи на суворі репресії, серед українського народу були живі державні традиції з 1917-1920 рр., ще жили учасники визвольних змагань, деякі з них виїхали до Західньої України (тоді під Польщею) і тут продовжували свою діяльність та пропаґували ідею відродження самостійної соборної України. Цей визвольний рух охопив цілу Галичину, головно молодь, що з посвятою свободи і життя працювала для української справи. З прилученням Галичини до Великої України в 1939 р. ідея визволення України захопила широкі маси українського народу. Вона вже не завмерла. Народ чекав тільки слушного моменту. Отже, проголошення Акту незалежносту 24 серпня 1991 р. не є чудом, це логічний наслідок відродження з 1917 р. Він не прийшов нагло і несподівано, його попередили інші підготовані події й акти, це був радше акт на дорозі державного будівництва України. ❑

Примітки:

1. Дмитро Донцов (1883 – 1973). Українське miraculum. В журналі "Шляхи" з 1917 р.
2. Ярослав Дашкевич. Куди пішли вчорашні історики. З інтерв'ю в журналі "Україна" ч. 21/92

О-КА

ПРО ГЕРОЇВ І СВЯТА, ЯКІ ЗАБУВАЮТЬСЯ

74 роки минає саме від славного Листопадового Зриву і наш щоденик, як кожного року не забуває цієї річниці та старається згадати її споминами, статтями і поезіями. З тими останніми вже під сьогоднішню пору не дуже легко, бо наші поети привикли писати про терплячу батьківщину, про сльози і мрії за незалежність, про героїв, що впали за ці мрії, – а тут мрії сповнилися, маємо вільну Україну і плач та терпіння, чи помахуванням пальцем на "воріженьків" сьогодні не на місці. Вже і спомини про Листопадовий Зрив бліднуть з роками, вже й співтворці того історичного чину давно в могилах. А що вже казати про вияснювання цієї, для нас так дорогої річниці наймолодшому поколінню, що хіба в школах українознавства та на пластових апелях вчиться про цю подію. Щораз рідші також у наших скупченнях листопадові академії, а цього року на сторінках "Свободи" не найдете ні одного оголошення про таку імпрезу. Воно може і зрозуміле, забагато подій історичного порядку минуло від 1918 року і не вистачає сили, часу, та може навіть потреби, всіх їх окремо відзначувати.

Але ось перед нами перевидана тепер в Україні книга "Українські Січові Стрільці", що появилася вперше в 1935 році, та в якій тепер зі сантиментом переглядаємо знімки, на яких деякі обличчя ще були нам знайомі, а на кінці довжелезний список бойових відділів УСС. Скільки із тих дев'яти сотень загинуло на полі бою – не подано – але ми знаємо, що велика, велика кількість. Чи можна нам тепер так зовсім забувати про них, що перші у XX сторіччі поклали голови

за те, що заблистіло, як зірка на темному небі української долі, щоб погаснути знову на довгі роки?

Поруч цієї збірки, що тепер в Україні відкриває молодшому поколінню цю частину нашого минулого, де досі їм не було відоме, а то й не можна було про нього згадувати, сьогодні лежить на столі ще друга книжечка, про яку хочеться згадати, пишучи про героїв та свята, що їх забувається.

Це саме видана книжечка – список поляглих вояків 1-ої Української Дивізії УНА та українців інших військових формацій в Другій світовій війні. Честь і слава Головній Управі Братства кол. вояків 1-ої УД УНА за цей список, хоча упорядники і застерігаються, що він неповний і може неточний. А все ж перекидаємо картки повні знайомих і незнайомих прізвищ, який сягає понад 2,000 поляглих вояків і зі зворушенням думаємо, що вони не загинули за ніщо інше, як за те саме, що УСС-и в Першій світовій війні, хоча як довгими роками старалися відтак цих скромних героїв обкидувати різними поганими назвами, від коляборантів та вислужників починаючи. І досі річниці бою під Бродами, чи річниці заснування 1-ої Дивізії не святкується в громаді загально.

Сьогодні у 50-річчя заснування Української Повстанської Армії ці сотні-тисячі українських воїнів УПА дочекалися загальногромадського признання та величавих святкувань і тут, і там. Чи тому, що вони найближчі часом і серцю українців, чи тому, що припадає тепер рівно півсторіччя від початку цієї останньої в ряді українських військових формацій, що боролася за самостійність України?

І так воно чомусь є, що ми не уміємо рівно звеличати їх усіх, одних забуваємо з віддалі часу, інших оцінюємо несправедливо, а ще інших щойно тепер "відкриваємо". Отож насувається думка – а чому б не впровадити у нас так, як є в деяких державах, одного свята – пошанування усіх тих молодих людей, що загинули за здобуття незалежности для своєї батьківщини, щось на подобу Дня Пам'яти чи Дня Ветерана? І тоді не треба б було нам соромитися, що щораз менше згадуємо тих, які були учасниками Листопадового Зриву, тих, що позначили своєю кров'ю шляхи від Бродів аж до Фельдбаху і прославляти тих, що загинули в бункрах чи совєтських таборах. ❑

("Свобода", ч. 209, 1992)

ОПУБЛІКОВАНО КНИЖКУ ПРО ПОЛЯГЛИХ ВОЯКІВ

Ню Йорк. – Цього року, тут заходом Видавництва Братства "Броди – Лев", Інк., вийшла 150-сторінкова книжка в люксусовій твердій обгортці п.з. "Список поляглих вояків І-ої Української Дивізії УНА та українців інших військових формацій в Другій світовій війні". Упорядкував цю книжку Євген Шипайло, обкладинку виконав Орест (Ґоґо) Слупчинський.

У цьому виданні, крім списка поляглих українських вояків різних військових формацій у поазбучному порядку, є теж коротенька передмова Головної Управи Братства кол. Вояків І-ої УД УНА, є світлини окремих пам'ятників українських вояків, як і теж пояснення до скорочень службових військових ступенів та назв частин.

Видання в ціні 20 дол. можна набути, звернувшись на адресу: Brotherhood Brody-Lev, P.O. Box 261, Cooper Station, New York, N.Y. 10276.

≈≈

ХРИСТОС РОДИВСЯ!

веселих свят Різдва Христового

та

щасливого Нового Року

приятелям, знайомим

і

всій дивізійній братії

бажає

ІВАННА МАЗУРОК З РОДИНОЮ
Філядельфія, Па., ЗСА

≈≈

Христос Родився!

Веселих свят Різдва Христового та щасливого Нового Року
Головній Управі Братства кол. Вояків 1-ої УД УНА,
Крайовим Управам і Станицям, Братству "Броди-Лев",
Редакції і Адміністрації "Вістей Комбатанта",
всім Дивізійникам і їх Родинам,
комбатантам всіх українських збройних формацій
та всій українській спільноті
бажає

ВРАТСТВО КОЛ. ВОЯКІВ 1-ої УД УНА в ЗСА

Станиця у Філядельфії, Па.

≈≈

Леонід Шевченко

"РУССКАЯ ИДЕЯ" ЯК МІТ І ПРОКЛЯТТЯ XX СТОРІЧЧЯ

1. Аспект історично-етичний

Нарешті по всій території бувшого Радянського Союзу відкрито почали завдавати питання: "Що то є Росія?" Хто з болем, хто із здивуванням, а хто з неприкритою зловтіхою, починає усвідомлювати, що то далеко не те, а точніше, зовсім не те, чим годували світ. Дурисвітний міт про "босоногу Росію", про "Третій Рим" експлуатується з часів формування Московської держави (Московії) і зростання її в імперію. Не сформована в европейському розумінні держава, а дивна суміш неукріплених в своїй національній свідомості евро-азійських племен, об'єднана релігійним фанатизмом раннього середньовіччя, пішла завойовувати нові землі. Отже, москвити відразу формувались як нація імперська з притаманним таким націям почуттям зверхности, переконаности в природньому праві сили. Це й стало базою для творення месіянської "русской идеи".

Кожен раз, коли імперії загрожувала смертельна мебезпека, Московія скидала старі дискредитовані вивіски, міняла декорації і через деякий час поставала перед світом в новому обличчі ще більш жорстокого хижака. Згададаймо Петра I, який після "великой смути" "рубає вікно" в Европу, ріже бороди, підпорядковує повністю церкву інтересам політики і переіменовує Московське царство в Російську імперію, четвертує свій і сусідні народи протягом безперервних воєн і придушення заколотів. Ця політика шакала – безперервне прихоплення все нових і нових володінь, напади на слабких сусідів і старання не зв'язуватись із сильними противниками – врешті решт призводить до катастрофи.

Фактичний розпад Російської імперії – об'єктивний детермінований наслідок першої світової війни, яка в своїй суті несла руйнівний заряд для середньовічного міжнародного устрою, що не відповідав новим економічним відносинам та політичним умовам. Розпалась же не тільки імперія Миколи Романова – така ж доля спіткала імперії Вільгельма, Франца-Йосифа.

Відправною, визначальною точкою злочинів російського більшовизму стала реставрація Російської імперії. В безпрецедентній за жорстокістю громадянській війні, попри її різнонаправленість, брали участь основні сили. Перша – історично приречені "білі" великодержавники дискредитованими гаслами феодального устрою. Друга – національно-визвольні рухи колишніх колоній, які, крім Фінляндії, не змогли утвердити свою незалежність під ударами третьої сили – "червоних" великодержавників, які, за демагогією соціяльної справедливости та інтернаціоналізму, в дійсності виявились вірними послідовниками політики царату. Подовження "величі", а по суті аґонії імперії вподовж семи десятиріч, вимагало тотального терору, найважливішим компонентом якого стала ліквідація приватної власности. І немає значення,

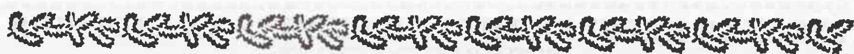

Христос Родився!

В день світлого празника Різдва Христового

Єрархам наших Церков, нашим Членам,

науковцям, громадським і політичним організаціям

та всій українській громаді

всього найкращого бажає

УПРАВА БРАТСТВА ОХОРОНИ ВОЯЦЬКИХ МОГИЛ
«БРОДИ-ЛЕВ»

Христос Родився!

Радісних свят Різдва Христового та щасливого Нового Року

Членам Братства й Дивізійним Родинам,

колишнім воякам усіх українських армій і формацій

та всій українській спільноті в Діяспорі

б а ж а є

КРАЙОВА УПРАВА
БРАТСТВА КОЛ. ВОЯКІВ 1-ої УД УНА в ЗСА

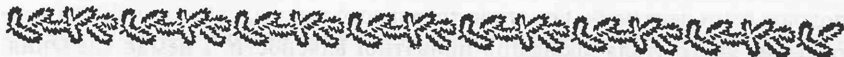

що в цій диявольській круговерті доведено до скотського стану російський і поневолені народи – мета досягнута – "великая Россия" відновлена під новою назвою – "Советский Союз", а "руская идея" доведена до вищої точки абсурду – реанімована не тільки внутрішня імперія, але й успішно створюється зовнішня – гегемонія розповсюджується на центральну Европу, Азію, Африку.

Але це все у минулому – що ж відбувається на наших очах? Закономірно, що "перебудова" почалась з тої крапки, на якій її припинили неосталіністи. За розвінчанням Сталіна – викриття облудности усієї системи, а далі вже справа кількісна – викинуто на смітник історії Леніна, марксизм, поставлено знак рівности між фашизмом та більшовизмом. Таким чином, внутрішня логіка подій призвела до закономірного позпаду комуністичної російської імперії. Якщо на першому етапі переважав антикомуністичний компонент революції, то після серпня 1991 переважати став національно-визвольний рух в колоніях. Тобто, на наших очах відбувається другий акт драми XX сторіччя – краху "русской идеи", розпаду Російської імперії, який було започатковано в 1905-1917 р.р. Скріплююча основа – комуністична ідеологія, як державна політика, так само, як монархічна ідея в минулому, знищені історичною детермінованістю подій. Іншими словами, корені російського більшовизму не так в марксизмі, як у всій теорії і практиці російського імперіялізму, чого так не хочуть бачити найпослідовніші російські антикомуністи.

Бомби, закладені більшовицькою імперією, а точніше, виготовлені в далекі часи ідеологами "русской идеи", послідовно вибухають і будуть вибухати в Карабасі, Придністров'ї, Криму, Татарстані, Осетії тощо. Вже волають про геноцид росіян, про націоналістів, що підняли голови і збурюють народи, не дають їм приймати, як богом дану, гегемонію Росії-Московії. Гарячково намагаються скласти федеративний договір з автономіями Російської Федерації. Тільки, де ж власне "Російська автономія" в складі федерації – її нема. Озброюють козаків, таких собі новітніх ляндскнехтів, готових постати за "русскую идею" на усьому обшарі "єдиной и неделимой", армія заявляє про збройний захист росіян у всіх колишніх колоніях, виступають з вимогами повернення до кордонів зразка 1913 р. та й з іншою реваншистсько-імперською маячнею. Закономірно, що "патріоти"-великодержавники гарно консолідуються з неокомуністами. Тобто, замість перехреститись і подякувати Богові та історії, що звільняють від імперської обузи, замість прибирання і наведення ладу у власному домі, російські лідери знову штовхають народ до нового хрестового походу проти інородців, які не поважають права людини, тобто "російськомовного мутанта", яким заселили колонії для забезпечення великодержавної політики, і створення п'ятої колони у колоніях, що звільняються від імперської залежности.

А що ж світ? Він, заколисаний століттями співу кремлівських мітотворців, надіється, що "демократична" Росія буде іншою, ніж царська чи більшовицька. Не забуваймо – зміна вивіски – це спосіб вживання імперії і тільки об'єднаний фронт колишніх "союзних" республік разом з міжнародним співтовариством здатен перекрити дорогу агресивному російському імперському реваншизмові, і дасть нарешті свободу росіянам у вирішенні власних проблем, замість займатись будовою нової химери – супердержави.

Аспект II. Практично-прогностичний.

Тільки дуже наївний громадянин може думати, що Росія добровільно відмовиться від намагань відновити своє панівне становище в межах однієї шостої земного долу. Вже в найближчий час відбудеться консолідація проімперських сил і якщо врахувати, що імперські інтереси завжди домінували у внутрішній політиці Росії, то сценарій виглядатиме так:

1. Соціяльна напруга в Росії і в колоніях буде використана для утвердження авторитарного режиму з шаленим тиском на окремі регіони, особливо непокірні автономії. Для цього будуть використані найбрудніші політичні і чисто поліційні заходи.

2. Така внутрішня політика Росії у великій мірі виправдовуватиметься необхідністю "захисту" росіян в автономіях і незалежних державах колишнього Союзу. Це, в свою чергу, зумовить матеріялізацію шовіністичних настроїв громадян, які межуватимуть з расистсько-фашистською ідеологією.

3. "Нестабільність" обстановки в Росії посилюватиме ядерний шантаж збоку і, як наслідок, угодівство міжнародного співтовариства, толерантність до потенційно агресивної політики Росії.

4. Будуть надалі використовуватись усі можливі важелі для тиску на незалежні держави. Стратегічна мета – створення таких собі бананових режимів в колишніх колоніях.

Крім військових заколотів, економічного і політичного тиску, елементарного перекуплення і зради представників влади, саботажу державного будівництва, особливе місце відводиться агентурній роботі серед "російськомовного" населення як соціяльної бази російського шовінізму – найрізноманітніші провокації, протести, аж до збройних виступів, будуть використовуватись Москвою з метою тиску та втручання.

Зрозуміло, що такі дії Росії не можуть не викликати спротиву, і реакція усіх 14 незалежних держав - колишніх колоній, попри специфіку кожної, виглядатиме так:

1. Невтралізація московського пресінгу в усіх ділянках суспільного життя. Ітиме, по наростаючій, антиросійська внутрішня і зовнішня політика, заміна геополітичних інтересів.

2. Неминуче створення, незважаючи на усі протиріччя, антиросійського блоку держав – бувших колоній.

3. Зміниться, не дивлячись на інертність і традиційність, політика міжнародного співтовариства внаслідок усвідомлення небезпеки в толеранції потенційного аґресора – Росії.

Відзеркаленням сказаного є події в Придністров'ї. Тут перший відвертий збройний конфлікт між метрополією і колонією, якою б демагогією це не прикривалось. Збереження влади Москви на цьому клаптику землі має колосальне політичне і стратегічне значення для реального тиску на весь південь колишньої імперії. Незалежно від того, чим закінчиться конфлікт в Придністров'ї, він буде завершальною крапкою у розвінчанні "русской идеи". Перемога придністровських сепаратистів можлива тільки за умови прямого втручання Росії – а це предметно розкриє дійсні наміри Росії, незмінюваність її агресивної в основі політики, дасть розуміння світові, що "справа Івана Грозного – Петра Великого – Леніна – Сталіна – Брежнєва" не повинна жити і перемагати. Кров в Придністров'ї може стати детонатором стихійного антиросійського вибуху, розширення конфлікту на всю територію колишнього Союзу, що може обернутись світовою катастрофою. Отже ясно, що політика Росії в Придністров'ї є найчутливішим індикатором намірів вести конструктивну чи аґресивну політику до колишніх колоній.

Виходячи з гіркого історичного досвіду і перефразовуючи знамениту драму В. Винниченка, що "російська демократія закінчується на українському питанні", на жаль, Росія доб'ється того, що "демократія білоруська, українська, вірменська, грузинська тощо закінчуватиметься на російському питанні.

Аспект III. Політично-правовий.

На відміну від урядів незалежних держав, які почали свою внутрішню і зовнішню політику з чистого листа після серпня 1991 р. над урядовими колами Росії тяжіє прес політики колишнього більшовицького Московського центру і традицій російської імперії. Саме тому Росія намагається утвердити себе правонаступницею Союзу, що випливає з політичних заяв лідерів і багатьох рішень і дій, що межують із проведенням політики сили.

Згідно усіх юридичних норм, правонаступник бере на себе не тільки права, але й обов'язки перед міжнародним співтовариством за зовнішню і внутрішню політику попередника та її результати. Тобто не тільки претендувати на майно Союзу і сплачувати борги, виконувати міжнародні угоди, але й платити "по векселям", які виписали російські монархісти і російський більшовизм пограбованій і сплюженій економіці і культурі колоній. Отже, волання з Москви про правонаступництво і в той же час погрози до "молодших братів і сестер" та відкидання претенсій за все заподіяне виглядає на політичну параною, а точніше на банальний бандитизм.

Виходячи з вищеозначеного, необхідно переглянути політичні умови взаємовідносин метрополії та колишніх колоній. З цією метою лідерам

національно-визвольних рухів прийшов час координувати свої дії з діями урядів в напрямку вироблення пакету вимог і тиску на метрополію як правонаступницю імперії.

В цьому контексті слід висвітлити наступні питання:

1. Вимагати від Росії зобов'язання не втручатись ні під яким приводом у внутрішні справи, не переглядати кордони і не ставити цього питання для обговорення в урядових інституціях, закріпивши їх за станом на момент розпаду Союзу.

2. Укладення міжнародної конвенції про покарання без строку давности осіб, винних за злочини проти людства, вчинених на терені Союзу російським більшовизмом за аналогією з угодами щодо німецького фашизму.

3. Відшкодування збитків, заподіяних злочинною політикою адміністрації більшовицької імперії як державам, так і окремим громадянам:

а) відшкодування втрат жертвам геноциду-етноциду, політичних репресій, вчинених російським більшовизмом;

б) забезпечення матеріяльними ресурсами Росії програм деколонізації-демонополізації економіки на основі двосторонніх пільгових домовленостей;

в) забезпечення матеріяльними ресурсами Росії програм деколонізації-демонополізації економіки на основі двосторонніх пільгових домовленостей;

г) повернення історичних, культурних цінностей, пограбованих метрополією за всі віки колоніяльного правління.

Висновок. Тільки постійне жостке реаґування міжнародного співтовариства, в першу чергу солідарність колишніх колоній, сприятиме недопущенню імперської політики Росії, може служити ґарантією цивілізованого руху народів колишнього Союзу до демократії, сприятиме збереженню миру і стабільності в світі. ❑

Осип Труш

УПА З ПЕРСПЕКТИВИ 50 РОКІВ

З нагоди 50-літнього відзначення УПА, нашою метою є оцінити здобутки і дії УПА з військової точки зору або, іншими словами, у світлі воєнної доктрини, беручи рівночасно до уваги досвід партизанської війни інших народів. А цей досвід вказує нам, що характер і досвід партизанської війни прибирають інші форми, такі, які відповідають вимогам і спроможностям даного народу. Тому досить трудно окреслити успіхи цього роду збройної боротьби, коли будемо вживати стандартний підхід оцінки успіхів і її результатів в порівнанні з реґулярною армією, однак у цьому випадку політична коньюктура відіграє вирішальну ролю, чи ця боротьба увінчається успіхами.

Перш усього треба мати на увазі, що ведення партизанської боротьби як засобу здобуття своєї самостійности натрапляє на великі і непередбачені труднощі, особливо тоді, коли немає баз постачання, забезпеченого запілля, прихильного населення і військової допомоги заінтересованих у цій боротьбі держав. У випадку УПА, наприклад, вона була без баз постачання, будь-якої допомоги інших держав, стабільного запілля, де можна було б відбути переорганізацію боєвих частин, підсилитися резервами і пройти перевишкіл. Одначе УПА була під оглядом допомоги населення винятково щасливою, бо мала знаменито зорганізоване підпілля ОУН на її услугах, і ці важливі фактори були тими атрибутами, які дали змогу воювати проти двох сильних окупантів протягом кількох років. Надії на виграну в цій коньюктурі політичних і військових ускладнень не було. Бо коли, наприклад, в'єтнамці в Індокитаю, мали за собою Китай, Тіто в Юґославії – Англію, Кастро на Кубі – СССР, і це давало можливості перемогти свойого противника, і це сходиться з принципами воєнної доктрини і стратегії. УПА у своїй боротьбі цих атрибутів не мала.

В усіх штабах реґулярних армій, панує стандартний погляд, що сама партизанська війна не може бути вирішальною. Її оцінюють як допоміжний засіб, зокрема у війні обезброєного народу за своє визволення і вищенаведені приміри В'єтнаму, Тіто й Кастра це підтверджують. Для успіху ведення партизанської війни треба комбінації трьох важливих елементів – постійна база постачання, зовнішня допомога боєвими припасами, свідоме і прихильне населення на теренах операцій і врешті своєчасне оформлення і переключення на методи тактики реґулярної армії.

Теж, самозрозуміло, що реґулярні армії студіюють можливості вживання, так би мовити, партизанських методів війни. Не засобів. Бо засоби партизанської війни є звичайно надто обмежені й ніколи не вирішальні. Підтвердження цих принципів воєнної доктрини ми знайдемо в нашій визвольній боротьбі 1917 – 1920 років. Нехай послужить нам досвід ген. М. Омельяновича-Павленка, який у своїх споминах про Перший Зимовий похід приходить до висновку, щоби ми в майбутньому за всяку ціну оминали цієї ситуації, де проти організованої сили, сили ворога, що мав бази резервів і постачання, мусіли вести війну без баз і без постачання. Можна би навести ще більше прикладів, але, на нашу думку, це вистачає, щоб у світлі воєнної доктрини оцінити визвольну концепцію УПА і відмітити ці заслуги і досягнення, які вона здобула у складних обставинах своєї героїчної боротьби.

Нав'язуючи до вищенаведених фактів, приходимо до висновку, що УПА, а особливо її Головна Команда, це щось унікальне в анналах воєнної доктрини, і немає сумніву, що не тільки у наших військових академіях, але й в академіях інших народів будуть студіювати цю унікальну визвольно-повстанську концепцію

З нагоди великого торжества
Різдва Христового та Нового Року

складаємо всім нашим Управам Відділів, усім нашим членам
як рівнож усім побратимським Комбатантським Організаціям
та всьому українському народові

якнайсердечніші побажання

веселих свят Різдва Христового
та щасливого Нового Року

ГОЛОВНА УПРАВА
ОБ'ЄДНАННЯ Б. ВОЯКІВ УКРАЇНЦІВ В АМЕРИЦІ!

Христос Родився! *Славіть Його!*
Із світлим празником Різдва Христового і Нового Року,
вітаємо Головну Управу Братства, Краєві Управи, Станиці
та всю нашу Дивізійну Братію та бажаємо радісних свят
Різдва Христового та щасливого Нового Року.

СТАНИЦЯ БРАТСТВА КОЛ. ВОЯКІВ 1-ої УД УНА
в Гартфорд, Конн.

Веселих Свят Різдва Христового

та

щасливого Нового Року

бажають

друзям по зброї, рідним, приятелям та знайомим

Управа і члени станиці
БРАТСТВА кол. ВОЯКІВ 1-ої УД УНА
У ВІННІПЕГУ

УПА, яка без будь-якої зовнішньої допомоги і без заготовлених боєприпасів, котрі треба було здобувати в боєвих акціях з ворогом, зуміла примусити німецьке командування тримати в запіллі понад 10 дивізій для охорони своїх шляхів постачання і комунікації з фронтовими арміями. Цей факт промовляє кожному військовому і політичному чинникові. Розглядаючи питання організаторів цієї боротьби, чужинець мусить прийти до висновку, що якщо під оглядом чисто мілітарним українська збройна боротьба не мала вирішального значення, то мала його під оглядом політичним і національним. Такі докази бачимо в книзі Джона Армстронґа п. н. "Український націоналізм 1939 – 1945". І тому чужинці не можуть не признати, що вороги зазнали важких ударів від української партизанщини. Не менше важливим є потреба звернути увагу на це, що вороги у великих накладах книжок, брошур, журналів, мільйонах газетних рядків писали проти дій УПА. Вони не могли забути своїх жертв, які загинули в боях з УПА, а, впарі з тим, не могли замовчати тих, які цю боротьбу зорганізували і її очолювали. І в цьому є велика заслуга УПА. Що більше, ця ворожа пропаґанда атакує всенародний характер цієї боротьби і бере під обстріл всі елементи, що були її організаторами й взагалі носіями чинної політичної й збройної боротьби.

Коли ми згадували про унікальність дій УПА, а особливо її командний склад, то перш усього треба ствердити, що Головна Команда УПА у найбільш непригожих обставинах на скору руку, згідно з принципами воєнної доктрини, зуміла зорганізувати структуру, яка відповідала вимогам реґулярної армії. Переключення з партизанської форми боєвих акцій на зразок реґулярних частин – роїв, чот, сотень і куренів у цих обставинах постійних боїв є подивугідним. Крім цього, проведено ряд реформ і зорганізовано структуру відзначень ступенів і військову дисциплінарну процедуру для штабів сотень, куренів і оперативних відтинків. Якщо ці реформи не були вцілості проведені в життя, то тільки тому, що на це не дозволяли постійні боєві акції.

Не можна оминути дуже важливої заслуги УПА у психологічній зміні настанови національного думання нашого народу. Вона зміцнила почуття сили й власної вартости, власних можливостей. Подолала почуття меншевартости, яке віками вповювали в нас наші вороги. Але найбільшим позитивом УПА – це її спроможність влити в свої лави всі елементи українського самостійницького табору і стати загальним добром народу. Що так воно було, свідчать німецькі, польські і совітські матеріяли, а це спеціяльно віддзеркалюють у своїх споминах совітські провідники партизанщини Мєдвєдєв, Ковпак, Вершигора, Сабуров, Федорів і Руднєв. Всі вони признаються, що найбільшим їх ворогом були партизани УПА, які мали за собою народні маси, що давали їм всю можливу поміч у боротьбі проти них.

Знаменним є те, що УПА звернула свою увагу і лице до традицій наших збройних сил. Тут слід відмітити прийняття козацького звичаю мати хоронителькою УПА – Матір Божу, чи як це називаємо, святом Покрови, яке припадає на половину місяця жовтня. У формуванні своїх відзнак, ступенів і структури військового порядку бачимо пов"язання з нашою минувшиною і лицарською традицією своїх попередників. Одним словом кажучи, пов'язання з своєю історією і традиціями славного минулого.

Відносно дій УПА ще й сьогодні доводиться почути голоси критиків про те, чи було потрібно збільшувати жертви, які не дали нам бажаних успіхів. Ці критичні завваги, навіть коли можуть мати часткову рацію, бліднуть в обличчі оцінки чужинців, які підходять до української визвольної боротьби з холодним розрахунком і без всяких сантиментів. Така вже історична істина, що шанують тих, які вміють захистити свої національні інтереси, і за них, якщо цього вимагає

ситуація, ведуть збройну боротьбу. Наші нарікання на ворогів за поневолення не надто зворушувало світ. Всі вони числилися і числяться з нашими здібностями до боротьби, нашою готовістю до неї і настанову реалізувати їх всіми можливими шляхами, і так, як це будуть диктувати обставини і потреби державного будівництва. Іншої альтернативи немає. Ми не маємо на думці перманентну збройну боротьбу чи революцію, яка на нинішню пору є зайвою для України, але раціональна і розумна політика й дипломатія є тепер засобом закріпити нашу самостійну державу, а паралельно з цим мати належно приготовані збройні сили, бо має слушність стара римська приповідка, що "коли хочеш миру, готуйся до війни".

І тому відзначуючи 50-и ліття УПА, ми повинні руководитися настановою, що УПА є всенаціональним добром і здобутком цілого народу. Одначе в підготові до відзначення цього славного ювілею була тенденція деяких людей і організацій приписувати і майоризувати для себе всі заслуги і здобутки УПА. Це, на нашу думку, неправильний підхід до звеличування пам'яті УПА, а особливо тих, які в її рядах загинули на полі бою. Цю важливу ролю у її формуванні відіграв український націоналізм, то це незаперечна правда, але правдою є й те, що в її рядах боролися і гинули ті, які до ОУН не належали, а були свідомими членами свойого народу.

На нашу думку, найкращим відзначенням для всіх, що боролися в її рядах, буде всенародна спільна маніфестація нашої подяки їм, без різниці релігійних чи політичних переконань, бо УПА це кільце безперервного ланцюга нашої визвольної боротьби і належить до спільного історичного скарбу нашої нації. Віддаючи їм спільну пошану, ми дамо доказ нашої державної зрілости і рівночасно вшануємо всі ці формації, які боролися за цей великий ідеал, який став дійсністю для нас, а які у своїй героїчній боротьбі продовжувала УПА. ❑

В.Ґоцький

ГОЛОД ЯК ЗАСІБ ПРИСМИРЕННЯ НАСЕЛЕННЯ

Як відомо, Москва, біла і червона – не відкидала ніякого можливого засобу для присмирення непокірних, для винародовлення покірних. Тотальна різня у Новгороді Сіверському чи у Пскові, тотальне зруйнування та сплюндрування Київа – це загально відомі засоби у давніші часи. А в нові: Батурин, клятва не Мазепу та сотні засланих "мазепинців" й, врешті, відома практика Румянцева з непокірними "унітами" та Валуєвський указ чи ліквідація носіів української культури, Соловки та "штучний голод" для непокірних селян. А в недавніх часах: Биковня, Вінниця, Дем'янів Лаз.

Всі оті засоби для розбудови імперії більш-менш досліджені та насвітлені. Вони частково знайшли свій відзвук і на заході. Відбулися на державному рівні переслухання наочних свідків, дослідження вченими та політиками. Бо ж Валуєвського указу з історії не вимажеш, не опрокинеш. Він сам за себе промовляє. Бо ж насильна та кривава розправа над Унією та унітами теж не скриється від ока допитливого дослідника. Бо ж наше "розстріляне відродження", коли розстріляно 133 відомих письменників – не заховаєш. Теж жертви "штучного голоду" – 7 мільйонів трударів землі непоміченими не можуть бути. А ось, теж свідомо підсилюваний голод та його жниво у 1946-47 не то що чужинцям невідомі, але навіть наше суспільство, хоч й знає, але не дає йому належної уваги.

Відновлений журнал "Літопис Червоної Калини" у ч. 4, 1991 року містить дослідну працю І. Біласа "І знову голод – 1947".

Автор стверджує, що на республіканському рівні про цей голод панувала тотальна мовчанка. Тобто, керівництво партії та уряд не реаґували на алярмуючі донесення з районів і областей. А коли й були вжиті деякі заходи, щоб протидіяти отому зловісному голодові, то це було на рівні району, або лиш півзасобами.

1946, повоєнний рік, застав Україну в господарській руїні. Багато батьків загинуло. Колгоспи та підприємства зруйновані. Людей для відбудови бракує. Приділи хліба для населення постійно зменшують, бо адміністрація не зацікавлена у задоволенні потреб населення. Про постачання південних областей, де внаслідок посухи, врожай хліба був зовсім недостатнім – із інших областей браків не покрили. Так південні області України опинилися у кризово-голодовій катастрофі. А ось віднайдені у архівах голоси про ситуацію:

Рибін – працівник Одеського обласного технічного відділення каже: "Можна було чекати від держави всього, але не зменшення норми видачі хліба... Такі надто суворі заходи неодмінно приведуть до голоду..."

Працівник рівенської газети "Червоний прапор" – Мочульський каже: "У час війни ми жили багато краще, ніж зараз. Тепер тільки про те й мовиться, що про голод..."

Студентка мединституту у Куєві – Смирнова, міркує: "Хай в Україні засуха, але ж в інших республіках хліба вдосталь. Але для голодуючих його немає, щоби могти відправити його за кордон..."

Оце зразки із донесень різних спецслужб про настрої населення. Яка доля спіткала згаданих – у документах не позначено. Україною управляв в той час Каганович. До його кабінету щоденно приходили рапорти й про настрої, і про випадки голодової дистрофії, й про щораз частіші випадки канібалізму. Та він не кивнув ні пальцем щодо допомоги, а видавав доручення про ліквідацію "злочинців, що діють на шкоду державі" та про суворі покарання для людей доведених до канібальства.

Ще один випадок із Сорокінців на Вінниччині. Воєнний інвалід, Ремлюга, заявив на слідстві: "Працювати у колгоспі немає ніякої рації, бо там все проїдять п'яниці та їх компанія". Де опинився після такого свідчення Ремлюга та сотні йому подібних – не трудно догадатись. На 1.6.46 у ҐУЛАҐ-у перебувало 1 703 905. Більшість з них – це "державні злочинці" або засуджені за "контреволюцію". Що робив уряд? Видав указ з 20.12.46 про заведення точної статистики випадків опухання, смерти та канібалізму. Щойно 6.2.47 за підписом міністра внутрішніх справ України, Строкача, на руки Голови Верховної Ради України, Гречухи, післано повідомлення про випадки захворювання внаслідок недоживлення, опухи, смертні випадки та канібалізм в селах Одеської, Дніпропетровської, Київської та Ізмаїльської областей. Зазначувалось, що багато сімей колгоспників хворіють, помирають та їдять трупи...

Ось конкретні випадки: 10.1.47 встановлено, що жителька села Хорошево на Дніпропетровщині Поверіна харчувалась із трьома дітьми трупом померлої матері...

В Одеській області, у колгоспі Велико-Михайлівського району "Нове Життя" зголошено опухлих 59 людей і 22 дітей, а у селі Гребеніво – 31 опухли, а 3 вже померло...

У селі Василівка, Ізмаїльської области, сестри Люба та Федора Кіневі харчувалися трупом своєї матері. А колгоспник М.Карапетов з дружиною Марією з'їли двоє діток недавно народжених...

Т.І.Ланька із села Романово, Дніпродзержинського району, знайшов мертвими всю сім'ю. Батька, матір і троє дітей, всі убиті. У руці батька була записка: "Не питайте нікого, я сам забрав діток та маму. Боляче було мучитись та чекати голодової смерти. Прощавайте й вибачте."

9.2.47 в Гайсині, Вінницької области, знайдено труп літньої жінки з відрубаною головою. Слідство завело у хату В.Петрової у Гайсині, де знайдено закривавлену хустку та різницький ніж. Валентина призналась, що вночі вбила рідну маму, щоб приберегти для власних діток більше харчів. Вона сама вдова, чоловік загинув на фронтах...

Рятуючись від неодмінної голодової смерти, чимало людей кинулось у західні області України, де ще колгоспна система не була заведена. Багато з тих голодуючих так і не доїхало – померли чи замерзли у вагонах.

Начальник санітарного відділу повденно-західної залізниці, 5.3.47 доповідав міністрові внутрішніх справ України, що на станціях нагромадилася така кількість трупів, що немає змоги провести нормальної судово-медичної експертизи... Потепління приспішило розклад трупів і на всіх станціях грозить епідемічний стан...

У документах, знайдено записку Строкача (ч.347/СМ. за 27.2.1947) що в східних областях України знаходить вже віднотованих 189 457 дистрофіків, 16 випадків людоїдства та 113 випадків вбивств із голодових мотивів. А загальне число голодуючих в той час виносило за нинішніми підрахунками так: південні області – 300 тисяч, Київська – 10 тисяч, Сумська – 10 тисяч, Харківська – 41 тисяча, Ворошиловоградська – 13 тисяч, Донецька – 29 тисяч. А ось як влада України спішила з допомогою голодуючим. Коли матері голодуючих дітей приводили їх до дитдомів, то їх там не приймали ні в одному випадку, бо таке було зарядження. Матері покидали дітей на призволяще у місті, в надії, що хтось таки їх візьме й збереже від неминучої смерти в колгоспі. Спухлих людей до шпиталів не приймали, бо було таке розпорядження.

Місцеві чинники пробували зарадити лихові, відкриваючи по колгоспах харчівні для доживлення. У селах Хилівщина, Вороньки, Піски, Ільці, Богодухів-

ка, Білоусівка, Макіївка було відкрито такі їдальні, та там видавали лиш рідку юшку без хліба на 50 осіб і то недовго. А у Хилівщині їдальню закрито по трьох днях через брак достави продуктів. У Кременчузькому районі на 1141 зголошених дистрофіків лише 3 попали в лікарню.

З поширенням голоду поширились випадки канібалізму. Від січня по червень 1947 було офіційно зареєстровано 130 випадків канібалізму. 132 особи притягнено до судової відповідальности. З них лише 15 передано на лікування, всі інші дістали високі присуди.

17 лютого 1947 року голова Ізмаїльської области полк. Завгородний, повідомляв Міністерство внутрішніх справ про голодовий стан, про людоїдство та велику смертність, яка вчетверо перевищає природний приріст. У відповідь – мовчанка. У січні 1947 померло 4533 особи, а народилося 1258. За перший тиждень лютого померло 2625, а народилося 549. 13 березня 1947 Строкач підсумував надходячі звіти й передав Кагановичові (ч.48). Каганович прийняв до відома й навіть не позвітував у Москву, бо сам, як співавтор голодомору 1932-33 років, надіявся, що саме голод найкраще розв'яже проблему невдоволення з витвореної ситуації. Тому замість протидіяти голодові, він його лиш спостерігав та загострював ситуацію новими розпорядженнями, як: неприймання хворих дітей до дитбудинків, опухлих на лікування, припинення достави продуктів для влаштованих їдалень, широка акція арештів та присудів невдоволених, канібалів тощо.

МВД у Москві докладно знало про цей голодовий стан, бо щомісяця на руки Круглова надходили рапорти з України. В одному з 20.3.47 ясно зазначується, що внаслідок голоду в Україні віднотовано 54 випадки людоїдства.

У документах є ще й такий рапорт Строкача для Кагановича від 7.6.47: "У селі Дзигівка, на Вінниччині, громадянка Брусник до спілки з колгоспним пастухом В.Яськом убили 5 місцевих дітей. Частину м'яса спожили самі, а частину перероблену на ковбаси продавали на базарі". Такими й подібними жахливими випадками, Строкач старався привернути увагу Кагановича про потреби допомоги населенню, але керманич України залишився непохитним "твердим ленінцем".

В той час смертність у всій Україні втроє перевищила стан народження. Подібна ситуація була й у тюрмах. Коли за весь 1946 рік у всіх тюрмах Одеської области було занотовано 6 смертних випадків, то за один місяць січень 1947 їх було вже 10. Всі вони померли в першому тижні перебування у в'язниці на дистрофію. Таке саме було й по інших тюрмах південної України.

Врешті поміч прийшла. Тому, що стан по тюрмах потроївся, а число дистрофіків становило половину в'язнів, прийшло рішення для дистрофіків приділити додаткове харчування. На допомогу в'язням (а не колгоспникам по селах) призначено 27 тонн крупи, 23 тонни м'яса, 20 тонн жирів, 8 тонн цукру і 36 тонн хліба. Бо тюрми в Україні були підпорядковані центральному урядові, безпосередньо Москві. З наведених фактів виходить, що голодові у 1947 можна було запобігти, але він був на руку сатрапам України. Він винищував невдоволених владою, він давав підстави до репресій над голодуючими, як над державними шкідниками чи просто як над звичайними злочинцями (людоїди). Розпорядження перевести частину в'язнів на додаткові харчі вказує, що можливості були, але їх свідомо не застосовували. Призначення в той час в Україну Кагановича вказує, що така була мета Москви. Голодомор в 1932-33 рр. безпосередньо знищив 7 мільйонів людей в Україні, на Кубані та на Поволжі; чергових 5 мільйонів, які хоч врятувались, але залишились інвалідами на все життя. Голод 1947 року в зареєстрованих випадках сягає лиш півмільйона душ у південно-східних областях. Самі факти канібальства

вказують на психічні заламання, спричинені безвихідною ситуацією створеною Комуністичною партією, були страшніші, ніж голодова смерть.

Голод, вивози та високі присуди давили в зародку наростаючий гнів народу на нездарність партії у заспокоєнні життєвих потреб людини в повоєнних роках.

Голод 1947 був добре випробуваним засобом для присмирення наростаючого невдоволення нездарністю уряду й колоніяльної політики Москви. ❑

Бен Вікарі

МАР'ЯН ЗІНЯК - БІЛОРУСЬКИЙ ДІЯЧ

(Канадська сцена) - Мій друг Мар'ян Сергій Зіняк був одним з найбільш відданих журналістів, яких я коли-небудь знав. Організатор, видавець і редактор газети "Беларуський голос", він саме готував наступний номер газети, коли смерть обірвала працю.

П'ять років Мар'ян боровся з раком. Це була справжня боротьба з ворогом. Так само все своє життя він боровся з ворогами свободи, боровся усією силою свого розуму.

Він народився в м. Пінськ в Білорусі в 1920 році. Журналістикою почав займатися в 20 років. Молодий вчитель і поет, він усвідомлював необхідність боротися проти советської тиранії. Став редаґувати три підпільні видання, організував підпільний клюб для молодих письменників-дисидентів "Ранні зерна". Через цю свою діяльність потрапив у в'язницю.

Вийшовши з в'язниці, Мар'ян відновив свою підпільну діяльність.

Під час Другої світової війни він боровся не тільки з більшовизмом, але й з німецьким фашизмом.

Зіняк приїхав до Канади в 1949 році і відразу став помітною фіґурою в білоруській громаді. Поселився в Торонто, почав редаґувати першу в Канаді газету білоруською мовою. Спочатку вона називалася "Беларуський іміґрант", потім він перейменував її в "Беларуський голос".

В 1950 році він заснував першу в Торонто білоруську православну церкву, а в 1952 році започаткував Ліґу кооператорів, в яку входили 20 етнічних організацій з центральної і східної Европи. Вона існувала до 1962 року.

В 1976 році Мар'ян Зіняк втілює в життя свою чудову ідею: створення Клюбу Канадських етнічних журналістів і письменників. Він став його першим президентом і пізніше платним директором. Сьогодні клюб об'єднує понад 200 членів – журналістів, письменників, поетів.

Патріот своєї поневоленої батьківщини Білорусі, М. Зіняк був також відданим громадянином Канади. Він виступав за те, щоб етнічна преса не обмежувалася лише матеріялами про свою батьківщину, а писала про Канаду.

В травні 1992 року, коли хвороба прикувала його до інвалідського крісла, родина привезла його на ювілейний вечір Клюбу етнічних журналістів. Він був справді зворушений тим, як його вітали друзі-журналісти та представники уряду. Він зміг підвестися з свого інвалідського крісла і самостійно вийшов на сцену прийняти почесті.

На його похоронах зібралося багато людей, щоб віддати останню шану людині, яка пристрасно вірила в ідею багатокультурности, любила Канаду так само, як і свою рідну батьківщину. Його дочка Маделіна запевнила, що "Беларуський голос" буде виходити. Нинішній президент Клюбу Остап Сокольський розповів, що Мар'ян Зіняк після того, як Білорусь стала вільною країною, сказав з посмішкою: "Я пережив проклятий комунізм!" ❑

ЯК РІЗНІ НАРОДИ СВЯТКУЮТЬ НОВИЙ РІК

Майже половина людства, приблизно 2 мільярди людей, святкує Новий Рік в ніч на перше січня. Дуже давно люди стали святкувати початок Нового Року.

У стародавньому Римі рік починався 1-го січня. Римляни влаштували в цей день пишну церемонію жертвоприношень Янусу – дволикому богові, кладучи до постаменту його статуї м'ясо, плоди, квіти. Крім цього, кожний вільний римлянин 1-го січня робив подарунок своєму патронові або шанованій людині.

Перси вважали початком року день весняного рівнодення і називали його "днем вина і троянд". Таке свято існує в іранців і досі, називається воно тепер Новруз і відзначається бучно й весело. До нього готуються, шиючи новий одяг, весь глиняний посуд заміняють новим, і тому про дідарів в Ірані кажуть: "У нього в хаті минулорічний посуд". Новруз настає 21 березня, коли сонце в сузір'ї Тельця. Про це в Тегерані сповіщають гарматним пострілом. В кожній хаті накривають стіл, на якому повинно бути сім страв, назви котрих починаються на літеру "С". Всі члени сім'ї збираються за столом, і кожен тримає в руці монету. Згідно з повір'ям, той, кого в цей день немає вдома, буде цілий рік мандрувати на чужині.

У ескімосів початок Нового Року залежить від погоди. Новий Рік починається тоді, коли після короткого літа випаде перший сніг.

Перше січня в Індії – початок Нового Року тільки в офіціяльному розумінні. Засідання парляменту, вибори, різні державні акції – все відбувається за новим календарним стилем. А в приватному житті Індія дотримується іншого – народного календаря. Різні індійські общини святкують свій власний Новий Рік.

У Франції парижани прикрашують свій святковий стіл кількома квітами омели; великий букет її звисає з люстра в їдальні, що дасть привіт "обнятися під омелою". Ця церемонія має зробити ввесь рік приємним. У виноробів існує повір'я: вино – істота жива, і воно не любить, коли про нього забувають. Тому в новорічну ніч дбайливий господар обов'язково відвідає свій підвал і тричі постукає в кожну бочку – мовляв, дороге вино, про тебе не забули!

Надзвичайний новорічний звичай існує в англійському місті Дьюсберзі. Оскільки за народним переказом у цей день сконав диявол, в місцевій церкві лунають похоронні співи і дзвони вибивають по диявolу. Число ударів дзвона дорівнює цифрі року, що минає. Отже, на Новий Рік дзвін в Дьюсберзі виб'є 1993 разів. ❑

Костянтин Морозов,
генерал-полковник, міністер оборони України

ЗБЕРЕГТИ МИР І СТАБІЛЬНІСТЬ В РЕҐІОНІ

Франція, США й Німеччина вже присилали в Україну своїх експертів для спостереження за виконанням Договору про звичайні збройні сили в Европі. І цей процес триватиме, оскільки видозмінення і реформа наших Збройних Сил відповідають як національним інтересам України, так і Европи в цілому. Адже прийняті тільки політичні методи вирішення будь-яких проблем і суперечок у рамках НБСЕ, своїм членством у котрій Україна дорожить і високо його цінує. Для мене дуже важливо підкреслити саме це, оскільки неоднозразово переконувався: при всьому загалом доброзичливому ставленні до незалежної України у наших західних колеґ і партнерів зберігається стримана занепокоєність розмірами нашого військового угрупування.

Показово – ця занепокоєність почала проявлятися з самого початку будівництва Збройних Сил України. Пам'ятаю, в січні цього року зустрічався з паном Реджінальдом Бартолом'ю, заступником держсекретаря США. Він відзначив наш дипломатичний підхід і такт у реґулюванні спірних питань з урядом Росії, але при цьому висловився приблизно в такому дусі – "червоне світло", заблимало, коли ви оголосили про чисельність своїх Збройних Сил – 400–500 тисяч, а потім у газетах замиготіли заголовки, що Україна хоче мати великий флот на Чорному морі. У відповідь на побоювання я з усією переконливістю, яка була можлива, спробував укотре розвинути тезу про оборонну достатність.

Звичайно ж, питання про Чорноморський флот, розв'язання якого затяглося, викликає особливий інтерес у військових і політиків багатьох держав. Нині, після визначення політичного напрямку його розв'язання, проблем залишається багато. Завдання Міністерства оборони полягає у виробленні позиції за всіма принципами, щоб внести їх для розгляду на політичному рівні. Мета залишається незмінною: використати перехідний період для створення незалежних Військово-Морських Сил України. Завдання їх визначаються тільки інтересами оборони держави, а їх склад Україна встановить виходячи з принципу оборонної достатности. У розв'язанні питання про флот, як і про адміністративне підпорядкування Україні стратегічних сил, має бути реалізоване право незалежної держави – не мати на своїй території військових формувань, не підпорядкованих державі.

Було б наївно в такій ситуації займатися самозвітом. Але треба раз і назавжди розставити все на по своїх місцях. Так, чисельність наших Збройних Сил після їх реформування буде менша, ніж нині. Однак ми не можемо скоротити армію відразу. Бо, скорочуючи армію, мимоволі змінюючи долі людей, які склали присягу на вірність народові України і в більшості своїй щиро їй віддані, ми опинились би, щонайменше, у двозначному становищі. Ми не можемо обдурювати людей. Тому радикальне скорочення можливе тільки після того, як забезпечимо соціяльну захищеність кожному скорочуваному офіцерові. Маю на увазі забезпечення житлом, подання допомоги в оволодінні цивільною спеціяльністю, працевлаштуванні і безліч інших аспектів. Нині з армії звільняють тільки тих, хто має житло і право на пенсію.

Скажу більше: саме такий підхід відвертає виникнення ще однієї зони соціяльної напружености, що загрожує порушити ту політичну стабільність, якою Україна так дорожить і від якої багато в чому залежить і реальність наших плянів, та й стабільність Европи в цілому.

Безперечно, найпильнішу увагу наших европейських, і не тільки европейських, партнерів привертає, все, що пов'язане з ядерною зброєю. Я мав тривалі бесіди з членами секретаріяту НАТО, групою сенаторів США, військовими делеґаціями Франції, Німеччини, з багатьма досить високопоставленими службовими особами різних держав, і найчастіше ми поверталися саме до цієї теми, обговорення котрої, слід сказати, не викликало особливих утруднень.

Адже позиція України проста й зрозуміла, вона зафіксована в державних актах, її послідовно втілює в життя Президент України. Ми прагнемо до без'ядерного статусу і робимо в цьому напрямку практичні кроки. Знищується під нашим контролем вивезена з України тактична ядерна зброя. На черзі – стратегічна. Ми розраховуємо на допомогу з боку Росії, інших держав у її повному демонтажі та знищенні, але для цього необхідно подолати відомі труднощі чисто організаційного характеру. Лісбонський протокол дав змогу нам дещо відсунути оголошені строки ліквідації стратегічної ядерної зброї – до семи років. До цього часу Україна входить у командування стратегічними силами Співдружности. Мета – збереження єдиного надійного контролю за застосуванням і нерозповсюдженням ядерної зброї. До кінця, до того моменту, як остання ракета припинить своє існування, ми залишимося вірні досягнутим в Алма-Аті угодам.

Дещо недостатнє розуміння в це питання внесло наше рішення про адміністративне підпорядкування Міністерству оборони частин і з'єднань стратеґічних сил, дислокованих на території України. У російських колеґ це викликало бурю обурення. Але ж зрозуміло, що ми просто зобов'язані були усунути двоїстість становища особового складу і ґарантувати кожному військовому службовцеві соціяльну захищеність, згідно з Конституцією та законами своєї держави. А по-друге, такий крок тільки зміцнив нашу впев-

неність в тому, що будуть збережені кошти – надбання народу. Це ж стало і кроком на шляху реалізації права України здійснювати контроль за незастосуванням ядерної зброї з її території.

Ми виступаємо правонаступниками колишнього СРСР у виконанні договору про скорочення стратегічних ядерних сил (СТАРТ). Лісбонський протокол затвердив Україну як одну з рівноправних сторін цього договору. І жодні розмови про "порушення паритету" не змінять нашої позиції – вся ядерна зброя, що вивозиться з території України, буде знищуватись, при чому під міжнародним контролем, що дасть змогу ґарантувати її невикористання в майбутньому в інтересах інших держав. Ця наша позиція залишається твердою і незмінною, що знаходить розуміння та підтримку як спеціялістів з ядерного роззброєння, так і всього міжнародного співтовариства в цілому.

Мене іноді питають: як узгоджується проголошений Україною курс до безблокової держави і наші численні контакти з військовими відомствами інших країн? Проблема ця досить цікава, щоб зупинитись на ній докладніше.

По-перше, реалії такі, що Україна в жоден блок не входить. Ми не беремо участи в ОЗС СНД, а наша участь у Стратегічному командуванні – захід вимушена і тимчасова, про що я вже казав. А, по-друге, безблоковий статус – не завада для встановлення досить широких двосторонніх військових контактів, і навіть участи в деяких структурах військових блоків. І світова практика це підтверджує.

Наприклад, у нас вже підписані угоди про зв'язки між міністерствами оборони України та Угорщини, Чехо-Словаччини.

У розмові з генеральним секретарем НАТО Манфредом Вернером я переконався в корисності і навіть необхідності різнобічних контактів з Північноатлантичним блоком. Що, до речі, знайшло блискуче підтвердження на квітневій зустрічі міністрів оборони в Брюсселі. Там вдалося прояснити багато позицій. У нас є спільні проблеми та інтереси. В цьому контексті виправдана участь України в Північноатлантичній раді співробітництва, членом котрої ми стали в березні цього року.

Надзвичайно корисною виявилася поїздка до США, зокрема зустрічі з міністром оборони Річардом Чейні. Досягнуто розуміння з дуже багатьох питань, намічені перспективи співробітництва, в тому числі й у галузі взаємної підготовки спеціялістів, що вже знаходить практичне втілення.

Ми продовжуємо шукати й розширювати контакти з військовими відомствами інших країн. Найближчим часом будуть підписані угоди про зв'язки з військовими відомствами Польщі, Болгарії, Румунії. Є домовленості про розвиток відносин з військовими колеґами з Білорусі, Росії, Франції та інших країн. Бо там, де між військовими є взаєморозуміння, і політикам легше домовитись.

У цьому зв'язку мені згадалася фраза, сказана під час нашої зустрічі з членом бундестаґу ФРН паном Фоґелем. "Я був солдатом 47 років тому, – сказав він, – два роки я брав участь у цій великій війні. Вчора я поклав квіти на могилу Невідомого солдата. Мільйони полеглих були б задоволені тим, що ми повернулись до мирних відносин".

Знаходять взаєморозуміння представники раніше непримиренних сторін, ветерани армій, які колись воювали між собою, міцніють добрі відносини між державами, котрі відчувають відповідальність за збереження миру для людей.

Такою входить у світовий процес наша Україна. Вже до своєї першої річниці вона практично показала відданість кращим ідеалам людства: мирові, демократії, співробітництву, соціяльній справедливості, забезпеченню прав людини.

І ми, хто покликаний берегти ці ідеали, зобов'язані все зробити для того, щоб у нашій державі люди працювали на благо свого народу, щоб авторитет України в очах світової громадськости зростав рік у рік, і з кожною новою річницею незалежної соборної Вітчизни в ній утверджувалась свобода та процвітання. ❑

Володимир Молодецький

ТАКТИКА

Тактика – це метода застосування збройних сил в дії. Стратегія, як кажеться у військових колах, веде армію до бою, а тоді тактика перебирає команду. Стратеги плянують і ведуть дію так, щоби примусити противника до виконання волі своїх політичних лідерів. Тактика – це метода вжиття армії у бою для довершення пляну стратегів. Принципи стратегії залишились у головному незмінені впродовж століть. Тактика, одначе, мінялася у минулому багато разів, для використання потенціялу нововпровадженої зброї або нових військових формацій.

Кіннота домінувала над полем бою вже 1000 літ перед народженням Христа. Але тоді, коли грецькі "фаланги" здобули перемогу над перською кіннотою, почалося дев"ять століть домінації бою піхотою. Спочатку глибокі лави збитих плече-об-плече, наїжених списами, бльоків "фалангів" були найвищою формою тактики. Приблизно 200 літ перед народження Христа, ця тактика "фалангів" уступила місце більш гнучким піхотним формаціям. Місце грецьких "фалангів" зайняли римські леґіони, які були поділені на менші формації, які могли легше й більше свобідно маневрувати в бою. Без сумніву, це були найдосконаліші тактичні формації тодішніх часів, при помочі яких римляни підбили цілий тоді знаний світ. Зчасом якість римських леґіонів, під впливом чужинців (варварів), які почали у них служити, почала занепадати й приблизно чотириста літ по народженні Христа кіннота почала повертатися і набирати значіння, яке мала тисячу років тому. Спочатку розвиток кінноти й пов'язаної з нею тактики поступав хаотично. Зчасом, одначе, важко озброєні лицарі у важких панцирях стали підставою армій. В бою маси таких лицарів у повному галопі гнались одні проти одних і при помочі списів (лянц) старалися збити з коня противника. Довгі мечі, булави й боєві сокири служили за зброю у бою зблизька, коли списи уже поламалися. Панцирі, зброя і коні були дуже дорогі, тому такі лицарі нормально належали до аристократії, кляси великих землевласників, бо тільки такі могли собі дозволити на великі витрати.

Перша фаза розвитку армії і тим самим тактики, тобто фаза домінації кінноти, оминула Україну. Про військові формації на території України в період до княжих часів ми дуже мало знаємо. Перші військові формації, про які маємо докладніші дані, це княжі дружини. Перші дружинники, опираючись на літописах, були варяги. Для варягів, народу морського, привиклого до морських походів, бій верхи був чужий. Вони боролися пішки. Це була тяжка піхота, вдягнена в панцирні кольчуги (залізні колісцятка густо нашиті на шкіряні сорочки), озброєна в списи, мечі й сокири. На лівій руці тримали довгий щит для захисту від ударів против-

ника. В бій ішли лавами, залишаючи для кожного воїна приблизно один метер місця для орудування зброєю, і щойно коли поламалися списи, вживали мечів і сокир в близькому рукопашному бою. Коли розпочався бій, його було важко контролювати. В гомоні бою не чути було команд і воїнам було б важко виконувати команду навіть, якщо би вони її чули. Тому для командуючого дружиною було важливо довести дружину до бою і розположити її у вигідному, добре підібраному місці. Коли ж розпочався бій, боротьба йшла індивідуально один проти одного, й контролі над нею не було. Перемогу здобував той, хто зумів своєю жорстокістю і фізичною силою спричинити у противника паніку. Борючись часто з кочовиками, які вживали в бою лучників і кінноти, українські князі мусили відповідно розвивати тактику своїх військ. Тоді й в українських військах появилися лучники, яких звали "стрільці", але вони не відігравали вирішальної ролі. Звичайно стрільці були розміщені на крилах боєвої формації, а головне тіло формації становили озброєні піхотинці. Бій починався символічним киненням спису князем, потім лучники закидували противника хмарою стріл і коли це спричинило замішання в рядах противника, в бій ішла піхота, тобто дружина. Кочовики уживали в бою легку кінноту й це давало їм можливість скорого перекидання своїх військ перед боєм, одначе, така кіннота "спішалася" і вела бій пішком.

Коло року 1400 піхота знову захоплює домінуюче місце в бою. У Столітній війні англійські лучники комплектно розбили французьку кінноту у двох битвах, а швайцарські гірці відновили традиції грецьких фалангів, уживаючи проти кінноти випробуваної греками тактики збитої маси піхотинців, озброєних у довгі списи. Ці події започаткували поворот піхоти як домінуючого чинника в бою.

При кінці 15-го століття на Україні починається організовувати козацтво. Це комбінація легкої кінноти й піхоти. Козаки створили свою власну тактику, достосовану до своїх особливих потреб. Базою для козацького війська був "табор". Оборона й зачіпна дія з табору була характерною особливістю козацької тактики. Обозові вози ставили по обох боках війська простою лінією один за одним у кілька рядів. Перед і тил були також забезпечені возами. Посередині ставало військо-піхота й кіннота. Артилерія була приміщена спереду й ззаду табору. "Табор" служив не тільки для оборони, але також як опора до зачіпної акції. Артилерія розпочинала бій, потім йшла кіннота невеликими відділами на "герць". Коли до бою виступали більші ворожі сили, тоді козацька кіннота йшла в бій "лавами", тобто впорядкованими відділами. Козаки вживали різної зброї: луків, рушниць, пістолетів, списів. Але вирішальною зброєю була шабля, і бій на шаблі кінчав акцію. Значну ролю в козацькому війську відігравала піхота, яка старалася непомітно, часто повзучи, підійти до ворожих позицій і їх захопити.

Пальна зброя у своїй примітивній формі почала появлятися у бою вже коло 1350 року. Але вона була така повільна, неефективна і небезпечна для того, хто її вживав, що лук і спис були ще довго головною зброєю, і пальна зброя не заступала їх відразу, тільки розвивалася побіч них. І тому вона спочатку не мала впливу на боєву тактику. Ще коло року 1700, половина піхотинців була озброєна в списи, а друга половина в мушкети. В бою піхотинці зі списами стримували атаки кінноти й давали змогу мушкетерам поволі заряджати їхні мушкети. Щойно з уведенням баґнету, потреба піхотинця зі списом була виелімінівана, і мушкет почав виконувати подвійну функцію – мушкета й списа, а це вимагало достосування до нової ситуації, і тим самим до зміни тактики. Мушкет тих часів ладувався через цівку, яка не була ґвинтована, і був неефектовим на дальшу віддаль як 100 метрів. Тому треба було найти спосіб, як розвинути максимально ефективний вогонь. Щоби це осягнути, добре здисциплінована піхота маршувала збитими рядами, рівним кроком, під звук музики або барабанів, так близько до ворога, що вдійсності могли побачити колір очей ворожих вояків. Тоді вистрілювали кілька залп цілим відділом і тоді, використавши замішання у противника, йшли на баґнети. Кіннота й польова артилерія грали другорядну, тільки допоміжну ролю. Така тактика залишилася майже без змін через цілу Семилітню війну, Американську революцію і Наполеонські війни.

Така тактика вуконувала своє завдання в часах примітивної пальної зброї, але коли зброя стала більш акуратною,вона почала бути вбивчою. Першою важливою зміною було введення ґвинтованого кріса на місце неґвинтованого мушкету. Кріс цей увійшов у масове вжиття піхотою щойно перед самою американською громадянською війною, примусив піхотинця вкопуватися в землю для безпеки й зробив кіннотні наступи непрактичними тому, що цільність ґвинтованого кріса спричиняла неймовірно великі жертви в людях. Дальше введення у 1-й світовій війні кулемету, скорострільної артилерії і колючого дроту для забезпечення становищ, зробили наступ піхоти дуже ризкованим і спричинили позиційну війну, в якій проламання ворожих ліній було просто неможливим. Введення танків під кінець війни зрушило позиційну війну з місця і дало початок офензивній тактиці, яка одначе стала вповні розвиненою щойно в 2-ій світовій війні. Поява перших літаків для розвідчих цілей і стратегічного бомбардування не мала жодного впливу на тактику. Щойно в 2-ій світовій війні дальше вдосконалення зброї відновило перевагу офензивної дії. Танки заступили тяжку кінноту в офензивній дії і прийняли її тактику концентрації в одному місці й наступу в глибину території противника. Важливу ролю у заміні тактики відіграла поява тактичного літунства. Масове пристосування в бою німцями тактичного літунства, танків і моторизованої піхоти дало початок "блискавичній" війні. Одначе, перед-

бачування деяких військових, що механізація зменшить потребу піхоти, не здійснилася. Дальший перебіг війни, а потім війна у Кореї, показали, що наступ піхоти є конечним, щоби захопити терен і втримати його. Ужиття стратегічного літунства для бомбардування індустріяльних цілей, шляхів постачання і цивільного населення, мало також важливий вплив на тактику.

Організація і тактика піхоти мінялися протягом віків, але принципова характеристика піхоти залишилася незмінною. Піхота бореться пішки в близькому контакті з противником, часто у рукопашному бою. Вона була вирішальною військовою формацією тому, що тільки вона могла нав'язати контакт з противником і знищити його.

Розвиток технології і модерної зброї у 2-ій світовій війні дав початок модерній тактиці, яку можемо здефінювати так: "Пристосування вогню і руху до контур терену з метою нав'язання контакту з ворогом і знищення його". Це дефініція тактики, яку сьогодні вчать в офіцерських школах західних армій.

Введення атомової зброї у великій мірі змінило філософію тактичного думання. Незважаючи на те, що всі надіються, що до ядерної війни ніколи не дійде, а останні політичні зміни у Східній Европі зменшили можливість такої війни, плянування на її випадок мусить продовжуватися. Неймовірна сила вогню атомової зброї примусила думати про пристосування тактики до нових обставин. На жаль, всі теорії про атомову війну це тільки гіпотези, які можна доказати або опрокинути тільки у війні. Дотепер ще ніхто на світі не вів атомової війни, а знищення Гірошіми й Нагасакі не дало нам жодного досвіду відносно тактики чи організації армій.

Через розвиток атомової зброї, балянс поміж офензивою і обороною драстично нарушено. З одної сторони, наступ великими арміями може бути легко стриманий при помочі тактичної атомової зброї. З другої сторони, концентрація військ для оборони є майже неможливою і може впасти жертвою атомних експлозій атакуючого противника. Це дилема, яку тяжко розв'язати. Постає питання: як атомова війна буде виглядати? Буде вона блискавичною, як перша половина 2-ої світової війни, чи радше буде позиційною, як 1-а світова війна? Якщо за підставу нашого роздумування візьмемо розвиток тактики з другої половини 2-ої світової війни і впровадимо до нашої уявної ситуації тактичну атомову зброю, то дійдемо до висновку, що в нормальних обставинах війна буде мати тенденцію розвиватися в напрямку статичної, не рухливої, позиційної війни. Від часу атаки на Гірошіму й Нагасакі всі військові теоретики стараються знайти нову тактику для будучої ядерної війни. Нормально два чинники є рекомендовані: 1) більше маскування, і 2) більше розкинення військ у терені, так зване по-англійському "dispersion". Це одначе багато легше сказати, як зробити. Модерна дивізія має більше, ніж 2000 різних авт і

машин, яких треба би було замаскувати. Маскування в руху просто неможливе й сховати хоч би тільки одну дивізію від обсерваційного сателіта зовсім не можливо. Відносно розкинення військ у терені, проблема також не легка до розв'язання. Рішаючих моментів в бою не можна осягнути без концентрації. Це закон так старий, як довго маємо війни, і навіть наймодерніша зброя його не змінить. Тому, що небезпека атомної експлозії вимагає від військ великого розкинення, рішення, вимагаючі наглої концентрації, буде тяжко виконати. Можемо сказати, що атомова зброя більше надається до оборони, як до наступу тому, що оборона опирається на концентрації вогню, а наступ на концентрації військ.

Підставою тактичної ядерної зброї є атомова артилерія, яка в оборонних позиціях має деякі слабі сторони, які мусимо брати до уваги. Перш за все, віддаль гармати від гармати не є 30 метрів, як у звичайній артилерії, але атомові гармати розкинені 4 до 6 миль одна від одної. Така віддаль між гарматами просто запрошує атаку парашутистів для їх знищення.

У 1-й світовій війні маршал Петен сказав, що артилерія захоплює терен, а піхота потребує його тільки окупувати. Це саме можемо сказати й про атомову зброю. Іншими словами, війну можемо виграти тільки суходільними військами, які в останній фазі війни мусять зайняти терен і підчинити його своїй волі.

Стараючись порівняти тактичне пристосування ядерної зброї до звичайної зброї, ми можемо сказати, що бомбардування тактичного літунства атомовими бомбами чи ракетами можна порівняти до артилерійського барабанного вогню, атомову артилерію – до вогню кулеметів. Принципова мета їх застосування така сама. Вислід оборонної битви залежатиме від вмілої співпраці атомової артилерії, атомового тактичного літунства й ракетних частин. Звичайні сили будуть концентруватися на обороні літунських баз, позицій атомової артилерії і атомових ракет. Так як у звичайній війні домінація повітря конечна до успішної офензиви, так у атомовій війні обі сторони старатимуться знищити атомову зброю противника. Тільки ця сторона, що зуміє комплектно спаралізувати атомову зброю противника, зможе приступити до успішного наступу.

Атомова війна змінить структуру й тактику армій, але було б не розсудним думати, що атомова війна виелімінує потребу чи значіння суходільних військ. Навіть якщо війна вестиметься звичайними засобами, можливість розвинення її в атомову війну матиме великий вплив на тактику. Але підготовка мусить іти до звичайної та атомової війни, й подвійна підготовка спричиняє великі організаційні проблеми.

Організація армії має великий вплив на її тактику. Сила вогню ядерної зброї має великий вплив на організацію армій. У арміях заходу, на підставі гіпотез щодо вигляду майбутньої війни, постає така організаційна тенденція: великі армії з великими потребами постачання не практичні. Армії

будуть складатися з невеликих самостійних груп, не більших ніж 8000 людей. Кожна така самостійна група буде складатися зі всіх можливих родів зброї – атомових і звичайних. Вони муситимуть бути дуже рухливі й гнучкі. Будуть споряджені легкими машинами, які скоро й легко посуваються в терені й не потребують спеціяльних доріг. Сила вогню такої одиниці буде великою, адміністрація і постачання обмежені до абсолютного мінімуму. Чоти у такій формації будуть величиною поміж сьогоднішньою чотою і сотнею, сотні поміж сотнею і батальйоном тому, щоби зробити їх якнайбільше самовистачальними в структурі самовистачальної, самостійної дивізії. Від командирів вимагається більшого знання, консеквентно, вишколення компетентних офіцерів буде, вдійсності вже є, – довшим, ніж у минулому. Командири чот і сотень будуть мати більше відповідальности, як у минулому, й тому їх військові ступені будуть вищі. □

Володимир Антонець

АРМІЯ Є. ЯК ДІЯТИ ДАЛІ?

Вся історія боротьби нашого народу за незалежність свідчить, що ми завжди зазнавали поразки тоді, коли недооцінювали значення збройного захисту держави, національних інтересів.

Візьму на себе сміливість стверджувати, що ми і зараз не зрозуміли – війна виграється не тоді, коли говорять гармати, а тоді, коли вони мовчать. Як і того, що могутня Україна не потрібна ні Заходові, ні Сходові, вона потрібна тільки нам – українцям.

Отож і наші державні мужі, і всі, кого турбує доля України, повинні усвідомити, що, захищаючи суверенітет, незалежність, територіяльну цілісність держави, маємо розраховувати тільки на власні сили, на власну боєздатну армію. Саме тому основою військової політики має стати не те, на що наголошують наші сусіди, а їх економічні та військові можливості. Враховуючи це, нам необхідно дуже зважено підходити до будівництва Збройних Сил.

Реформування армії – далеко не пертурбації у штабах чи заміна воєначальників, як дехто собі спрощено уявляє. Це дуже складний процес, і керувати ним мають люди підготовлені, компетентні, відповідальні. Пацифічна паніка серед деякої частини громадських організацій, безпідставні вимоги значного скорочення Збройних Сил, на мій погляд, не відповідають сучасній політичній та економічній ситуації ні в Україні, ні за її межами. Враховуючи світовий досвід і економічні можливості, ми повинні мати армію, чисельність якої становила б 0,8 - 0,9 відсотка від кількості населення (близько 450 тис. чоловік). Тільки з такою силою можна вести розмову про оборонну достатність для захисту держави.

Але... Як завжди "але".

По-перше, необхідно найближчим часом унеможливити залежність наших Збройних Сил від країн СНД, себто створити інфраструктуру, яка забезпечить автономне функцінування нашої армії.

Наступним, найголовнішим завданням є створення національного офіцерського корпусу, без нього будувати Збройні Сили – абсурд.

Лише за таких умов можна говорити про реформування Збройних Сил, що в свою чергу потребує чіткого уявлення про характер сучасної війни, а також про військові та економічні можливості свої і потенціяльних противників.

Аналіза останніх воєнних подій у світі, досвід говорять про те, що успіху в сучасній війні досягає той, хто має перевагу в вогневій силі, мобільності військ. Найбільшою ефективною вогневою міццю на сьогодні володіють авіяція і ракетні війська. Тому і центр боротьби переноситься в повітряний простір, тому боротьба за перевагу в повітрі радикально впливає на хід і результати операцій всіх видів Збройних Сил.

Маючи оборонну доктрину, не слід також забувати, що сучасна оборона – це "щит із ударів". Її успіх може бути забезпечений лише активними діями супроти аґресора, перш за все, супроти створеного ним угрупування військ для вторгнення.

Без сумніву, що в умовах, коли відповідно з міжнародними угодами скорочується бойовий потенціял ракетних військ, найбільш ефективно ці завдання здатна виконувати авіяція.

Створюючи відносно невелику за складом армію, слід надавати перевагу видам та родам військ, які мають найбільшу вогневу міць, високу мобільність і постійно готові для виконання бойових завдань. Це, перш за все, військово-повітряні сили, аеромобільні частини військ наземної оборони, мобільні частини

сил протиповітряної оборони. Крім того, пріоритет в їх розвитку необхідно віддати засобам розвідки і радіоелектронної боротьби, автоматизованим системам управління та високоточній зброї.

Тільки такий погляд на оборону може допомогти нам при потребі перехопити ініціятиву для відсічі агресії або зупинити війну на вигідних для України умовах чи навіть виграти її. Тільки таке ставлення до нашої оборонної доктрини допоможе нам створити необхідну структуру Збройних Сил.

Згідно з концепцією створення та будівництва Збройних Сил України, передбачається мати три види військ: суходільні війська (війська наземної оборони); військово-повітряні сили і сили протиповітряної оборони (війська повітряної оборони); військово-морські сили.

Кількісне співвідношення видів Збройних Сил не може бути постійним і залежить від змісту військової доктрини, військово-політичного становища, стану економіки. В сучасній ситуації, щоб мати змогу вести активні оборонні дії, необхідно більше уваги надавати якнайшвидшому створенню військ повітряної оборони, які будуть одним з головних компонентів системи стримування будь-якого аґресора від посягань на суверенітет нашої держави.

Всі ці військово-технічні проблеми побудови Збройних Сил успішно можуть бути розв'язані при усуненні протиріч у внутрішньому стані військ, їх настроях і завданнях захисту незалежности нашої Батьківщини. Евфорія від безкровно здобутої самостійности, за яку протягом багатьох століть змагались наші предки, не може бути приводом для забуття того, що у всі часи характер боротьби України за незалежність визначив духовний стан її народу. І сьогодні підготовка Збройних Сил повинна бути детально узгоджена з моральним станом військ.

Чи враховуємо ми це при розбудові своїх Збройних Сил?

Ми перетворили у гучну політичну кампанію процес прийняття присяги на вірність народові України. Її склав майже кожен, хто цього бажав. Як результат – у Збройних Силах виявилися офіцери, які делікатно кажучи, не зовсім влаштовують Українську армію і навпаки – таких офіцерів абсолютно влаштовують кліматичні та життєві умови в Україні. З іншого боку, не всі офіцери-українці, що повертаються на Україну з інших країн СНД, мають високі професійні та ділові якості, проте це аж ніяк не заважає їм "вибивати" собі високі посади, особливо в Міністерстві оборони, штабах видів Збройних Сил.

Все це не кращим чином проєктується на стан військової дисципліни та порядок у військах. Ніде правди діти – наша армія перетворилась в місце зборів материнських комітетів, а сотні офіцерів і прапорщиків змушені "виловлювати" втікачів-підлеглих.

Крім того, не слід забувати донедавнє неґативне ставлення до армії певних сил, і, зрештою, воно залишилося таким і нині. Та не буває здорової армії в хворому суспільстві! Нам потрібно всім разом виліковуватись.

Ні, нам не потрібно войовничого брязкання зброєю. Нам потрібне тверде і чітке усвідомлення того, що без міцних Збройних Сил ми не станемо незалежною, рівною серед рівних державою Европи. Розуміючи це, ми повинні відродити дух українського народу, піднести дух нашої національної армії. Лише тоді вона може стати зразком організованости, дисципліни, носієм національної культури, тільки тоді армія разом з народом буде готова самовіддано змагатися за національну велич України.

("ЗВУ", ч. 113, 1992)

ТРЕТЯ КОНФЕРЕНЦІЯ СПІЛКИ ОФІЦЕРІВ ДІЯСПОРИ (КОЛ.СРСР)

Відкриття конференції Спілки офіцерів діяспори відбулося на майдані Незалежности у столиці України. Вступне слово виголосив голова Спілки полковник Олександр Слюсарев: "На протязі часу проведення 1-ї, 7-го червня, і 2-ї, 19-го липня, нашої конференції ми провели велику роботу щодо звернення до усіх державних і урядових організацій, інстанцій щодо вирішення питання повернення на Батьківщину військовослужбовців кадрової служби, тобто офіцерів, прапорщиків, мічманів, військовослужбовців надстрокової служби, громадян України, які в цей історичний час опинились за межами Батьківщини і виконують там свій службовий обов'язок. Виконком Спілки розробив конкретний плян щодо вирішення цього питання до кінця 1993 року. Ці пропозиції доведено особисто мною до міністра оборони України генерал-полковника Морозова, до Верховної Ради це було подано на письмі. Це конкретно розроблений плян з усіма необхідними розрахунками і обґрунтуваннями. Але, на жаль, як ми і чекали на це, позитивної відповіді немає. Ми, звичайно, не бажаємо брати громадянство іншої країни. Ми бажаємо залишитись громадянами України і служити її Збройним силам. Зараз йде процес створення своїх національних армій в республіках колишнього СРСР. В недалекому майбутньому почнеться створення і державних кордонів. Вже йде мова про створення митних кордонів. Тоді ми з вами опинимося в надзвичайно скрутному становищі. Головне завдання нашої конференції полягає в тому, щоб безпосередньо звернутись до нашого Головнокомандуючого Збройними силами України, Президента України, та міністра оборони і вирішити два питання: 1. Створити давно обіцяний конкретний, реальнодіючий механізм нашого повернення на Батьківщину і включення до складу Збройних сил України; 2. Особовий склад нашого зведеного полку, тобто делеґати 3-ї конференції, які сьогодні, на цьому святому для України місці, приймуть присягу на вірність Україні, цей особовий склад відповідно до умов договору із Москвою і Києвом від 2 квітня повинен бути негайно повернутий на Батьківщину і включений до складу Збройних сил України. Наша мета – патріотична, дії наші будуть рішучі, але правові. ❑

("Політична студія", 25.09.92)

Олександр Клименко

МОРСЬКИЙ КОРДОН УКРАЇНИ

Південні кордони України на Чорному морі охороняють воїни Кримського з'єднання прикордонних кораблів.

– Складне становище, в якому опинились республіки колишнього Союзу, позначається й на прикордонній обстановці, – розповідає контрадмірал, командир 5-ї окремої бриґади сторожових кораблів прикордонних військ України Ігор Вікторович Алфер'єв. – Дуже багато охочих порушити прикордонний режим, правила перевезення. Особлива проблема – риболовецький промисел. Судна суміжних держав постійно намагаються ловити рибу в наших водах. Тільки минулого року ми стягнули з порушників у вигляді штрафів більше як мільйон долярів. Ці гроші йдуть у казну, прикордонникам вони не попадають. А елементарний ремонт корабля обходиться нам у 30 мільйонів карбованців. Нині гостро стоїть питання з оновлення плавскладу – для переозброєння потрібні економічні кораблі та катери.

Охорона кордону – справа спільна, тому допомагати прикордонникам повинні всі. На кордоні не повинно бути перебоїв з паливно-мастильними матеріялами, запчастинами для кораблів, боєзапасом... А військові, запевняє Ігор Вікторович, не підведуть. У з'єднанні – хороший офіцерський склад, накопичено солідний досвід прикордонної служби. Добре відомий на Чорному морі прикордонний сторожовий корабель "Ізмаїл", колектив якого успішно бореться з браконьєрством.

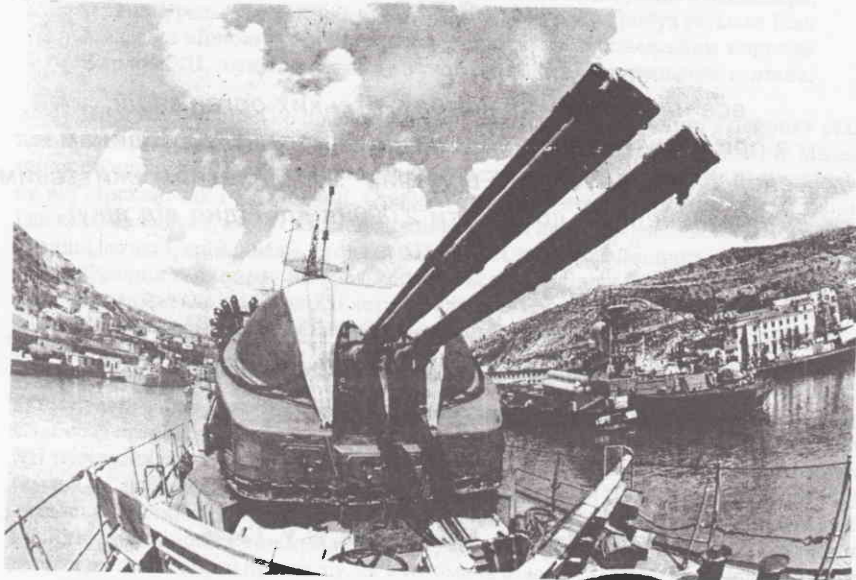

У роботі прикордонників велике значення мають стабільні зв'язки й ділові контакти з місцевим населенням, з особовим складом Чорноморського флоту, з колеґами з Росії та закавказьких республік. ❑

("Голос України", ч. 102, 92)

Ірина Богун
Польща

НАЙПЕРША В СВІТІ КОНСТИТУЦІЯ

В травні 1992 р. минуло двісті років від схвалення важливого державного акту Речіпосполитої, яким стала Конституція 3-го травня 1791 року. Польські вчені наголошують, що до того існував лише один цього роду прецедент в довгій історії людства та й то побачив він світ в антиподах; йдеться про вікопомну Конституцію Сполучених Штатів Америки, схвалену 17 вересня 1787 року. На европейському континенті Польща мала б бути піонером в цій ділянці, випереджаючи незначно Францію, яка проголосила свою Конституцію 3 вересня 1791 року, після зруйнування Бастілії, як символу поваленого абсолютизму.

У зв'язку з цим годиться нагадати, що роль европейського піонера в запровадженні й порядкуванні нового парляментарно-демократичного ладу належить Україні, бо вже 5 квітня 1710 року був складений акт під назвою "Пакти і конституція прав і вольностей Запорозького війська", який окреслив напрямні для широко задуманих реформ на нашій Батьківщині. Акт цей побачив світло денне в м. Бендери, тоді на турецькій території, куди в серпні 1709 року прибув гетьман Іван Мазепа з вірною йому козацькою старшиною та шведським королем Карлом XII, шукаючи захисту в свого союзника -- турецького султана.

Поразка українсько-шведської армії под Полтавою в липні 1709 року стала для України величезною катастрофою, вона зруйнувала сміливі пляни Мазепи щодо об'єднання Лівобережної і Правобережної України та стати незалежними як від Москви, так і від Польщі. Старий гетьман прибув у Бендери зовсім хворий і не вставав з ліжка, але до кінця не покинув думки про відновлення антимосковської коаліції, до якої, крім шведів, входила б Польща Станіслава Лещинського, Туреччина, Крим, Франція та останки Запорозького війська, що вціліли від жорстокого розгрому Меншиковим. Також і Карл XII хотів продовжувати війну і очікував нових полків зі Швеції. Незабаром однак Мазепа помер: його поховано спочатку біля Бендер, а опісля перенесено останки до монастиря св. Юрія в Галці над Дунаєм. З ним зійшов зі світу один з найвидатніших українських політично-культурних діячів, який прагнув створити з України незалежну державу західноевропейського типу. Слабкою стороною його дій було те, що він стремів до абсолютної влади (Карл XII титулував його навіть князем) та не врахував реальних обставин, покладаючись більше на дипломатію, ніж на усвідомлення широких кіл громадськости щодо своїх визвольних плянів. Не розуміючи ньюансів його дипломатичної гри, народні маси не підтримали його в такій мірі, як це було необхідно. І хоч історичні обставини довели до фатального програшу, ім'я гетьмана Мазепи залишилося для наступних поколінь символом боротьби за волю України – воно ще й сьогодні лякає її ворогів.

Серед найближчого оточення Мазепи, яке услід за ним перейшло на турецьку територію, був і генеральний писар Пилип Орлик, водночас один з найбільш довірених дорадників гетьмана. Прийнявши булаву 5 квітням 1710 року,

ХРИСТОС РОДИВСЯ
СЛАВІТЕ ЙОГО

ВЕСЕЛИХ СВЯТ
РІЗДВА ХРИСТОВОГО
ТА ЩАСЛИВОГО
НОВОГО 1993-ГО
РОКУ

ПОБРАТИМАМ-ЧЛЕНАМ
БРАТСТВА КОЛ. ВОЯКІВ
1. УД УНА — В УКРАЇНІ
ТА — ЦІЛОМУ СВІТІ
ТА ВСІМ УКРАЇНСЬКИМ
ВЕТЕРАНАМ

БАЖАЄ ЩИРО

Андрій Закревський
Мирон Залипський
Степан [illegible]
Іван Лев-Рівський
Андрій Французенко
Роман В. Добриш
Роман Гуталь
Володимир [illegible]
Володимир Кисілів

Атанас П. Добриш
Свят. [illegible]
Стефан Скрибайло
Кирило Григорович
Ярослав "Юро" Струтинський
Роман [illegible]
Юрій Ференцевич
Кирило Данилюк

УПРАВА І ЧЛЕНСТВО
СТАНИЦІ НЬЮ-ЙОРК, Н. Й.

Орлик став вірним продовжувачем самостійницької програми Мазепи. Вибір його на пост гетьмана затвердив Карл XII, як "протектор України, видавши відповідний "диплом", в якому хвалив вірність і мужність запорожців та обіцяв доти не складати зброї проти царя та інших спільних ворогів, доки Україна не здобуде волі. Водночас шведський король став ґарантом угоди, яку складено між гетьманом Орликом і старшиною та запорожцями; саме вона отримала назву "Пакти і конституція прав і вольностей Запорозького війська", про що було згадано вище. Акт цей відомий під скороченою назвою Бендерської Конституції або Конституції Орлика і був присяжений зацікавленими сторонами 16 квітня 1710 року.

Основною статтею Бендерської конституції було проголошення незалежности України від Москви та Польщі. Протектором її став Карл XII та його наступники на шведському престолі. Передбачалося, що в кінцевій фазі війни дійде до перемир'я з царем; в цьому випадку московський уряд повинен був повернути всіх полонених українців та рекомпенсувати матеріяльні втрати, що їх завдали царські війська на території України.

Другим важливим пунктом Конституції всенародного значення став розрив з накиненою силоміць в 1685 році зверхністю Москви над тодішньою українською православною церквою та беспосереднє її підпорядкування Царгородському патріярхові. Гетьман зобов'язувався опікуватися і захищати православну віру і "не пропаґувати таємно на відверто іншу віру".

Дальші статті вказували напрямок, в якому мали йти державні реформи в Україні. Покликаний до життя козацький парлямент – Мала і Велика ради – різко обмежували нахил гетьманської влади до абсолютизму, що так яскраво позначився за часів Мазепи і дав неґативні наслідки. Окремі постанови цієї частини питань такі:

– Всі біжучі державні справи гетьман має вирішувати не одноособово, а спільно з Радою генеральної старшини (Мала рада). Тричі на рік, тобто на Різдво, Великдень і Покрову відбуватиметься в гетьманській резиденції з'їзд Великої або Генеральної ради, в склад якої ввійдуть: генеральна старшина, городові полковники, по одному знатнішому козакові з кожного полку та посли від запорожців. І генеральна старшина і Генеральна рада мають право критикувати дії гетьмана і виступати проти нього, якщо він не шануватиме встановлених прав і вольностей.

– Всі урядові посади: чи то військові, чи адміністративні, мають бути виборні і гетьман не має права нікого наставляти згідно власної волі. Вільними голосами вибиратимуться полковники, а гетьман їх тільки затвердить. Так само вільними голосами проводитиметься набір сотників, яких затвердить полковник даної адміністративної одиниці.

– Гетьман перестає бути найвищим судочинцем в державі і сам не має права карати. Провини старшин і кривду гетьмана розглядатиме суд з Генеральним суддею на чолі.

– Відділено державний скарб від гетьманського особистого. На утримання гетьмана виділено окремі землі, а державну скарбницю передано в розпорядження Генерального підскарбія, якому підпорядковано з черги полкових подскарбіїв. Необхідність точного розмежування фінансових фондів, які були дотепер в розпорядженні гетьманів, виникла після афери зі скарбом Мазепи (180 тисяч дукатів), до якого претенсії зголосив Андрій Войнаровський, небіж і спадкоємець Мазепи, залишивши Орлика майже без засобів для ведення дальшої військово-дипломатичної акції в обороні незалежности України.

В дальших статтях Конституція приділяла увагу становищу міщан, посполитих і "людей убогих". Скасовано оренди і станції для охочекомонних, компанійських формацій, які клалися непосильним тягарем на плечі суспільства, вимагаючи від

нього забезпечення харчами, фуражем і тяговою силою, без огляду на те, чи був врожайний, чи голодний рік. Генеральна рада повинна була знайти інші джерела утримання війська.

Спеціяльно покликана комісія мала зайнятися ревізією прав до державних земель, якими користувалася козацька старшина. Ревізії підлягали також права купців до звільнень від публічних тягарів.

Гетьманові відбиралося право накладати на козаків і посполитих надзвичайні данини, не міг він також посилати їх на державні роботи, як, наприклад, на будову фортів, каналів тощо. Ця постанова охороняла від повторення ситуацій, коли в минулому на вимогу царського уряду і за згодою гетьманів десятки і сотні тисяч українського народу гинуло за межами України від голоду, холоду і пошестей.

В кінці гетьман зобов'язався дбати про забезпечення вдів та сиріт і про поширення освіти між вільними синами України.

Окремо були забезпечені інтереси запорожців. Перш за все поверталися їм землі, що входили до складу Запорожжя ще за Богдана Хмельницького. Січовикам поверталося місто Трахтемирів зі шпиталем для немічних і покалічених козаків, Кодак, землі над Дністром, з рибним промислом від Переволочної до Очакова та встановлювався їх кордон по річці Случ. В розпорядження низового війська відходили міста Переволочна, Кемберда і млини по річці Ворсклі. Крім цього, гетьман зобов'язувався, що після закінчення війни будуть знесені всі фортеці, побудовані царським урядом на запорозьких землях. Взамін за поновлення козацьких прав і вольностей, запорожці з черги зобов'язувалися до оборони кордонів Української козацької держави.

В цілому Бендерська конституція 1710-го року поєднувала інтереси козацької старшини, як провідної верстви України, та Запорожжя, як її військової сили. Розмежування прав і обов'язків гетьманської влади, водночас однак забезпечення соціяльних низів – рядових козаків і посполитих – від соціяльного гніту і визиску ставило Українську державу на шлях демократичного парляментаризму. До того ж цей акт став маніфестом державницької волі і заявляв перед цілим культурним світом про дозрілість українського народу до самовизначення і самостійного буття. До справ цих повертаємося знову нині, після 280 років, з новими надіями на нашу будучність. Бо хоч внаслідок несприятливих історичних обставин Бендерська конституція не ввійшла в життя, вона стала вікопомним пам'ятником української державно-політичної думки, яка випередила на 77 років Конституцію США та на 81 рік польську Конституцію 3-го травня. ❑

("Наше слово", 28 квітня 1991 року)

Пишуть в Україні

Дмитро Павличко

УКРАЇНА І СВІТ

Виступ на Всесвітньому форумі українців

1652 року в Амстердамі з'явилася книга про европейських монархів, і серед їхніх портретів вміщено з коментарем парсуну Богдана Хмельницького яко вождя української держави. Сучасна, навіть енциклопедична, література Европи інформації про Україну, як правило, не дає. Цей факт ще рік тому сприймався нами трагічно, та сьогодні ми впевнені: доведеться переписувати в "британіках" та "сопентах" все, що стосується України, доведеться Европі згадати забуті висловлювання Вольтера і Гердера щодо характеру та майбутности нашого народу. Я ще не бачив її, але в США надрукована вже нова політична карта світу, де Україна має свій колір, свої кордони, фіксується в свідомості людства як держава і в його пам'яті й діяльності починає жити наш народ.

Так було, так є і так буде – світ пізнаватиме Україну через її державу, бо тільки держава – це те, що визначає ставлення одного народу до іншого, бо насамперед держава, а вже потім наше мистецтво і виробнича культура увиразнюють образ нації перед світом.

Дбаючи про зміцнення російської державности на підкорених Москвою землях, кремлівські маґістри навчали, що соціяльне горує над національним, а тому боротьба за Українську самостійну державу є нібито реакційною, бо веде до поневолення бідних багатими.

Фальшивство цієї ідеології ми відчули на своєму досвіді. Бо бездержавний народ ніколи не розв'яже соціяльних проблем, бо увесь невільник, і руки сковані, і душа розп'ята. У провину гетьманам ми повинні ставити не те, що вони експлуатували бідноту, а те, що не зуміли усією безпощадністю своєї доби зберегти Українську державу, яка, розвиваючись упорівень з Европою, єдина тільки і могла позбавити від нужди убогих та упосліджених.

Бездержавний народ приречений – приречений до смерти. Ми були таким народом, нас винищували фізично й духовно, але ми не загинули, бо творили державство зі своєї мови, культури, зі слова своїх пророків. Та найважливіше те, що з тієї уявної незалежности виходили принаймі тричі в цьому столітті – зі зброєю в руках до битви за справдешню державу.

Сталося!

Історичні обставини дали шанс, а ми були готові скористатися ним, і світ побачив нас. Акт проголошення незалежности, число, яке говорило про нашу перемогу на референдумі, потрясли планету набагато сильніше, ніж усі наші твори, бо мали на меті викликати співчуття та увагу до нас.

На сьогодні Україну як незалежну державу визнало 123 країни, а Україна встановила дипломатичні відносини з 91 країною. В Києві сьогодні функціонує 27 посольств, а ми маємо посольства та повноважені представництва у тринадцяти країнах. Найближчим часом очікується відкриття українських посольств ще в семи країнах. Таким чином, до кінця року в дипломатичні ділові контакти з Києвом увійдуть наші сусіди, провідні держави Европи й Азії, США і Канади, посольствами

з якими ми вже обмінялись, а згодом і в першу чергу Австралія, держави Африки та Латинської Америки.

Президенти й прем'єри, котрих до Києва прислав Горбачов з принизливою місією вихваляти нашу в'язницю, державні лідери, військові стратеги, громадські й партійні діячі світу і передовсім Европи стежать за Україною і приходять до усвідомлення, що з'явилася велика держава, яка на континенті змінює все – історичні погляди, економічні прогнози, розрахунки на протистояння чи об'єднання, небезпечні атмосфери тиску на кордонах, словом, усе, що є константами політики і життя. Европа відчула, що вона трохи більша, ніж їй здавалось і, розгублена фактом, наново починає аналізувати кожен свій намір і хід на політичній шахівниці. Але виграти вона може лише тоді, коли виграє Україна. Київ стає прапороносцем її незалежности й демократії.

Демократичний характер Української держави здобуває прихильність. Політика позаблоковости, невтралітету, спрямована на набуття без'ядерного статусу, знаходить схвальний відгомін у світі й уже вписала Україну в історію як ініціатора реального знищення атомної зброї. Сьогодні ясно, що керівні апарати двох світів, які в силу атомного балянсу змушені були уподібнюватися до себе, потрапили в дискомфорт у зв'язку з позицією України, але нашим завданням є й буде – якщо не знищити, то бодай зменшити силу мілітарного монстра колишнього СРСР.

Щоб разом з атомною зброєю не віддати і свою незалежність, Україна повинна бути обачною і вимогливою до світу. Це означає: без якісно нової колективної системи безпеки в Европі ми не поступимося нічим, що здатне зробити нашу оборону результативною і грізною.

Розвиток дружніх взаємовідносин з усіма сусідніми країнами і якомога швидше багатоплянова й ґрунтовна інтеґрація в загальноевропейські та реґіональні структури – це маґістраль нашої зовнішньої політики. Вона повинна допровадити нас в Европу, де ми народились і визріли як нація і звідки нас вирвали в азіятський полон переодягнені в московське плаття та навчені київськими просвітителями слов'яно-роської мови праправнуки Чінґіз-хана. Від нас буде залежати, чи, згадуючи свій европеїзм, відчуватимемо і будуватимемо свою державу як життя в інформаційному, економічному та культурному просторі Европи. Тут потрібні зусилля, бо в наших зіницях і на нашому язиці чути пісок азіятських пустель. Україна – европейська держава і тільки така вона може стати фундаментом особистости, значимости, культурної неповторности українського народу. І тільки будучи її частиною, наш народ зможе стати частиною чогось більшого. І тільки будучи непідлеглою частиною Европи, він зможе випромінювати й сприймати творчі енерґії загальнолюдського буття і поступу.

Є такі періоди в історії, коли індивідуальність, якою великою вона не була б, в ім'я спасенности своєї чи чужої нації підпорядковує свій суверенний талант загальнонародній боротьбі за виживання. В такий час ми прийшли і від нас залежатиме, чи єдністю і згодою піднесемо Україну, чи навзаємною ворожбою заб'ємо не лише свою, а й предків наших з могил воскреслу мрію. Чи зможемо бути на свободі такими ж благодарними, як були в боротьбі за неї?

Світ, бачитиме нас там, де буде вирішуватись і його, і наша доля, тобто в обіймах невидимого, але палаючого вогню, який віє зі Сходу.

Дотепер ми, здається, чинили все, як треба. Розвал імперії без вирішального удару України був неможливий. Зберегти Союз – означало зберегти Україну в Союзі. Це було головне завдання Горбачова, КПРС, інспірованого нею путчу, головне завдання великодержавного російського шовінізму.

Україна вдарила тричі – 16 липня 1990 року, 24 серпня і 1 грудня 1991 року. Третій удар був смертельним. Імперія впала. Але російські демократи, спільники в боротьбі проти комуністичного тоталітаризму, далеко не всі явили послідовність і логіку творителів нової Росії, звільненої від свого імперіялістичного тягару. Бажання обернути СНД в Російську конфедерацію, а пізніше і в нову наддержаву простежується на кожному кроці не тільки урядової, православної, простолюдної, але, на жаль, великою мірою й інтелектуальної Москви.

Для України СНД – це той баран, який під своїм животом виніс мудрого Одіссея з печери людинопожирача. Ми вийшли на свободу, та Поліфем чує нашу дорогу і вергає на неї скелями. Наша мета – відійти на безпечну відстань, сісти на корабель і крикнути валетові: "Прощай навіки!"

Це метафора, яка, одначе, не зовсім точно відображає дійсність. Так, наша справжня свобода тільки за межами СНД, але наш корабель, на вічному якорі, нам не відплисти від Росії за Альпи, ми приречені до болячого, небезпечного і постійного сусідства з нею. Тільки що я вислухав уривок прес-конференції Президента Росії. Він сказав, що кордон між Україною і Росією неможливий і немислимий. Ні, пане Президенте, шановний Борисе Миколайовичу! Кордон між Україною і Росією не тільки можливий і мислимий, але й потрібний. Звичайно, за умови, що Росія хоче мати в образі України друга, співробітника, а не попихача! Отже, нормальна европейська границя з цивілізованою митною службою між Україною і Росією повинна бути збудована. Не кордон із колючого дроту рятуватиме нас, а те, що нині є нашою перевагою, рятуватиме нас і в будучині. Це – шана до національних меншин, чуття дружнього ліктя росіян, які сприйняли самостійну країну як торжество справедливости, відчуття належности до европейської історії, державницька свідомість, наповнена болінням поразок і катастроф. Та цього замало. В межі між Україною і Росією має виявити далекоглядність, демократичний геній нашого народу, стратегічний розум, яким Україна повинна щоденно завойовувати незалежність і цим ще здобувати світове визнання. Не відкидаючи готовности й здатности боронити свою державу твердою потугою зброї, цей розум повинен робити ставку на те, щоб обернути рубіж ненависти й недовір'я в реальний символ згоди, співробітництва і взаєморозуміння.

Маючи досвід життя в різних країнах, світова українська діяспора впливає на природу нового державницького – і, що важливо, – демократичного єства України. Вона знає, що таке друга вітчизна, і, мабуть, ніколи не привезе нам гасла "Україна для українців", зате вперто навчатиме, як берегти українство, як позбуватися комплексу національної неповноцінности, й зрештою, як будувати державу, де всіма справами керують не люди, а закони.

Ми вдячні всім, хто запрягається сам, щоб разом з нами тягнути нашу державну гарбу, але просимо всіх думати, чим треба, а чим і не треба навантажувати її. Будьте обережні! Не кладіть на неї те, що варто віддати в антикваріят, в історичні архіви, бо ніщо так не загрожує народові, як сварка над багатствами, які належать виключно попередньому, а не теперішньому поколінню.

Та не все, що було, повинно бути відкинуте. В стінах кожного римського собору є камені, взяті з руїн античних театрів і храмів. За принципом вічного міста зводиться Українська держава. Її архітектори не повинні нехтувати здоровим матеріялом зі старих поруйнованих капищ, бо найголовніше в кожній святині не фундаменти і пілястри, а ідея всемогутнього божества. ❑

Христос Родився!

Нова радість стала
Яка небувала,
Божа ласка в Україні
Знову засіяла.

Просим Тебе Боже
У яслах на сіні,
Збережи волю, кращу долю
Нашій славній Україні.

Хай наш Київ
Знову засіяє,
України волю
Хай світ звеличає!

РАДІСНИХ СВЯТ РІЗДВА ХРИСТОВОГО ТА ЩАСЛИВОГО НОВОГО РОКУ

Нескореному українському Народові, українським церковним Ієрархам, Проводам українських організації, Членам Головної, краєвих і Станичних Управ Братства кол. вояків 1-ої УД УНА, Братству „Броди-Лев", Редакції і Адміністрації „Вістей Комбатанта", всій дивізійній Братії та їх Родинам, Комбатантам усіх українських збройних формацій та всій українській спільноті

бажають

УПРАВА І ЧЛЕНИ
Станиці Братства кол. вояків 1-ої УД УНА в Едмонтоні, Альберта, Канада.

За Управу:

Богдан Небожук
секретар

Михайло Кучер
голова

Мирослав Малецький

ЗАВОЙОВНИК НІКОЛИ НЕ НЕСЕ ДОБРА,

або за що вмирали українські хлопці 1944 року під Бродами

Доктор Мирослав Малецький з молодих літ живе на чужині, у Канаді. За фахом правник, працював дорадником у справах податкових та асекураційних, тепер має свій офіс. Тривалий час очолював Головну управу Братства колишніх вояків 1-ї Української дивізії, яку читач знає як дивізію "Галичина". Виступає зі статтями на сторінках часопису "Вісті комбатанта", де водночас є головним співредактором протягом багатьох років.

Але і він мав буремну молодість... Був в'язнем польських тюрем, членом ОУН, "похідних груп" і добровольцем-старшиною у дивізії, пише Іван Кедрин у передмові до книги статтей доктора Малецького, що вийшла друком на початку 80-х років під промовистою назвою "Без ілюзій".

Саме без ілюзій спробували ми поговорити і цього разу.

-- Пане Мирославе, то ваші перші навідини в Київ?

– Як у столицю незалежної України, то так. А вперше я приїхав у Київ 19 вересня 1941 року. В одній з "похідних груп" ОУН (Організації Українських Націоналістів. – прим. Б. К.). Пригадую, що горів Хрещатик, підірваний совєтами, які відступили за Дніпро.

Власне, тут ми, галичани, зустріли цікавих, інтеліґентних осіб, спільно з якими пробували щось організувати для розвою української справи. Запам'яталися вчитель, що мав псевдо Могила, і пані Епік – дружина письменника Григорія Епіка, якого енкаведисти вже розстріляли на Соловках. Правда, вона ще не знала цього, сподівалася на якесь чудо і показувала нам абетку з віршами, яку поет написав на каторзі й прислав для свого малолітнього сина.

То були тяжкі часи, українські газети друкувалися в Рівному напівлеґально, і мій добрий приятель, до речі, мій однофамілець – директор макаронного заводу, замість того, щоб їхати, скажімо, у Васильків за борошном, їхав далі, на захід і повертався з газетами.

Через кілька місяців, на початку сорок другого року, ґестапо розпочало масові арешти українських патріотів у Києві. Загинула у Бабиному Яру відома поетка Олена Теліга, були знищені інші націоналістичні провідники. Кільце, як кажуть, змикалося.

-- І щоб уникнути трагічного кінця, Ви повертаєтеся до Галичини?

– Ні, я поїхав далі. До окупованого фашистами Відня, де продовжив студіювати право. А починав я студії у Варшаві. Ще на початку другої світової війни.

– Отже, більше в Україну не поверталися?

– Сюди – ні. Повернувся в Галичину в сорок третьому. Тоді й постав перед вибором: або йти в Українську Повстанську Армію, яка набирала сили, або зголоситись у дивізію "Галичина". Бо я був молодий і мусив боронити Україну, яка вмивалася кров'ю.

-- А як далі склалося Ваше життя?

– Під Бродами мене тяжко поранило, але друзі не залишили на полі бою. Разом з ними вийшов з оточення. Згодом служив адьютантом у командира Шандрука, наприкінці війни потрапив в американський полон. З американської окупаційної зони і виїхав до Канади, де живу досі.

-- І все ж таки, пане Мирославе, даруйте за настирливість, чому Ви віддали перевагу дивізії "Галичина"?

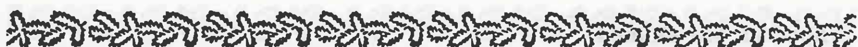

ХРИСТОС РОДИВСЯ! *СЛАВІТЬ ЙОГО*

Із світлим празником Різдва Христового і Нового Року
вітаємо Головну Управу, Крайові Управи, Станиці
та всю нашу Дивізійну Братію,
та бажаємо радісних свят Різдва Христового
і щасливого Нового Року.

СТАНИЦЯ БРАТСТВА КОЛ. ВОЯКІВ 1-ої УД УНА

Лігайтон, Па.

Христос Родився!

Веселих свят Різдва Христового і щасливого Нового Року
всьому українському вояцтву, їх родинам,
усій українській спільноті та порбратимам нашої Станиці

бажає

УПРАВА СТАНИЦІ БРАТСТВА КОЛ. ВОЯКІВ 1-ої УД УНА

Нюарк, Н.Дж.

ВЕСЕЛИХ СВЯТ РІЗДВА ХРИСТОВОГО
та ЩАСЛИВОГО НОВОГО РОКУ

всім вельмишановним Покупцям
бажають

КУРОВИЦЬКИЙ і СИН

УКРАЇНСЬКА М'ЯСАРНЯ

124 First Avenue New York

Telephone: (212) 477-0344

Веселих Свят Різдва Христового та щасливого Нового Року

бажає

SURMA BOOK & MUSIC CO.

11 East 7th Street, New York, N.Y. 10003

Ярослава з сином Миколою, Мироном, Магда з дітьми
Маркіяном і Дарією

– З доволі простої причини: там також хтось мусив бути.

Ви, очевидно з історії добре знаєте, що військові формування Українських Січових Стрільців, так званих усусусів, виникли в 1914 році у складі цісарської армії. Але невдовзі саме вони склали основу майбутньої Української Галицької Армії, захищали українські землі від різних окупантів.

З такими надіями одягли і ми мундири дивізійників. Інша річ, що ті сподівання не справдилися. Хоч немало добре вишколених і озброєних вояків після поразки під Бродами пішли в ліси, поповнили ряди УПА. А тоді, в сорок четвертому, ми розуміли, що німці вже довго не втримаються. Ми сподівалися, що в результаті воєнних дій в Европі розпічнеться така "завірюха", яка пронеслася тут наприкінці першої світової війни. І ми, зрештою, відновимо Українську державу. А без армії, добре озброєної і добре вишколеної, зробити це практично неможливо.

І сьогодні Президент України далекоглядно розпочинає розбудову незалежної держави зі створення українського війська. Бо як самі не оборонимо себе, то ніхто за нас цього не зробить.

-- Дивізію "Галичина" компартійні історики інакше, ніж "есесівською" не називали. І характерно, що цю ознаку виставляли чи не найбільше. Мовляв, ось ким були ці дивізійники: карателями, фашистами, лютими ворогами українського народу... Але, як твердять інші дослідники, нічого спільного з нацистською ідеологією чи взагалі з партійною належністю це збройне формування немало. На такі твердження дедалі частіше натрапляємо і в незалежній пресі. Скажімо, кореспондент санктпетербурзької газети "Смена" з цього приводу пише: "Її називають "дивізія СС", але вона не могла бути такою одиницею: в каральні відділи СС брали тільки "чистих арійців". Ця дивізія була на рахунку СС, вона діставала озброєння та обмундирування з відомства Гімлера. Відзнаки рядових й офіцерів були українські: на синьому тлі жовтий лев з трьома коронами. Виникає важливе питання: чи є різниця між дивізією СС і "дивізією при СС"? Різниця є. Для прикладу. Автори воєнних мемуарів пригадують, що на фронті були відділи НКВД: сапери, будівельники і т. ін., які о римували зброю і боєприпаси з того ж міністерства. Зрозумійте, що яку б асоціяцію не викликало в той час слово "НКВД", вояки тих відділів не мають до нього жодного відношення. Тут аналогічна ситуація.

– Справді, все було дуже формально. Річ у тому, що згідно з міжнародним правом, не можна створювати військових частин з населення окупованих країн. А коли вони поставали добровільно, як сталося з нашою дивізією чи з військовими формуваннями в інших окупованих німцями країнах, то ці частини підпорядковували зброї СС. Але ще раз повторюю: це було формальністю, щоб не суперечити нормам міжнародного права.

Та й скажу вам таке: ніхто з добровольців не знав, що йде в дивізію при СС. Ми йшли служити в українську дивізію, яка мала захищати Україну від більшовицького наступу.

-- Дивізія складалася тільки з добровольців, чи були випадки, коли молодих людей мобілізували силоміць?

– Ті українські вояки, що прийняли бій під Бродами, як правило, добровольці й переважно з інтеліґентського гнізда: студенти, вчителі, державні службовці... Одне слово, цвіт української нації. До речі, на призові пункти з'явилося понад сорок тисяч галицьких хлопців, хоч треба було майже в три рази менше. А вже потім, після поразки під Бродами, траплялося по різному.

-- У нас досі побутує думка, що фашисти використали дивізію "Галичина" як гарматне м'ясо -- прикрили українськими хлопцями відступ німецьких частин, що опинилися у так званому "бродівському кітлі". Чи то справді так?

– Там цілий німецький корпус загинув, а не тільки ми. Правда, спершу дивізію призначили в район Станіслав-Коломия, де новобранці мали, як кажуть, обстрілялися. Але потім це рішення змінили, і ми опинилися під Бродами, де й потрапили разом з німецькими частинами в оточення. Наскільки я розумію, там просто бракувало сил, і нас туди кинуло німецьке командування. На цій ділянці фронту совєти мали величезну перевагу в повітрі, буквально змісили бомбами наші позиції, а тоді раптовим танковим ударом замкнули кільце. Тож лише окремі групи зуміли вирватися з того пекельного "казана".

- Пане Мирославе, влітку минулого року вибух нечуваної сили підняв на ноги посеред ночі жителів Ясенова Бродівського району. У багатьох будинках повилітали шибки, а на деяких - вибухова сила зірвала навіть дах. Таким чином невідомі, але добре підготовлені диверсанти знищили пам'ятник на місці загибелі дивізійників, які в сорок четвертому році проривалися з оточення. Як колишні комбатанти сприйняли цю звістку за океаном?

– З болем сприйняли. Бо трагедія в липні сорок четвертого під Бродами – то трагедія цілого краю. Адже в Галичині 40-х років, по суті, не було сім'ї, тим чи іншим чином не пов'язаної з дивізією. Якщо не через сина або брата, то через знайомого або далекого родича. До речі, родинна приналежність до творення цього збройного формування допомогла у сорок четвертому році вчасно залишити Україну, уникнути лютої енкаведистської розправи багатьом моїм краянам. Галичани страшенно боялися другого приходу совєтів. Бо протягом тих неповних двох передвоєнних років, коли вірні підручні Сталіна розпочали "будувати соціалізм" на західноукраїнських землях, тут творилося справжнє пекло. Десятки, сотні тисяч замордованих, депортованих на голодну смерть до Сибіру – ось що принесли "визволителі" у Західну Україну.

Не приховую: у сорок першому ми з надією чекали приходу німців. Як, до речі, і в тридцять дев'ятому совєтів. І тих, й інших зустрічали з квітами. Як визволителів. Інша річ, що після того наставало гірке розчарування. Адже завойовник, під якими гаслами й прапорами він не приходив би, ніколи не несе добра. Навпаки – іде визискувати й нищити чужий йому народ.

Розмову вів Богдан Колосовський.

м. Київ.

("ЗВУ", ч. 101, 1992)

ДОСТОЄВСЬКИЙ З ПОЛІССЯ

Нитка родоводу відомого російського письменника Федора Достоєвського сягає волинського Полісся. Про це повідомила своїм читачам газета "Голос України", посилаючись на дослідження науковця і критика з Луцька Бориса Сайчука, котрий вже багато років вивчає життя і творчість автора "Братів Карамазових". Сайчук стверджує, що в другій половині XIV століття татарин із Золотої Орди Аслан-Челебі прийняв руське підданство. Його нащадки обрали місцем свого проживання Полісся. Згодом, ставши боярином, тут отримав свій маєток Ярош Достоєвський, один з нащадків Аслан-Челебі, котрий на початку XVII ст. був підстаростою Овруцьким.

("В з У", 8. 4. 1992)

Петро Мірчук

Від ДУН до УПА

В газеті "Нова Україна", за 6. 1992, поміщено статтю під вищеподаним заголовком. У ній подано погляд Романа Шухевича -- Тараса Чупринки, командира УПА, щодо творення Української дивізії, який друкуємо внизу.

Редакція

Навесні 1943 року, коли Українська Повстанська Армія вже відкрито виступила збройно проти німецьких окупантів, Провід організації (ПУН) полк. А. Мельника звернувся з меморіялом до Гітлера, пропонуючи створення в рядах вермахту окремих українських військових частин. Той меморіял залишився без відповіді. Але скоро після того губернатор Галичини Вехтер запропонував голові Українського Центрального Комітету (УЦК) проф. Кубійовичеві плян зорганізування окремої української дивізії. 28 квітня 1943 року була створена "Ваффен СС Дивізія Галичина".

Під політичним поглядом це було виразне протиставлення УПА й організатори дивізії наполегливо підкреслювали це при кожній нагоді, виступаючи аж надто різко й неперебірчиво проти УПА в українській пресі, в прилюдних виступах та в окремих летючках. Але Шухевич-Чупринка, як Головний Командир УПА, не відповідав їм тим самим. Навпаки, задемонстрував подивугідне вирозуміння. Він, насамперед, відділив політичних організаторів дивізії від самого вояцтва дивізії. Все ж Роман Шухевич і тих українських політиків не проголошує національними зрадниками.

"Цих людей об'єднували більш-менш однакові, виразно пронімецькі, погляди на завдання і методи української визвольної політики в умовах німецької окупації. Комбатанти колишньої УГА задумали в цьому випадку повторити експеримент з першої світової війни і так, як тоді через формацію Українських Січових Стрільців, так тепер через дивізію "Галичина" дійти до утворення української військової сили, яка при сприятливій політичній обстановці змогла б повести боротьбу за Українську Самостійну Державу", писав Шухевич у своїй статті "До ґенези УГВР". До вояцтва дивізії "Галичина" він поставився з пошаною, як до щирих українських патріотів, які вірили, що саме не в рядах самодіяльної, партизанської, а в рядах реґулярної дивізії за існуючої тоді ситуації найкраще служити Україні й українському народові. З доручення Шухевича багато членів пішли до Дивізії, щоб здобути там військовий, головно підстаршинський і старшинський вишкіл і заправу, й при відступі німецьких військ з України перейти до УПА. Виразним бажанням ген. Шухевича-Чупринки було, щоб поміж членами УПА і Дивізії "Галичина" панувала щира дружба.

(За матеріялами книги П. Мірчука "Роман Шухевич -- командир Армії безсмертних", видання Товариства колишніх вояків УПА в ЗСА, Канаді і Европі. Нью-Йорк-Торонто-Лондон, 1970 р.).

Фейлетон

Ро-Ко

"ХТО НЕ ШАНУЄ СВОЄЇ АРМІЇ, БУДЕ КОРМИТИ ЧУЖУ".

В жовтні 1992 року відбувся конгрес Конгресу Українців Канади у Вінніпегу. Як, відомо, Братство дивізійників є членом КУК і посилає своїх делегатів на конгреси. Відбулася вже традиційна зустріч побратимів. І такі важливі гості прийшли на цю зустріч, як ніколи. Був кандидат на президента КУК Іван Григорович з Торонта, був полковник з Києва Роман Костюк з дружиною Алою, був голова КУК, відділ Торонто, інж. Ярослав Соколик з дружиною, до речі, яка стала найважливішим "командиром" українського народу -- українського жіноцтва всього світу -- СФУЖО, був Левко Лук'яненко з дружиною Надею. І дивізійники всіх радо вітали -- військових чи навіть цивілістів.

Був смачний буфет у заряді пань -- вони вміють робити найсмачніші у Вінніпегу голубці й вареники. Їхня "командирка" отримала від голови Крайової управи Братства дивізійників, Левка Бабія, медалю тисячоліття хрещення України -- pro fide et patria. Щастя, що він це зробив після вечері. Якби ця церемонія відбулася перед вечерою, то треба було б перед їдженням кожного вареника чи голубця хреститися.

Посол Лук'яненко мав слово. Говорив, що Кубійович створив дивізію, і навіть посилав її до Альжіру шукати кращої долі. Це щось нового в історії дивізії, але так воно часом стається, коли політик (Лук'яненко) говорить про географа (Кубійовича).

Виглядає, що військова справа популяризується навіть серед "невійськового" КУК. Але чи воно так? Бо відбулися великі зміни.

По-перше, конгресів КУК-у більше не буде. Буде "конвенція", щоб не було конфлікту інтересів, бо КУК називається тепер Конгресом. "Конвенція" -- це дуже влучна назва, бо, заглянувши до словників, я довідався, що "конвенція" -- це ніщо інше, а порозуміння між державами. А що КУК -- це держава в державі, на це є багато доказів. КУК має дипломатичні відносини з справжньою державою -- Україною. По-друге, КУК сам починає в це вірити. Взявши приклад з держави Канади, КУК подав свій бюджет на 800 тисяч долярів дефіциту. Дефіцит -- це один з державних атрибутів. Що більше, його, як парлямент в Оттаві, затвердили делегати!

Жодний конгрес не може обійтися без конгресових комісій. До таких належить Статутова (може краще, конституційна) комісія. Конституційна комісія є на те, щоб змінювати конституцію-статут. Але ніхто не сподівався (очевидно, крім статутової комісії), що вона може сегрегувати й деградувати свої організації. І то статутово.

Колись, кажуть, у статуті КУК були організації-основники й інші члени. Тепер Статутова комісія створила "клясове суспільство", поділивши членів на кляси "А" і "Б" -- "великих" і "малих". До "великих" -- основників колись належав Союз Українських Канадських Ветеранів. А тому, що ветерани, само-собою, старіються, а постарівшися, не мають сили й earning power, то, очевидно, не можуть платити високих внесків до КУК, і тому Союзу вже не потрібно.

Дивно, що так легко забувається історичну науку, що історія наша вчителька. Ще досі повторюють, що без армії не може існувати держава. До ООН приймають тільки ті держави, які мають міністерства оборони чи військових справ. Тому навіть Сталін мусив був дати Україні міністра військових справ, щоб Радянську Україну прийняли до ООН. Закидають Винниченкові ще й досі, що він завинив, що ми програли визвольні змагання, розпустивши українську армію додому. І через тих мізерних пару долярів КУК позбувся ветеранів, і то в той час, коли Міністерство оборони України звертається до діяспори за порадами, експертами й фондами в будові українських збройних сил.

Цих мізерних пару долярів! Фінансова комісія могла б була додати до свого дефіциту на 800 тисяч. Могла б вдатися до президента СКВУ, котрий любить "малим" помагати навіть тоді, коли в касі СКВУ нема зламаного цента. -- "Якось то буде", -- каже президент.

І тих, котрі гинули за демократію, -- тим самим за демократичну неньку Україну, -- з лав яких вийшов Пилип Коновал, котрий дістав найвище відзначення за хоробрість -- Вікторіянський хрест, так собі скреслили у статуті, якби то була якась непотрібна річ. І КУК лишився без "армії". Ще недавно читав я: "Хто не шанує своєї армії -- буде кормити чужу".

Не знати котру? Бо в Україні заноситься на стільки нових армій, як є нових політичних партій -- щось сімнадцять.

Валентин Мороз не забув за своїх Лицарів Святослава з Канади і оживив їх у Львові в армію "нового" Руху, що вже випробувала свої сили проти "старих" рухівців Чорновола.

А може армію в армії -- козацьку армію, гетьмамом якої був Вячеслав Чорновіл, а тепер став генерал Володимир Мулява?..

Краще для КУК триматися старої армії ветеранів, яких вже не треба дуже "кормити", бо не можуть багато їсти, а то може вийти, як з домом для посольства України -- треба буде проголошувати нову збірку...

РОЗШУК

Зіновія Затея, нар. 1924 р., раненого в руку в бою під Бродами, шукає Славко Мартин в Україні. Хто знає про Зіновія, або він сам, нехай напише до адміністрації "Вістей Комбатанта".

Ярослав Качай

Спомини

Саламаха Богдан
м. Львів

СПОМИНИ ЮНАКА

Ми, Саламаха Богдан і Саламаха Володимир, народилися в селі Безбруди (до 1939 року Золочівський повіт, Тернопільського воєводства), тепер Буський район Львівської области. Богдан - 1927 року, Володимир - 1929.

Виховання наше проходило, як і інших дітей Галичини. Нас виховувала школа і церква, а також дитяча література, як "Дзвіночок", опісля "Дорога", книжки бібліотеки "Рідної школи", "Просвіти", календарі "Червоної калини".

Для декого може виглядати неправдоподібним, що в такому віці ми вже цікавилися "політичним життям", але, насправді, так воно було. Ми жили, неначе на хуторі, не в селі, і, особливо зимовими довгими вечорами, нам читали сестра чи тато, а згодом і самі читали. Нас захоплювали повісті з козацьких часів. Літом дуже часто в нас були фестини, чи, буваючи в гостях, чи на відвідинах в рідних, ми з оповідей знали, хто ми, а вже пізніше така література як Лепкого, Кащенка, Чайківського немов би фіксувала наші дитячі знання. А опісля такі книжки як: "Проти червоних окупантів", "Холодний яр", страшні оповіді про голод на Великій Україні, залишили в наших душах якусь ранку.

Особливо нам імпонували наші відвідини в селі Кудерівцях сім'ї Шевчуків – Пришляків, це родина нашої сестри (її батько як вояк УГА пропав на Великій Україні). В них все в хаті було у вишивках, поряд з образами, висів на синьому оксамиті золотий тризуб, і нам це дуже подобалось. Ми бачили, ми відчували, як вони дорожили усім своїм українським, яке воно було для них святе.

В сім'ї Подолюків – маминій родині – також всі були свідомими українцями. В них була велика художня та наукова бібліотека, бо діда брат був вчений, а вуйко наш – мамин брат – Левко – директор школи в Заболотові, був освідченою людиною. Татів брат також був вояком УГА. Ми також на той час вже відчували відношення до нас польської молоді – "стшельців".

До школи ми ходили до села Куткора, хоча належали до села Безбруди, бо до Куткора було ближче і школа мала 6 клясів; тут ходили до церкви; тут жили наші вуйки Євген і Микола; тут була залізнична станція; тут була українська кооператива, також своєрідний центр українців села.

1 вересня 1939 року. Ми пасли корову і побачили, як зі сторони Львова ідуть і ідуть польські жовніри, і коли під вечір прийшли ми додому – почули, що це війна – німець напав на Польщу. Через два тижні до нас прийшла на танках і конях Червона Армія – визволителька!

В пам'яті, як сьогодні, стоїть мені перед очами 1940 рік, сувора зима, морози, великі сніги. Недалеко від нас було село Марушка, де жили польські колоністи – мазури. Вони не були ніколи ні багатими, ані політиками – вони, мені здається, просто існували, мали мало поля і багато дітей. І от в один з таких зимових днів я йшов до школи до Куткора, а дорогою-греблею їхало багато саней. Навколо крик, плач, лемент – це совєтська влада вивозила їх на Сибір. Оце і було першим таким "наглядним пособием" влади визволителів.

◆◆◆

Христос Родився!

Веселих Свят Різдва Христового

та щасливого Нового Року

бажають

НАТАЛКА і Д-Р РОМАН КРАВЧУК

Савт Орендж, Н. Дж.

◆◆◆

З Різдвом Христовим і Новим Роком

Веселих і Щасливих Свят Рідні і Приятелям

бажає

Д-Р ЯРОСЛАВ РУДАВСЬКИЙ З РОДИНОЮ

Вільмінґтон, Дель., ЗСА

◆◆◆

Христос Родився!

Веселих Свят Різдва Христового та Щасливого Нового Року

бажає

Д-Р ТЕТЯНА І ЗЕНОН ЦІСИК

Філядельфія, Па., ЗСА

◆◆◆

З Різдвом Христовим і Новим Роком

найщиріші побажання Веселих Свят —

Рідні, Приятелям і знайомим пересилає

ВІРА САВЧИН З РОДИНОЮ

Філядельфія, Па., ЗСА

◆◆◆

Війна 1941 року. Червона Армія втікає, залишаючи за собою страшні енкаведистські злочини. Арештовані, розстріляні, замучені, замордовані жахливим енкаведистським способом жертви нашої інтеліґенції, свідомі частини населення, молоді.

Хіба всього цього було не забагато, що могло лишити свої страшні сліди в наших душах, хіба це не зіграло ролю в нашій дальшій долі?

В 1927 – 1929 роках тато певний час працював у Львові на залізниці, але йому польська влада, як і багатьом українцям, запропонувала змінити метрику на католицьку віру – тато відмовився, і його звільнили з роботи, а тепер він побачив, що і те поле пропадає, якого і так мало було, пішов на роботу на залізницю, а з часом і наша сім'я переїхала до Львова.

Брат Володимир, маючи потяг до майстрування, вступив до ремісничої школи, а я до Малої духовної семінарії. В той час ректором Малої семінарії був о. Сімович, а Великої – о. Й. Сліпий.

В семінарії наше політичне виховання дістало ще більший імпульс.

В скорому часі німці показали свої пруські роги. Разом з тим вони почали поносити свої великі втрати, і почався їх відступ.

В нас, особливо, хто "покуштував" їх одного "визволення", мало хто хотів його попробувати ще раз. Наша інтеліґенція, політичні діячі, духовенство, виїжджали з сім'ями на захід. УЦК веде кампанію за вступом до дивізії "Галичина". Ми молоді стояли на перехресті: куди вибрати шлях? В партизани – ще сопливі, і ніхто не брав відповідальности за таких юнаків, прийдуть "визволителі" знову "под метелку" на гарматне м'ясо, а тим більше за що? Все ще стоїть в пам'яті. Їхні партизани, як потім мене в Смерші питав слідчий, "почему туда не пошел", в нашій свідомості були просто бандитами. І тому ми вирішили йти в юнаки, тим більше нам обіцяли, що будем продовжувати навчання. А головно, думаю було і те, що вже було видно, що війна йде до свойого фіналу і, можливо, в тому випадку саме більш шансів лишитися живим.

Наші отці-настоятелі Карпинець і Левенець пішли в Дивізію і, приїхавши в семінарію, закликали нас студентів в цей важкий і складний час поступити так само, це по їхньому був один вихід з цього положення. До того, в нас був великий страх перед другим "визволенням".

Після запису в юнаки ми з братом, а також ще багато інших хлопців були спрямовані в місто Еґер (Судети) – це був травень 1944 року – через короткий час – у Францію на вишкіл в м. Тур. Після відкриття другого фронту – в Німеччину – Ольденбурґ. Вишкіл короткий – і охорона поїздів, з'їздили майже всю західну частину Німеччини. Часто попадали в дуже небезпечні ситуації, але, Богу дякувати, лишились живими і, як разом поїхали, так і разом повернулися додому.

Квітень 1945 року. Ми попадаємо в полон, а табір неподалік Зальцбургу, згодом Ульм і Розенгайм. Важкі дні полону, і на кінець нам сказано, що мусимо їхати до Сталіна. Всіх бувших громадян Совєтського Союзу зібрали в місті Вормс, де було створено 6-ий запасний полк. Кого там тільки не було! Там ми проходили навчання "военную подготовку", і через якийсь час передані на совєтську сторону.

Після фільтрації в таборах в місті Олесніца, ми з бідою дібрались додому. Це був вересень 1945 року.

Після повернення додому, брат Володимир захворів черевним тифом, якого, мабуть, "підхватив" за час нашої поїздки товаровими вагонами через всю Польщу. Мене НКВД спрямував на роботу в друкарню, на вулицю Руднева, бувша Ліндого, при чому мені сказали: "Что будет то, что ми хотим, а не то, что ти хочешь", – бо я хотів далі вчитися. Робота, як звичайно в друкарні, брудна й недобра для здоров'я.

Як я робив там, випадково зустрінув отця Сімовича, бувшого ректора Малої духовної семінарії. Він мене, знаючи ще і пам'ятаючи з семінарії, запитав, де я працюю, чи вчуся, про що я йому про все розказав. Він сказав, що тепер такий час і ми мусимо "їх слухати".

Через якийсь час з братом Володимиром ми вступили на навчання до технікуму легкої промисловости. Там викладав добрий знайомий наших батьків п. Хомінський, і він нам допоміг. Але наше навчання не довго тривало. "Победителі" після "победи" чулися в "силі" і серйозно взялися за "западников", їм потрібно було знищити всіх, а тим більше тих, хто, крім УПА, був замішаний в щось, що їм не "нравилось".

25 грудня 1945 р. в технікумі мене покликали до директора. Там сидів якийсь "тип", який сказав, що я повинен з ним їхати. Куди й чому не сказав, але було вже так сказано, що я просто мусів з ним їхати. В трамваї ми їхали мовчки і, висівши біля костела Єлисавети, він повів мене на вулицяю Коротку. Тоді я вже зрозумів, куди я попав – там було т. з. "Линейное МГБ" Львівської залізної дороги. А моїм "ангелом хоронителем", як вже опісля прояснилось, був – старший "оперуполномоченний" Пархоменко.

Мене шукали батьки всюди, але ніхто нічого їм не сказав, де я. Пархоменко приступив від першої хвилини до допитів. Мене поставив під стіну в кабінеті, а сам, сівши за стіл, положив пістолет на стіл і почав питати: "Хто, де, чим ти був?". Згадав стрийка Петра, тата. Я все заперечував. Тоді він підійшов до мене і сильно вдарив мене в лице. Я не втримався на ногах – впав, він крикнув встати, і вдарив мене з другого боку в лице. Опісля мене завели в камеру в підвал, а через якийсь час до мене кинули ще якихось два чоловіки. Вони почали мене випитувати, чому я попав сюди, почали клясти КГБ, але я мовчав. На другий день, знову після допиту, мене кинули в іншу камеру, і там сидів якийсь чоловік. Там я провів всю ніч, а на другий день викликав мене Пархоменко, і почав зовсім по іншому зі мною говорити. Віддав мені все, що забрав в мене: ремінь, годинник, взявши підпис, що я буду приходити до нього, відпустив додому. Крім цього, я не повинен був нікому говорити нічого.

Січень 1946 року пройшов спокійно, нечебто. Ми ходили до технікуму. На початку лютого в нас були вакації, а 6 лютого ми прийшли до технікуму, але навчання ще не почалось, і нас відпустили додому. Брат кудись пішов, а я, зустрівши товариша з семінарії, пішов в кіно на американський фільм "Сільва". Це був один із трофейних фільмів. Повернувсь додому, брата ще не було, а мама сиділа й плакала. У нас ще сиділа наша комсорг з технікуму, яка приїхала за нами, бо її післав наш директор. Вона нічого не говорила. Мама з плачем пішла за татом на двірець, а мене просила, щоб я нікуди не йшов. Материнське серце відчувало біду. Скоро прийшов батько з мамою, і ми всі пішли до технікуму на вулицю Пекарську. В директора сидів якийсь тип і попросив директора залишити нас в двох. Коли він сказав, щоби я йшов з ним, я кинувся до дверей, якими вийшов директор з татом, щоби сказати татові, що я йду. Мій будучий "опікун" лейтенант смершу Катушонок, спочатку не дозволяв йти татові з нами, але щось подумавши, врешті дозволив. Під дверима вже стояли солдати з автоматами. Коли ми вийшли, вони пішли вперед, я з татом посередині, а слідчий ззаду. Нас машиною повезли додому на вулицю Городецьку, де ми жили в залізничних будинках біля "Рокси". Ще коли ми сходили з татом по сходах, я відчепив годинник "Омеґа" і віддав татові Вантажна машина, закрита брезентом, рушила з нами, автоматниками і слідчим. Вдома брата ще не було, лише мама плакала. Мій "опікун" дещо проглянув в хаті і повіз мене в Смерш на допити. Це по вулиці Чистій. Мене посадили в камеру-одиночку, де мені і прийшлось просидіти 5 тижнів.

Зразу почалися допити. В камері були нари і більше нічого. Час від часу нагрівали газом-пальником камеру. Можна було сидіти і ходити, лежати вдень не можна було.

Допити, як звичайно, проводилися ночами, інколи вдень. Зима 1946 року була сувора. Ранком "подьем", баланда з кусочком хліба. Постійно був під "прицілом" наглядача, який "наблюдал". Увечорі, після "вечері" лягав на нари так, як був одягнений. Тільки заснеш, двері відчиняються – на "виход" до слідчого. Слідчий Катушонок в кожусі мене садить біля відчиненого вікна і починає допит. Так майже кожний день. А коли приведуть від слідчого, то спати вже нема коли.

Мене весь час мучило питання: що з братом, чи він також тут? Але я не довідався. Питав наглядачів, – але вони мовчали. Тільки один з них, молодий хлопець, був людяний. Він ніколи не кричав, і завжди, як виводив мене чи на слідство, чи в туалет, лишав двері відчинені, там, де сидів брат Володимир. Таким чином я впевнився, що брат також тут. Один раз, коли мене вели на допит, брат голосно сказав: "Вони все знають". Дальші заперечування вже не мали сенсу.

Перед судом нас викликали на "очную ставку". Сиділо їх, "смершніків", щось чотири, самі високі чини. Майор Юмашов, який вів допити, сказав до мене: "Будешь б...дь камні тачками возить". Брата допити вів слідчий Левченко. Два рази мене возили в Бриґідки на очну ставку з Процайлом Романом, який ствердив, що ми були в юнаках. Хоча ми разом з ним не були в Німеччині, але разом повертали як репатріянти. (Він вже покійний). 9 квітня 1946 року нас судив військовий трубунал. Вирок виглядав так: "За измену Родини, являющейся службой в немецкой армии, военний трибунал Львовского Прикарпатского военного округа приговорил Саламаха Богдана Ивановича 1927 г. рождения и Саламаха Владимира Ивановича 1926 г. рождения по ст. 54 1а к лишению свободи 10 лет" і мене ще на 5 років "лишения прав на 5 лет", " с отбитием наказания в ИТЛ".

Ще декілька днів ми перебули на Замарстинові, згодом нас перевели на "пересилку", звідки з великим етапом я покинув Львів на початку травня 1946 року. Було дуже тепло. Коли нас, як худобу, загнали у вагони, не дали ні пити, ні їсти. Коли набиті вагони людей просили води, то конвой тільки відповідав: "А х.. не хотите?"

На допитах мій слідчий Катушонок казав:"Советская власть не хочет вас уничтожать, а ви молодие, вас хотим перевоспитать." Так почалося наше "перевоспитание".

Брата, як малолітнього залишили ще на пересилці, де він пробув кілька місяців. Наша багатострадальна мама носила йому передачі, а потім і його повезли в Красноярський край.

В етапі нам дали пити і їсти – оселедця і гарячої перлівки десь 50 км за Львовом. Через декілька днів наш етап прибув в Сталіно – Донбас. Час затер у пам'яті і назви шахт, і назви , числа лагерів, а їх було декілька. Був камінний кар'єр 8 км туди і звідти, руки назад! Робота на поверхні шахти, страшні умови і праці, і проживання. Харчування: баланда і солена "камса". Люди гинули від дезинтерії і малярії. Я сам хворів спочатку на дизентерію, а потім на малярію. Знову через деякий час етап, знову ж не знати куди.

В одному з донбаських лагерів я був з хлопцем з Тернопільщини – Сосінським Петром, який також був в юнаках зі своїм товаришем – Головачуком Іваном. Але їх в етапі розлучили, і коли я виїжджав, Петро розказав про свого товариша, описуючи його зовнішньо, – може я його зустріну десь там.

Отже, 1 листопада 1946 року великий етап їхав "в неизвестном направлении", а точніше, на Далекий Схід. Ця подорож тривала 40 днів і ночей. То було щось

дуже страшне. Вже починалася зима, а там за Уралом були добрі морози. Якщо поїзд їхав, то ми примерзали до підлоги, бо дров не давали для опалення "телятника". По декілька днів не давали нічого їсти. Постійні "шмони" та перерахування з допомогою дерв'яних молотків, якими "чистили", б'ючи, куди попало. Воші заїдали. По обіді скидали білизну – ловили і били воші, але то була марна робота, бо їх все більше і більше було. Я скинув сорочку і бив черевиком по ній, бо так багато було вошей.

В місті Челябінську нас розвантажували і водили в "баню", і от у цій бані я пізнав, і познайомився з товаришем Петра Сосінського, з яким я був в Донбасі, з Іваном Головачуком. Але нас також розлучили, і так довезли на край "Родного Союза" – бухту Находку, яка постачала безплатних рабів на Колиму. В етапі, коли нас привезли всіх в Находку, постійно з нами були різні злочинці, злодії, бандити і інша "шпана", які знущалися над нами, забирали що краще в нас було з одягу, речей, що лишилось при нас, а також забирали наші "законние пайки".

І так, наш "неголубой експресс" прибув в Находку. Була ніч, страшний мороз, нас, як худобу, зігнали в якісь палаточні бараки, і так там пробули до ранку. Вранці по декілька сотень розганяли по бараках, де не можна було ні сісти, вже не думаючи про лягання. На "кормешку", яка складалася з баланди і куска хліба, і якщо ти мав в що взяти тої баланди, то добре, а ні, то ні, виганяли надвір. Опісля знову заганяли. І щовечора на "проверку", і то подекілька годин. Наказували сідати на сніг, бо стоячих їм важко було рахувати, а якщо помилився, то знову повторяли те саме, і так часом подекілька годин. Дорогою, а потім вже, як привезли мене в ці палатки, я відморозив ноги, і я ходив в "санчасть". На одній із перев'язок в мене вкрали черевики. На ногах рани гнійні, я мав "телогрейку" і "бушлат", відірвав з "телогрейки" рукави зав'язав ноги, і так ходив на провірку та до "санчасти". Через якийсь час я зустрів Івана Головачука. В нього починалася жовтяниця – був весь жовтий, і я ще з ним пішов в санчастину, де його залишили, а опісля госпіталізували в лікарню.

В скорому часі і я захворів: висока температура і запалення легенів. Положили мене в лікарню (сано). В мене виявили гнійний плеврит, операція – френікоекзерез (підтяжка легені правої), і знову пересилка, робоча зона, робота в порту – розвантажування пароплавів, зустріч з Іваном Головачуком. Він вже був здоровий, і попав на роботу в лікарню, в терапію, де працювала лікар зі Львова Лабовська Софія Яковлівна, еврейка, дуже добра, порядна людина. Вона з великою симпатією відносилася, особливо до нас, "западников", і завжди помагала, кому могла. Сама вона відсиділа 10 років, а потім лишилася там ще працювати. Вона і залишила Івана в терапії – санітарем.

Там в робочій зоні і минув рік, Іван відвідував мене часто, приносив мені хліба, деколи рибу, і, часто сидячи на купі дров, ми згадували дім, рідних, нашу рідну землю. Це було літо 1947 року. Але скоро мене чекав знову етап в бухту "Диомид", біля Золотого Рогу.

Спочатку пересилка 3/10, робота на овочесховищі, копання могил на леґендарному цвинтарі, і все ж таки бухта "Диомид" – штрафна колона – начальник Сорокін. Попадаю в штрафну бриґаду Войнова, робота в порті, важка робота при розвантажуванні і навантажуванні кораблів, робота на лакобаночному заводі, велика норма, і я доходжу до "кондиції". Мені дають 3-тю групу – "доходяга", і направляють мене на ОП – це барак для "подкрепления доходяг". Після місяця знову важкі роботи, а в січні 1948 я захворів так, що не міг ходити.

"Лепіла" Юдін везе мене на консультацію на Вторую Речку, в лікарню, якраз до невропатолога Лабовської С. Я. Вона мене тільки побачила, як я йшов, зразу

сказала мене залишити в лікарні – туберкульозний спонделіт. Мене запитала, чи в мене тут в лікарні нема когось знайомого, перед тим запитала звідки я, і коли я сказав що зі Львова, запитала, кого я знаю тут. Коли я сказав, що знаю Івана Головачука, зразу післала свойого фельдшера за Іваном, і сказала йому передати, щоби він приніс щось їсти, бо його друг приїхав. Діягноз, встановлений д-ром Лабовською, підтвердився, і мене положили в хірургію, де завідуючим був хірург Козловський, який також, як і Лабовська, відсидів 10 років, а тепер працював як вільний. Мене положив він на витяжку, а потім в гіпсову "кроватку". Там я пролежав більше, як рік. У хірургії були також хворі дівчата з Тернопільщини – Катерина Вітошинська і Дуся. Зі мною в палаті лежав Дмитро Ермаков з Тамбова. Він дуже добре відносився до мене, виносив мене на двір, бо було літо.

Зима 1948 - 49 рр. Мене, як хронічного хворого, перевозять вантажною машиною, кинувши під мене якийсь матрац, і ще декількох хворих в лікарню "хроніків" на ст. Угловка, в табір бувших японських полонених, де мене знову положили на витяжку і гіпсову "кроватку". Там були лікарі: один угорець і один чех, які також дуже добре відносилися до наших хлопців. В 1949 році туди в Угловку прибув Іван Головачук.

Богдан Саламаха (зліва) і Іван Головачук

Літо 1951 року мене, піднявши на милиці, перевозять до спецтабору. Спочатку на пересилку 3/10, а звідти, через тюрми Хабаровська і Іркутська, в Тайшет в "Озерлаг". Зі мною повезли ще дві дівчини – Дусю, яка в Тайшеті померла, і дівчину – естонку.

Мене завезли на штрафну колону ч. 33, але, побачивши, що в тайзі з мене не буде мати користи "лесоповал", мене перевезли у центральну лікарню, біля Тейшету – Чуна. Там мене примістили також в хірургічному відділі, разом з тим мені було "присвоєно" номер АИ-594. Тут був сворий режим.

Хочу згадати про велику підтримку для нас, обох синів, нашими дорогими батьками, які стільки пережили, віддавши нам свої сили, здоров'я, їх матеріяльною поміччю особливо мені, що весь час хворів.

Христос Родився!

Веселих свят Різдва Христового і щасливого Нового Року всьому українському вояцтву, їх родинам, усій українській спільноті та порбратимам нашої Станиці

б а ж а є

УПРАВА СТАНИЦІ БРАТСТВА КОЛ. ВОЯКІВ 1-ої УД УНА

Нюгейвен, Конн.

Христос Родився!

Веселих свят Різдва Христового і щасливого Нового Року всьому українському вояцтву, їх родинам, усій українській спільноті та побратимам нашої Станиці

б а ж а є

УПРАВА СТАНИЦІ БРАТСТВА КОЛ. ВОЯКІВ 1-ої УД УНА

в Гамільтоні, Канада.

Радісних свят Різдва Христового

та

щасливого Нового Року

Членам Головної, Крайових і Станичих Управ Братства кол. Вояків 1-ої Української Дивізії УНА всій дивізійній братії та їх родинам, комбатантам усіх українських збройних формацій та всій українській спільноті

б а ж а є

СТАНИЦЯ БРАТСТВА КОЛ. ВОЯКІВ 1-ої УД УНА

в Торонті, Канада.

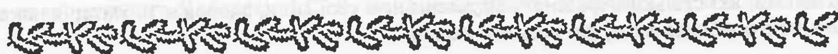

У перших місяцях вони посилали, як тільки я давав про себе вістку, навіть з Находки. Коли я не міг писати спочатку, то вийшло так, що зі мною був чех Коропецький, якого звільнили додому. Сам він був професором Празького університету, але в Находці проходив "удосконалення своїх студій". Коли він від'їжджав, я йому дав мою адресу. Він заїхав до батьків, про все розказав. Вони йому ще допомогли, одягли його і відправили додому. Як він від'їжджав, я був в дуже поганому стані, в мене була цинга і остання форма дистрофії.

Там був з Дрогобича Володимир Шиманський, який побачивши мене, запитав звідки я. Побачивши як я ходив, тримаючись за стіну, дав мені молитовник, щоби я молився, бо бачив, що я "уже з цього світу". Але Бог допоміг все це пережити, перенести і повернутися додому.

В хірургічному відділі, де мене положили, було багато наших хлопців, – каторжани, хлопці з півночі, яких привезли після повстання.

Там був лікар Шишов І. Ф. з Москви, засуджений також, була лікар-хірург Вільна – капітан Перепйолкіна, про яку я можу сказати лише добрі слова. Дуже важкий час був до 1953 року, доти, поки помер "вождь всех народов".

Пам'ятаю, як він "зіграв в ящик", як нас "вистроили" в коридорі, і об'явили, "что умер вождь". Вони говорили з великим сумом, а в нас в душі була велика радість, що та сволоч здохла. Після того були трохи полегшення режиму.

Крім хірургії, в якій я був, була ще "чиста хірургія", якою керував д-р Флоринський М. Д., засуджений на 25 років. Він бувший військовий лікар, часто приходив до нас консультувати хворих, і десь в жовтні 1953 року побачив мене, як я ходив з милицями. Підійшовши до мене, сказав: "Синок мне тебя жалко, давай я сделаю тебе операцию". І розказав, як буде робити, і що мені дасть.

Мені було важко рішитися на цю операцію, боявся, радився хлопців. Що вони знають? Додому писати можна 2 рази на рік, що це дасть? Я рішився, повірив йому. Операція по "Ольбі" була вдала й мені допомогла – я міг ходити без гіпсового корсету, без милиць.

Наступив 1954 рік – рік надій, чуток, перемін. Режим послабшав, наглядачам було дано вказівку, щоб до "зеків" зверталися на "ви", почали викликати декого, особливо старих комуністів, на перегляд справи. З нашого корпусу кликали бувшого комбрига Тодорського і незабаром його звільнили. В липні-серпні приїхала комісія з Іркутська, з обласного суду, яка почала переглядати справи на звільнення. Підлягали звільненню всі, хто був засуджений малолітнім, хто відсидів 2/3 роки строку, і хронічних хворих. Багато звільняли, багатьом відмовляли, як наприклад, одному лікареві, прізвища якого я не пам'ятаю, який був засуджений за це, що брав участь в комісії про совєтські злочини в Одесі чи Вінниці, де під час німецької окупації було відкрито могили замордованих.

Я був звільнений вже в останній групі, і через пару днів нас всіх зібрали і перевезли в якийсь табір, в якому був лише один наглядач. Була дуже сувора зима, і там нам ще прийшлося бути до лютого, властиво, мені, бо я там ще залишив хлопців. Нас там тримали, нечебто тому, що посилали до місця проживання рідних листи, чи до місцевих управлінь міліції, чи вони згідні прийняти до себе такого, то багатьох відсилали на поселення.

Коли ще був у лікарні, отримав здому повідомлення, що брат Володимир вже вдома. Його вивезли зі Львова з малолітніми "зеками" в Красноярський край – в місто Канск. Там він пробув до 1951 року, працював в автомайстернях, а пізніше вчився в ремісничій школі. В 1951 році, як мене, його з Канску перевезли до Казахстану в "Степлаг" в Балхаші, на мідні рудники.

При кінці лютого мене з групою інших хлопців перевезли до Тайшету. Нам видали документи – довідки, квиток, пару карбованців, посадили в поїзд до Москви, а там пересіли, хто куди. Нас декількох їхали до Рівного, Тернополя, а я до Львова. Як поїзд під'їжджав до Підзамча, не вірилося, що їду додому. Коли прийшов додому, застав маму. Радість, і щастя повернення після тяжких років перебування, поневірянь, знущань над тобою, твоєю людською гідністю, після хворіб, операцій в тюремних лікарнях, 9-літніх поневірянь по страшних бараках таборів – від Львова, Донбасу, Находки, Хабарівська, Іркутська, Тайшету – "широка страна моя родная" – 9 березня 1955 року я вдома.

Перші дні радости, а з тим якась туга за друзями. Листування з товаришами, зустрічі, відвідування рідних.

А потім треба було виробляти документи – пашпорт – пашпорт "С положением о правах", усі знали, що це таке. Коли ми з братом пішли міняти пашпорт, щоби усунили це "положение" – нам сказали: "Снимут, когда у вас ноги похолодеют". Потім викликали ще в КГБ, але через якийсь час дали спокій.

В 1959 році я мав важку операцію – резекцію туберкульозом ураженого трохантера. Було ускладнення, але дав Бог якось вискочити з того. А це також був "відгомін" далеких і важких років поневірянь.

Після тої операції, я став "назначений", як говорять люди. Але життя йшло, і, як всі інші, вливався в нього і я мусів, спочатку з допомогою батьків, а потім сам, влаштовувати своє життя. То, що пережив – здається тепер, того не переніс би й місяць, а не то 9 років і 1 місяць.

З думкою про писання "спогадів" про пережите носився давно, але то були ще страшні часи і я боявся. Час міняється і, мабуть, мало-хто думав, що ця "імперія зла", терору, таборів, тюрем колись трісне, бо після смерти головного ката – "вождя народов" репресії продовжувалися ще багато років.

Часто згадую "віщий сон" в таборі, десь півроку перед тим, як вийшов з табору. Снилося мені, що я в церкві і нечебто Великдень – дзвони і спів "Христос Воскрес", а всюди наші синьо-жовті прапори. Ми дочекалися того часу. Шкода, що так багато наших мучеників залишилося там, на чужині, в чужій землі, в могилах. ВІЧНА ЇМ ПАМ'ЯТЬ!

Брат Володимир повернувся додому в 1954 році влітку, працював, закінчив вечірній Політтехнічний інститут, працює ведучим конструктором на одному із ГСКБ м. Львова. Я, закінчивши вечірній медичний технікум, також ще працюю в санітарно-епідеміологічній службі.

Мої друзі, про яких я згадував, живуть в Тернополі: Петро на пенсії, а Іван ще працює.

Хлопці, які пройшли "гарт" в сталінських таборах, в більшості свідомі патріоти. Ми не стоїмо осторонь від подій, які тепер відбуваються в Україні. Ми складаємо свою лепту у відродження, особливо мій брат, Володимир, він є членом Обласної Ради Товариства української мови ім. Т. Шевченка, членом обл. Ради Руху, членом УРП, депутатом Районної Ради Залізничного району м. Львова.

Закінчуючи свої "Запізнілі спогади", погоджуюсь з тим, що вони може дещо "сумбурні", але багато забулось, дещо стерлося з пам'яти, нечеб-то з магнітної ленти, і разом з тим, хотілося б багато писати – бо це мої перші "спроби" і, мабуть, останні. ❑

1991 рік

Євген Шипайло

НАША ПІСНЯ

Травень, 1944 рік. Дивізія була в стані формування. Старшини, підстаршини і стрільці , що нещодавно покінчили вишколи різних родів зброї на різних курсах в Німеччині й поза нею, тепер застосовували своє військове знання і вмілість на піскових полях поліґону Нойгаммер (Trupenuebungsplatz Neuhammer) біля Саґану (Sagan). Я, закінчивши в березні підстаршинський вишкіл піхотних гарматок (IG infanterie Geschuetze) в Бресляв, тобто Вроцлаві (Breslau-Lissa) був приначений до 13-ої сотні 11-го полку. В той час, в склад боєвої сили дивізії входили три піхотні полки: 29-ий, 30-ий і 31-ий. Кожний полк, крім піхотних сотень, мав одну сотню піхотних гарматок (13-ту), сотню протитанкових гарматок (14-ту), і сотню протилітунських гарматок (15-ту). Полк складався з 2-ох піхотних куренів (батальйонів), кожний по чотири сотні – 3 легкі і 1 важка (важкі скоростріли й 2 середні ґранатомети.

13-та сотня складалася з 3-ох легких і одної (4-ої) тяжкої чот. Кожна чота мала по дві гарматки, а стрільці чоти ділилися на дві групи: обслуга вогневого становища і обслуга обсерваційного пункту, в якому я був обсерваційним підстаршиною (Beobachtungsuntferoffizier). Ми кожного дня від ранку до вечора відбували вправи з рекрутами – вправляли муштру, вивчали зброю, проводили гостре стріляння. Крім вправ з гарматами, піхотною зброєю й т. п. ми ще вивчали їзду на конях.

Кілька тижнів після приїзду з підстаршинського вишколу нас підвищили в ранзі відповідно до посту, що кожний з нас займав. Одні (я між ними) дістали ступінь вістуна (Sturmann), а інші найнижчий підстаршинський ступінь десятника (Unterscharfuehrer).На початку травня вибирали кандидатів на старшинський вишкіл, і я опинився на списку. Нас на збірці провірив і до нас промовляв командир полка, і ми з наплечниками з Саґану в товарових вагонах від'їхали до школи.

Вранці наступного дня ми зупинилися на зал станції в містечку Райхенберґ (Reichenberg) в Судетах, Чехо-Словаччина. Після голення, миття, роблення порядків в вагонах, чищення одягу (черевики, і шкіряний пояс та його металева спряжка мусіли світитися "на ґлянц"), сніданку, хто розповідав щось, хто грав у карти, хто писав картку чи листа до рідних або до дівчини. По полудні, десь біля четвертої години, йдемо до містечка до кіна. Швидко передягнулися в вихідний мундир, збірка в три лави, вирівняли, відчислили, зголосили старшині, наказ: "Праворуч, ходом руш!". Все йшло як в годиннику, ми робили звороти і виконували прикази механічно, мов роботи. Не диво, бо ж ми були молоді юнаки, і вже майже рік у війську, пройшли тяжкий рекрутський, і ще тяжчий підстаршинський вишколи, і вояцька рутина вже була ввійшла в нашу кров.

Від станції до містечка віддаль коротка, і ми вже між будинками містечка, маршували дорогою, що вибита кам'яними кістками.

– Пісня! – залунало від першої трійки.

– Пісня! – відгукнули маршуючі ряди.

– Чорна кура, – передай далі.

– Три-чотири!

І полинула українська пісня...

Груди кожного виструнчилися, крок вирівнявся, і підошви черевиків біля 200 вояків, підбиті залізними цвяхами, вибивали рівномірний звук мов одної людини-великана. Тенори, баритони, баси, чудові молоді голоси з'єднувалися в

хорі, на вузьких вулицях, між мурами кам'яниць голос відбивався, зміцнювався, і нісся вдаль, далеко, далеко, й відлунням гомонів у підгір'ї.

"Бо війна війною, гайта вйо, вісьта вйо" – неслося вуличками, – "Ой на ставі, на ставочку",– і як вершок "концерту" – "Засяло сонце золоте". Пригадую, як сьогодні, проміння заходячого сонця, що золотило дахи домів на тлі синього неба, перетиканого де-не-де білими хмарами.

Містечко ожило. Відчинялися вікна, двері, в них показувалися голови, й постаті мешканців: старші й молодші, жінки, дівчата, діти; вони ніколи не чули такого гарного і мелодійного вояцького співу, а ще й чужою мовою. Люди виходили з домів, творилися малі групи на хідниках, підходили до їздні, з цікавістю приглядалися маршуючій колоні, деякі навіть оплескували, мов в театрі. А пісня дзвеніла, чарувала... Вже й кіно. Пісня замовкла. Стукнули зап'ятки, і ми зупинилися.

Не пригадую, який фільм ми тоді бачили, але звуки і чар української пісні, що неслися вуличками містечка з грудей молодих вояків весною 1944 року, залишилися в моїй пам'яті досьогодні. ❑

В АМЕРИКАНСЬКОМУ ПОЛОНІ В АВСТРІЇ

Увечорі 7 травня 1945 року командир батальйону фюзілерів скликав усіх сотенних і сказав, що Німеччина скапітулювала. Відступаємо раненько, щоби перейти ще за дня ріку Мур, бо ми за всяку ціну мусимо дістатися до англійського полону, а не до більшовицького. Вранці тяжка зброя вистрілює по ворогові всю амуніцію, а опісля, як можливо, зброю знищить. Роздати воякам залізну порцію харчу. Все, що неможливо, з собою взяти, чого не потрібно – знищити. Хор. М. Ніньовський з відділом вояків залишається на фронті на певний час, щоб сповільнити ворога, а згодом сам відступає скорим темпом за Мур. (Хор. М. Ніньовського затримали більшовики ще перед річкою Мур, але він якось від них вирвався).

Вранці 8 травня 1945 земля трясеться. Вся тяжка зброя стріляє. Це діє заспокоюючe, бо дотепер тяжка зброя могла стріляти по ворогові тільки тоді, коли він наступав.

Поспішно відступаємо. Під вечір обстрілювали нас кілька разів більшовицькі літаки. Я був ранений відламком в ногу, і вже далі їхав на возі. Щойно наступного дня вранці дістав іньекцію морфіни і шину на ногу. Наш штабовий підстаршина Капанке (Uscha Kapanke) десь зорганізував цивільне авто, і я вже їхав в авті в напрямі на Юденбуґ. Тепер рух дуже сповільнився, бо дорога була забита різними автами, возами з кіньми і людьми. По полудні нагло зчинився крик – що за нами більшовицькі танки! Все зупинилося. Всі залишають авта, вози, коні і починають утікати направо, і наліво – в гори. Мій Капанке і ще двох, що зі мною їхали, залишивши авто, теж втекли. Я з трудом виліз з авта, взяв наплечник, відчепив пістолю і сховав до кишені (в той час не думав здаватися живцем в руки більшовикам), і почав шкульгати дорогою з наплечником на плечах.

Нараз плавальний автомобіль (Schwimmwagen) з двома німецькими старшинами Вермахту зупинився і вони взяли мене до авта. Ми їхали боками дороги, через поля і потічки, та вдосвіта 10 травня 1945 доїхали до Юденбурґа. Тут багато різного воєцтва, і стояли санітарні авта дивізії "Тотенкопф". Мої вермахтівці сказали мені, що їдуть дальше на північ, бо хочуть дістатися до Німеччини, і тому передають мене до санітарки "Тотенкопф". Прийшов санітар і

забрав мене до авта. В санітарці я помився, дали мені сніданок і пляшку вермуту, і ми дальше поїхали. Перед Тамсвеґом ми минули сотню Р. Бойцуна, що ще маршувала по-військовому і співала пісню "Лежить одинокий". В Тамсвеґу стояли при дорозі англійські вояки. Всі здавали зброю, старшини могли задержати свої пістолі. Здавши зброю, ми поїхали дальше. За Тамсвеґом я побачив при дорозі напис: "Збірковий пункт "Шандрук" ("Sammelpunkt Schandruk") – то я знав що там збирається наша дивізія.

Санітарки їхали дальше, і я з ними. Доїхали ми до Мавтендорфу (Mauterndorf) на велику площу, біля замку фельдмаршала Ґерінґа, де пробули кілька днів.

Звідсіля мене забрали до шпиталю, який містився в гірському готелі "Windobonahaus" в горах Obertauern, де на вершках сніг лежить увесь рік, в якому я пробув кілька тижнів. Там я проміняв американцям свою пістолю за цигарки і консерви, бо ми вже були в американській зоні. Тут лікарів не було, тільки медсестри і санітари. Одна медсестра Марія Гільф походила з Коломиї. Лікарі приїздили раз на день, бо тут були тільки легко ранені. Це була медична опіка Вермахту. Звідтіля мене перевезли поза Радштадт (Radstadt), до іншого шпиталю, який примістився в школі. Одного дня десь під вечір прийшов до нашої кімнати кол. командир 31-го полку Панір (Panier). Вночі він почав стогнати і кликати медсестру: "Сестро! Укол!" ("Schwester, Spritze!"). Згодом вона сказала мені, що Панір правдоподібно наркоман.

Одного пополудня прийшов лікар зі списком коло 20 осіб, між ними і я, і проголосив, що під вечір прийдуть американські вояки і заберуть нас до табору полонених. Прийшла група американців з пістолями і машиновими крісами, і з криком: "Let's go!" забрали нас до одної хати всередині містечка. В групі були самі СС, і я один українець. Запхали всіх до одної малої кімнати, де ми всю ніч просиділи на своїх наплечниках, бо не було місця де лягти. Коло північ прийшло 4-ох американських вояків і забрали від нас всі вартісні речі: годинники, перстені, льорнетки й інше, крім обручок. Вранці американці з криком повели нас на станцію, стріляючи попід ноги (двох полонених поранено через рикошет). Знущалися, казали бігати сюди і туди, хоча між полоненими було багато інвалідів. Деякі цивільні прохожі австрійці з того сміялися. Американці викрикували: "SS good soldat!". Товаровими вагонами завезли нас до Зальфельден (Saalfelden), де були бараки для колишніх східних робітників. Там я стрінув Герберта Еренфріда (Obersturmfuehrer Herbert Ehrenfried), віденця, який був у штабі, 31-го полку. Табір був обведений дротом, мабуть, 4 бараки. Пильнували нас американці. Харч: вранці кава, а під вечір юшка – це все. Хворі йшли до вермахтівського шпиталю до лікаря або дентиста. Давали на один день перепустку, увечері треба було вертатися назад до табору. Там ми були приблизно один тиждень. Сюди привезли коло 15 стрільців з Дивізії, і їх за два дні звільнили.

З Заальфельден вантажними машинами перевезли нас до табору в Галляйн (Hallein) над річкою Зальцбах (Salzbach). Старшин примістили в одному бараку, який ще був відгороджений дротом від решти бараків. Там я стрінув полк. Дерна (Standartenfuehrer Dern), командира 29-го полку Дивізії, який був ранений в ногу. Тут були теж підстаршини з Дивізії, та зв'язку з ними я не міг мати. В Галляйні я був до пізньої осені. Харч: вранці кава, на обід зупа без м'яса (з кінськими костями, раз я дістав копито), на вечерю один хліб на 10. Як хто хотів, то міг їхати возити шутер довкруги бараків. Тоді була змога наламати кукурудзи чи назбирати бараболі з поля.

Одного дня вантажними автами повезли нас до в'язниці в Зальцбурґу, і в той спосіб перевели нас з військовополонених на цивільноінтернованих. Там я попав до

келії, де сидів останній мадярський прем'єр Імреді зі своїм секретарем. Він був невисокого росту, і дуже худий (важив 45 кг). Ми проводили довгі дискусії на тему Карпатської України. Він був добре проінформований і казав: "Нам Гітлер то дав, і ми взяли!"

Через тиждень нас перевезли до табору інтернованих – Zivil Internierter Lager Glasenbach біля Зальцбурґу, до будинків колишнього піонерського батальйону. Були тут касарні та верстати. Тут сиділа вся австрійська інтеліґенція, що була коли-небудь пов'язана з Націонал-соціялістичною партією, та урядовці, титули котрих починалися від слова статус "Kreis" ("окружний"). Так попав сюди чоловік з прізвищем Kreisimker (Пасічник). Щойно тут нас офіційно перевели на цивільноінтернованих, бо, щоб це зробити, спершу ми мусіли відсидіти в тюрмі. Харч був препоганий: вранці кава, на обід "горохова" зупа (вода на костях і кілька горошинок, увечері один хліб на 8 і кусочок сира. Ми почали слабнути. Деяким почали пухнути ноги, і казали, що були смертні випадки. Я жив в касарні, в кімнаті, де були потрійні ліжка, і тут було тепліше. Інші, які були в верстатах, терпіли ще від холоду. Я був дуже ослаб від голоду, і вставав з ліжка тільки по зупу. В цьому таборі було коло 10 000 осіб, з українців тільки я і підстаршина Дивізії Макарчук.

В той час звільняли тільки психічно-хворих. Одного ранку в сусідній кімнаті зчинився великий крик. Що сталося? Один полонений, що спав на горішній причі, наробив в ліжко, взяв гівно в свої руки і почав ним кидати по всій кімнаті. Кричав несамовито! Прийшла міліція і його забрала. Згодом говорили, що його звільнили. Видно, він не був такий "вар'ят", як ми думали. Другий такий же "мудрий" вставав раненько і починав виголошувати промови, наслідуючи Ґебельса. Через якийсь час його забрали. Що з ним сталося, то ми не довідалися.

Одного дня пізньою осінню зайшов до кімнати хор. Зенон Козак, якого я до того часу особисто не знав, і привітався зі мною. Його перевезли зі шпиталю в Бадґаштайн. Дивувався, що мені було тяжко вставати з моєї причі.

У моїй кімнаті сиділи деякі цікаві люди: австрієць, який для голляндського уряду будував залізничні дороги і мости на острові Ява, механік на літаку Гітлера – Франц (прізвище я забув), телеграфіст на приватному літаку Гітлера (мав польське ім'я, а німці такі прізвища називали "Berliner Name" (берлінське прізвище), пілот Гітлера Бавер.

Сидів тут, але не довго сот. Конрад (Hauptsturmfuehrer Konrad). Казали, що він знає, в котрому альпійському озері скинуто було з літака золото 3-го Райху. Як довго він був з нами, не відзивався.

В цьому таборі сиділа австрійська "сметанка", між ними: Бруно Брем – відомий письменник, який був в штабі ген. Роммеля в Африці, д-р Габера – психолог, що їздив по цілому світі і студіював релігії народів. Вони читали доповіді чи свої спомини.

Пізніше привезли до табору підстаршин Дивізії: Мацину і Великого. Ми нав'язали контакт з ДП табором в Зальцбурґу і почали від них діставати харчові пакунки. Перший пакунок: два великі довгі хліби і три куски сира. Я хотів цей додатковий харч розложити на цілий тиждень, але був такий голодний, що до півночі все з'їв.

Пізньою весною 1946 року всіх старшин і підстаршин забрали до табору в Галляйні. В той час відбувався суд в Ньюрнберґу, і нас знову перевели на статус військовополонених. Тут почали давати кращий американський харч (частково). Відбувалися змагання в шахи, стук-пук і інші. Я здобув третю нагороду в шахах і дістав дві "K – Ration" з цигарками. Тут панував зразковий вояцький порядок.

Кожної суботи американці проводили апелі, і бараки діставали нагороди за найкращу чистоту й порядок. Відношення між полоненими і американськими вояками було дуже добре. Всі полонені знають, як докучає голод. Тоді темою ч. 1 всіх розмов і оповідань є добре їдження як от: шинка, ковбаса, вареники, дриглі (холодець) і т. п. Але як не голодні, то темою ч. 1 є дівчата, жінки і т. д. Ми діставали пакунки з українського табору в Зальцбурзі. Приїздив о. Любомир Сивенький, колишній дивізійний капелян. З нами теж сидів лікар з дивізії д-р М. Лемішка. Попри сам табір їхав поїзд, і в неділі полонені збиралися біля дротів, щоб побачити якусь жінку чи родичів, чи знайомих у поїзді.

В тому часі ми діставали харчів приблизно на 1900 калорій, тоді коли цивільне населення діставало коло 900 калорій. Це все нам урвалось, коли австрійська комуністична газета з Лінцу написала, що "Ausgefressene Nazis" ("пережерті нацисти") дуже добре живуть, а населення голодує. Вона писала, що нацисти годували нас вітамінами, тепер демократи годують нас калоріями, ми хочемо щось конкретного їсти. Восени 1946 року, після закінчення Ньюрнберзького процесу, нас всіх знову повернули до табору інтернованих в Ґлязенбаху. Мене дали до тої самої кімнати, де я колись перебував, застав майже всіх людей, яких я залишив. Біля нашого табору був теж жіночий табір (Frauenlager).

В одній залі сиділи дідо, син і внук! Нас пильнували тоді вже австрійці і кілька американців. Харч дещо покращав. Тут я зустрів пор. М. Карпинця, пор. М. Мартинця, хор. І. Варцабу, та хор. З. Коновку.

Ранньою весною захопили американську вантажну машину, нею прорвали колючі дроти і дроти високої напруги, і втекли. В таборі стало темно. Австрійські вартові на вежах почали насліпо стріляти, але нікого не поранили, ні не забили. Комендант табору, ген. Collins, був в Зальцбурґу. Він приїхав, і йому полонені інтерновані передали точки-домагання. чого вони домагаються. Прийшли малі полегші, але далі нікого не звільняли. Наступного дня радіо з сов'єтської зони передавало, що 10 000 полонених втікає з американської зони до совєтської.

Кілька тижнів після бунту проголосили, що німці і всі інші, що хочуть переїхати до Німеччини, можуть голоситися. Ми в той час вже знали, що в Німеччині всіх дивізійників, включно зі старшинами, звільнили. Ми зробили нараду, і за малими виїмками, теж зголосилися на виїзд до Німеччини, і нас завезли до табору в Дахав на весні 1947 року.

Тут усіх старшин, що не кінчали СС німецького старшинського вишколу, звільнили, між ними М. Карпинця, М. Мартинця (кол. старшин польської армії) і "позачергово" З. Коновку. Ми собі пояснювали, що Коновку звільнили тому, що його переслухував якийсь "філіпіно".

Зенка Козака перевезли до табору в Ньюренберґу, І. Варцабу до табору в Дармштадті, а мене до табору в Реґенсбурґу. Тут були хор. М. Палій і хор. О. Зенюк. В тому таборі харчування було досить добре (ми не голодували), теж діставали досить обильні пакунки з табору ДП в Реґенсбурзі. До нас трьох приїжджав священник.

Влітку 1947 року нас трьох і всіх німців з авґсбурґської околиці перевезли до табору Авґсбурґ-Ґеґтінґен (Augsburg-Goeggingen). В цьому таборі відокремлено сиділи теж жінки, між ними дружини Ґерінґа, Гесса і фон Шираха – американка (Goering, Hess i von Schirach). Вони мали окремі кімнати й діставали пакунки з Америки, Англії і Швеції. До них приїздили на відвідини син Гесса і дочка Ґерінґа. Пані Гесс була діяльна жінка, влаштовувала для обох таборів різні культурні і розвагові вечори.

Тим часом ми нав'язали контакт з ЦПУЕН, нас відвідав д-р К. Троян, о. Пилипець, а від Союзу Українок і як пластунка, що робить добре діло, Іка, згодом

Христос Родився! *Славіть Його!*

Із світлим празником Різдва Христового та Нового Року вітаємо Головну Управу Братства, Краєві Управи, Станиці, та всю нашу Дивізійну Братію та бажаємо радісних свят Різдва Христового і щасливого Нового Року.

СТАНИЦЯ БРАТСТВА КОЛ. ВОЯКІВ 1-ої УД УНА

в Дітройт, Міш.

Христос Родився!

Веселих свят Різдва Христового і щасливого Нового Року всьому українському воїцтву, їх родинам, усій українській спільноті та побратимам нашої Станиці

бажає

УПРАВА СТАНИЦІ БРАТСТВА КОЛ. ВОЯКІВ 1-ої УД УНА

в Рочестері, Н.Й., США

Христос Родився! *Славіть Його!*

Із світлим празником Різдва Христового і Нового Року, вітаємо Головну Управу Братства, Краєві Управи, Станиці та всю нашу Дивісійну Братію та бажаємо радісних свят Різдва Христового та Щасливого Нового Року.

СТАНИЦЯ БРАТСТВА КОЛ. ВОЯКІВ 1-ої УД УНА

в Клівленд, США

Христос Родився!

Веселих свят Різдва Христового і щасливого Нового Року всьому українському воїцтву, їх родинам, усій українській спільноті та побратимам нашої Станиці

бажає

СТАНИЦЯ КОЛ. ВОЯКІВ 1-ої УД УНА

в Тандер Бей, Канада

Веселих свят Різдва Христового і щасливого Нового Року! Українському воїцтву, їх Родинам, Українській спільноті

пересилають

ДРУЗІ ДИВІЗІЙНИКИ

зі Саскатуну, Канада

моя дружина. Отець Пилипець вистарався для нас перепустку на Свят-Вечір і ми відсвяткували Різдво у ДП таборі в Авґсбурґу.

Я зголосився до групи огородників, що її провадив ґраф фон Шверін (Graf von Schwerin) з Східньої Прусії, колишній член штабу ген. Роммеля. За цю працю ми діставали додатково кусок ковбаси і хліб на чотирьох. Ми працювали і в жіночому таборі. Одного дня я зайшов до кімнати пані Ґерінг. На стіні висів великий знімок її чоловіка в уніформі, а під ним два янголи. Пані Ґерінг подарувала мені пачку шведських цигарок.

На початку березня почали нас усіх переслуховувати, і або звільняти, або відсилати до спеціяльних слідчих камер Spruchkammer. При кінці березня 1948 року звільнили Зенюка і Палія, а 8 квітня того року я вийшов на волю. ❑

К. Григорович

* * *

Кінець війни застав мене в СС шпиталі в Бад Аусзее, положеного на південь від Зальцбурґа в Австрії. Там були теж поранені Юрій Кушнір та Михайло Палій. В тому шпиталі було коло 10 тисяч поранених СС вояків, панував гнітучий настрій серед німецьких вояків; коли один СС генерал почув, що Гітлер "впав" в обороні Берліну, сам застрілився.

Американські війська зайняли Бад Аусзее 5 травня 1945 року. Це місто було проголошене "відкритим містом", тому що тут були шпиталі. Американці наказали нам скласти зброю. Мене хотіли забрати до шпиталю для видужуючих, але ходили чутки, що тут нас будуть звільняти, й 25 травня поїхали до Мауеркірхен біля Броунау. Замість до звільнення, усіх вояків загнали на велику луку, де всі копали собі землянки, діставали один раз на день літру зупи-"люри" і так перележали 1-11/2 тижня. Тут уже були дивізійні старшини: пор. Михайло Карпинець, пор. Мирослав Мартинець, Бачинський ("Цісар"), Кравченко.

Згодом повели всіх на сеґреґаційний пункт, де білою фарбою малювали на плечах уніформи числа 1,2,3. Есесам малювали число "1" і вантажними машинами відвезли усіх есесів до Альтгайму. Тут над річкою, дугою розтаборилися просто неба к. 30 тисяч есесівських вояків, між ними почали себе "віднаходити" дивізійники. Харч: скибка хліба і півлітри зупи на день. Почався голод, бо все вже виїли, що мали в запасі. Тепер їли все, що побачили: траву, слимаки, навіть вазеліну і ін. Були між нами мадяри. Наприкінці червня приїхав Червоний Хрест, ходили сплетні, що будуть забирати до Африки. Охороняли полонених чорні й білі американці, які ще в той час були в окремих частинах. Чорні були кращі люди, ніж білі. Між українцями тут були лікарі Лемішка і Сайкевич.

Після одномісячного такого "таборування" перевезли всіх до м. Ебензее, де примістили за дротами в кол. концентраційному таборі, й довкола того табору на толоці, яку обгородили колючим дротом. Українці творили окрему групу, яких 150 осіб, але до українців теж зачисляли фольксдойчів, якихось "Шварцмердойче", "Бачка дойче". Тут уже господарювання було ліпше, привезли польові кухні й видавали сухий харч для варення. Для тих, що були на толоці, як українці, привезли величезні американські шатра. Харчування дещо поправилося і, як звичайно в такій ситуації, кухарі були "найважливіші урядовці", а вояки видумували, що тільки було можливо: що кухарі все самі з'їдають, а їм нічого не лишається, роздають старшинам. Тут уже були полонені поділені на батальйони, й старшини отримували подвійну порцію зупи, як "працюючі". Тому, що були різні підозріння, командир української групи, М. Карпинець, зустрівся з представниками вояцтва й вирішив, що під час видавання зупи з кітла двох вояків буде її постійно мішати,

щоб кожному дісталася однакова "густота". Все таки й така система не була ідеальна, бо кухарі скоро зауважили, що товщ збирається всередині кітла, й своїм "товаришам" черпали, непомітно для "крутящих", хохлю з середини кітла. Карпинець ніколи не брав прилюдно подвійної порції зупи, але він сам не ходив по неї, а йому приносили інші.

Під час війни в цьому кацеті, в Ебензее, сидів старший брат Мартинця, Володимир, член ОУН, і Мирослав ходив молитися за його душу, думаючи, що він там загинув. На щастя, він, як виявилося пізніше, вийшов з цього табору живим.

У вересні 1945 р. перевезли українську групу з іншими чужинецькими полоненими до м. Штаєр (поміж Ґрацом і Зальцбурґом), де примістили всіх у мурованих кошарах. Начальство табору перебрали мадяри й румуни. Харчування було непогане, часом давали нам яйця і навіть шоколад.

Цей табір почали відвідувати наші священники. Вони привезли листи й вісті з вільного світу.

До нас, українців, одного разу загостив один вермахтівський капелян. Напочатку своєї проповіді сказав нам:

– Ви есеси не вірите в Бога, але я все таки прийшов вас відвідати.

Він дуже здивувався, коли йому сказали: що в нашій дивізії були греко-католицькі священники. Його мова й незнання справи довели до того, що Бачинський "випросив" того священника з нашого табору.

Тут нас теж відвідували представники української суспільної служби з Зальцбурґу – д-р Терлецький, д-р Воробець. Вони привозили харчові пакунки, які збирала пані Палієнко, вдова по впалому в боях під Бродами майорові артилерії Миколі Палієнкові.

Тут полонені ходили на роботу робити порядки в фабриках автомобілів, зброї та амуніції, яких вся машинерія була розмонтована й вивезена. Американці не вартували табору; цю функцію виконували самі полонені яким американці дозволили носити рушниці.

На зиму перевезли нас знову назад Ебензее. Тим разом нас примістили в будинках колишнього кацету, а не в шатрах.

Полонені виїжджали на роботи до лісу рубати дрова. Один раз і я поїхав. Це був перший і останній раз. Американський вояк-вартовий підійшов до мене й спитався, котра година. Коли я дивився на свій годинник, він сам хотів "переконатися", котра то година й при цьому так "дивився", що мій годинник опинився в його кишені. На подяку дістав я від нього поличника.

Іван Варцаба зорганізував хор, який виступав з концертами для всіх полонених.

Комендантом цього табору був німець, знайомий начальника штабу української дивізії майора Гайке. Він ставився до українців із зрозумінням.

Коли вже краще велося, почалися розмови про втечу з табору. Наш кравець шив "цивільні" чи подібні до цивільних костюми. Отець Сивенький, який нас відвідував, привіз цивільні документи. Почали домовлятися про втечу, і один раз приїхали з ним з Зальцбурґа жінки, щоб в "жіночому товаристві" їхати поїздом і тим самим не наводити підозріння для поліції, яка часто провірювала документи пасажирів.

Деякі старшини були готові до втечі. Однак М. Карпинець, наш комендант, сказав, що старшинам не годиться втікати й залишати своїх вояків. Старшини мають команду над вояками у війську, і це їх зобов'язує теж у скрутні часи в полоні – не втікати й залишати вояків напризволяще.

– Я не втікаю, – сказав він резолютно; – ви як хочете. – Нікому я не даю наказу ні заборони невтікати.

Його приклад своє зробив, але не для Бачинського. Він рішився на втечу й перед своїм відходом ще сказав:

– Коли я буду на волі й побачу поїзд з полоненими, навіть, як пізнаю кого з вас, відвернуся від поїзду, щоб на вас не дивитися.

Після його втечі пробували втікати під час робіт в лісі Мартинець і Варцаба. Вони були одружені, а їхні дружини перебували на волі, то це було зрозуміле. Однак їм не вдалося втекти. Коли американський вояк злапав Мартинця, то так його бив, що аж поламав свою рушницю. Нам усім загрозили, що якщо ще будуть спроби втечі, то нас усіх пострижуть на нульку.

В березні 1946 року перевезли українців до Лінцу, до Веґсгайд, де було багато німців, розміщених у військових бараках. Життя "процвітало" повною ходою – найбільше цікавилися спортом, переважно грали в футбол, американці наказували, щоб перед ними, проходячи, треба скидати кашкети, й їх так поздоровляти. Тому більшість полонених ходили простоволосі.

Біля Великодня американці видали до СРСР понад 150 фольксдойчів, які були громадянами СРСР. Коли чутки поширилися, що їх будуть видавати, вони затривожилися. Однак перед виїздом американський полковник дав їм слово чести, що їх не видають, а просто везуть на харчовий пункт. Їм видали нові мундири й посадили на машини. Зараз за брамою табору спереду й позаду колону ескортували американські джипи, озброєні кулеметами. Так їх завезли аж за Дунай і видали радянським властям.

Влітку звільнили всіх до ранґи десятника ("унтерштурмфюрера") включно.

Під осінь перевезли до Штаєр над р. Ней, де перевели старшин і підстаршин на статус інтернованих, бо, згідно з інтернаціональним правом, полонених не вільно тримати довше, ніж один рік після закінчення війни.

В Ебензее, коли туди прибули другий раз, провірювала кожного американська комісія, чи Сі-Ай-Сі, який говорив російською мовою і питався, чи хтось не хоче вертатися "на родіну". Кільканадцять поїхало.

В лютому 1947 року перевезли усіх до табору в Ґляйзенбах, де ніби збирали тільки "воєнних злочинців" – кожного провірював СІС. Були тут арабки і багато австрійців.

Тоді тут зорганізовано страйк і проведено велику демонстрацію – австрійці, перебуваючи в своїй державі, домагалися звільнення.

19 березня 1947 р. табір окружили американські танки. Генерал Коллінс сам, без жодної ескорти, увійшов до табору, щоб вислухати скарги полонених. Після вияснення, через три тижні звільнено всіх австрійців, а німців та українців перевезено до м. Дахав у Німеччині. Поїзд, яким нас везли, був дуже строго хоронений, двері кожного вагону були загороджені колючим дротом, на дахах сиділа озброєна варта з телефонічним зв'язком поміж собою – нас везли до Дахав – до табору "кріґсфербрехерів", де сиділи найбільші воєнні злочинці нацистського режиму.

Тут українських старшин окремо переслухувано й звільнено поручників Карпинця й Мартинця, як кол. старшин польської армії, і "позачергово" мене, вписуючи в мій документ ранґу десятника (Unterscharfuehrer), замість хорунжого (Untersturmfuehrer). Інших звільнено на весну 1948 р.

* * *

Полон створює особливу психіку серед людей, що живуть тісно й кожного дня проходять ту саму рутину. Не всі полонені сприймали своє положення з раціональним

спокоєм. В біді – холоді й голоді – люди виявляють чи набувають дивних прикмет у поведінці. Великою принадою для полоненого були цигарки. Деякі полонені годинами вистоювали під дротами, чекаючи, щоб американський вартовий кинув їм під ноги недокурок. Наш комендант сотник Карпинець заборонив нашим полоненим збирати недокурки, навіть якщо б він, недокурок, був завбільшки півцигарки. В нашому таборі один офіцер-австрієць до того степеня знизився, що під час обіду ходив поміж столами й долонею згортав до своєї їдунки розливки зі столів.

В житті в таборах полонених траплялися різні "комічно-трагічні" ситуації. Наприклад, у Вельш був величезний підземельний склад харчових продуктів. Тут йшли довгі тунелі з дороговказами: "масло", "цигарки" і т. п. Під час праці полонені закопували в означеному місці кекси. Згодом їх відкопували й гнали з них самогон. Особливі випадки траплялися і американцям. Наприклад, в Ебензсе американець, який вартував на вежі в будці, розпалив вогонь щоб погрітися. Вогонь розгорівся так, що ціла будка згоріла. Тоді всі вежі позрізувано й американці "грілися" на морозі, тупцюючи довкола табору. ❑

Зен-Ко

Українські літуни і Голова ВР Іван Плющ на "Верховині"

Делеґація депутатів на чолі з головою Верховної Ради Іваном Плющем у вересні 1992 р. відбула поїздку до США. 5 вересня вона побувала на оселі УБС "Верховина" й загостила на X-й головний делеґатський з'їзд Братства кол. вояків 1-ої УД УНА. В той час на "Верховині" теж були українські літуни, що із своїми джетами брали участь у повітряних виставках у США і Канаді. З цієї нагоди І. Плющ став з ними до світлини перед пам'ятником Іванові Франкові. Зліва: лейтенант Михайло Кричка, НН, полковник Олександр Головань, Іван Плющ, Капітан Володимир Маліборський, капітан Валерій Матрунецький, майор Ігор Кучеренко. ***Фото: О. Сокольський***

О.Загорода

КОМАНДИР "ЯСЕНЬ"

Володимир Мельничук народився 1922 року в селі Гільче, Сокальського повіту, Львівської области. Його батько Степан і мати Олена були зразковими господарями села. Володимир в народній школі був дуже добрим учнем. Коли підріс, помагав батькам на господарстві. Село Гільче належало до найсвідоміших сіл Сокальського повіту.

Найбільшим потрясенням села було, коли в 1938 -му році польська тайна поліція вбила Павла Мельничука. Вбивства і брутальна поведінка польської поліції зроджували гнів і запалювали патріотизм в молоді. На світанку 1-го вересня 1939 року на польські західні кордони рушили німецькі панцирні дивізії і зайшли аж по ріки Сян і Буг. Східний кордон Польщі перейшли совєтські війська. Щоби уникнути арештів, українська інтелігенція і провідні особи ОУН покидали західні землі Галичини. Своїм географічним положенням Сокальщина, а з тим і село Гільче, стали центром організаційного життя.

Вже з батьківської хати Володимир виніс глибоке почуття обов'язковости, громадської активности й безкомпромісового патріотизму. Юнаком став членом підпільного гуртка Юнацтва ОУН, а пізніше повним членом. Псевдо: "Ясень".

За німецької окупації до села прибув інж. Нестор Ріпецький, як управитель фільварку. Крім своєї праці на фільварку, Н.Ріпецький заклав рільничу школу – як прикриття, а в дійсності тут відбувався національно-військовий вишкіл молоді довколишніх сіл Гільча.

Вже весною 1942-го року польське підпілля почало виконувати акції: палення сіл і вбивства українського населення Холмщини і Забужжя, і перші села, що згоріли, – це Ліски і Костяшин.

Щоби боронити українське населення від знущань і вбивств польських партизанських загонів, треба було організувати оборонні відділи, і Володимир-"Ясень" один із перших вступає в їхні ряди. В тій боротьбі бере участь, як рядовик, а з часом назначують його командиром боївки служби безпеки (СБ). Тут же вибивається на відважного і знаменитого командира своєї чоти (склад якої був 30 бійців).

В 1946-му році командир "Ясень" одружується із своєю довголітньою нареченою Іреною Дейнека – псевдо "Пчілка". Весілля їхнє було таємне. На жаль, не довелося їм довго прожити спільним життям. Погоня польської влади перериває їхнє супруже життя. Польська тайна поліція арештує Ірену "Пчілку", яка в той час була вагітна. Ірена, будучи арештована, на допитах переносить всякі знущання і тортури продовж двох місяців у Грубешівській тюрмі. Але не зраджує таємниці. Пізніше перевозять Ірену в ЦОП Явожно (концентраційний табір Польщі біля Кракова). В 1947-му році в тюремних підвалах родиться в неї син. До року часу звільняють Ірену із сином з тюрми, але не везуть до батьків, а везуть до Любліна. В той час її родина вже була виселена на так звані "одзєскане зємлє". Ірені із малою дитиною довелося самій шукати своєї родини.

Володимир "Ясень", довідавшись про знущання польської поліції над його дружиною, бачучи недолю свого народу, старається допомогти українському населенню різними способами. Польський режим, щоб затерти українські сліди, насильно переселював українські села. Партизанське життя почало ставати дуже складним. "Ясень" із своєю боївкою рішив перейти рейдом в ті околиці, де насильно вивезли наших людей. Сам рейд був дуже тяжкий, треба було виконувати його ніччю або під прикриттям туману. Були випадки, що треба було зводити бої, в котрих були

втрати в людях. Командир "Ясень" ухитрувався, передягнувши свою боївку в польські військові мундири, і таким способом дісталися до околиці Мровґово.

Ранком 2-го січня 1948-го року вони мусіли перейти ріку, яка не була замерзла. Перейшовши ріку по пояс в воді і добившися другого боку ріки, в ліску вони прямо замерзли. Вогонь не могли розкладати, щоб не викликати підозріння. Криючися в ліску, запримітили чоловіка, який йшов дорогою. "Ясень" впізнав того чоловіка. Як командир висилає двох стрільців, щоби з ним переговорили і попросили, чи не могли б вони на його господарстві відпочити й посушити свій одяг. Цей чоловік не погодився. Один зі стрільців вертається до командира "Ясеня" і зголошує, яка ситуація. "Ясень", передумавши, рішився йти сам і переговорити із ним, бо це був його односельчан. Цей чоловік впізнав Володимира і погодився взяти їх на своє господарство.

Поляки тримали строгий нагляд за нашими переселенцями. Коли хто побачив щось підозріле, незнайомих людей, звичайно зголошував на поліцію. Так і сталося в цей раз. Один із доносщиків запримітив, що на господарстві є якісь військові люди і зголосив на польську поліцію. За якийсь час польське військо і поліція окружили господарство і почався нерівний бій. З командиром "Ясенем" було 9 стрільців, бій тривав кілька годин, були втрати по обох сторонах. Запас амуніції добігав до кінця, для "Ясеня" зближалася хвилина рішення; здатися живим чи покінчити життя. "Ясень" стає тяжко ранений і останньою кулею кінчає своє молоде життя 2-го січня 1948 року, як герой-боєць свого народу. З ним полягло в тому нерівному бою сім його стрільців. Двом стрільцям чудом вдалося вирватись із того окруження. Один з них походив із села Мошків.

Для нас, земляків, покійний Володимир "Ясень" залишив шлях гідний до наслідування. Хай ці слова, хоч скупі, але щирі, будуть замість квітів на могилу. Наша пам'ять про Тебе, Друже, залишиться навіки.

О.Горбач

АРТИЛЕРІЙСЬКИЙ ПОЛК

Перший старшинський і підстаршинський контингент артилеристів 1 УД походив із зголошених кол. вояків Армії УНР (напр., М. Палієнко), ЧА й поль. армії (А. Мельничук, К. Кікта, М. Длябога, К. Демчук і ін.) та з перешколених на артилерійському перевишколі в Бенешові старшин з Укр. леґіону 1941 р. (Св. Левицький, В. Тихоліз і ін.), що його пройшли були й названі перші групи. Вони враз із такими ж підстаршинами (головно з поль. армії) та з вишколеними у міжчасі в 1 УД підстаршинами та з приділеними нім. вищими старшинами (як напр. Баєрсдорф) становили головний скелет старшинсько-підстаршинський "14-го арт. полка" в добрідський період. У післябрідський період (вони в боях під Бродами в 1944-45-их загинули чи пропали) їх замінено в основному довишколеними в міжчасі молодими старшинами, а в склад окремих дивізіонів і батерій уведено скрізь третину й більше приділених нім. старшин як і підстаршин (зв'язківців, зброярів, фуражирів тощо).

Канонірів артполка набрано з 1-го призову (17. VII. 1943) після обмундирування в казармах "на Куберґу" в Брні й рекрутського вишколу в Гайделяґрі-Дембіці на "6-му крузі" (рінгу) в "Вишкільному батальйоні особливого призначення", що тривав до початку листопада 1943 р. Тоді з усіх 3-х сотень вибрано доволі механічно (всі вони були абсольвентами середніх і вищих шкіл) бл. 40 кандидатів, що їх перевезено під Прагу в с. Пожічі і тут зформовано з них 3 чоти (з підподілом: майбутніх кандидатів на старшин у перших 2-х чотах, а підстаршин чи рядових у 3-ій), і тут вони проходили до лютого 1944 р. арт. вишкіл. Приміщення на виселеній частині села у "віллях" із самозбудованими прічами по кімнатах мало надавалося для такої цілі. Окремо жила там група старшин, що вже перший перевишкіл пройшла була раніше. Першими чотами в основному опікувався полк. Палієнко (що на початку 1944 р. відійшов на курс командирів дивізіонів в Амстердамі) та сот. Мельничук і пор. Кікта. Керівником вишколу був судетський німець, що презирливо глядів на наших старшин і неприховано криво на наші контакти до чеського довкілля. Може тому й легше пішов на дозвіл для контактів з нашим празьким студентським гуртом: десь під Різдво запрошено на танцювальну забаву студенток з Праги, а на святкування роковин О. Олеся в Празі їздив наш прескромний хор під дериґентурою хор. Мариняка. Палієнко й Мельничук наполягали головно на теоретичні основи ведення артстрільби. Практично ми вчилися її вести мініатюрними "гарматками" на стативах до таких же міщенів на віддалі 700-800 м. Відвідав нас тут о. Кладочний. З початком березня 1944 р. курсанти й старшини переїхали вже до Нойгаммеру на Шлезьку: тут почалося формування окремих дивізіонів і батерій – за голодово-несприятливих обставин. Командиром артполка призначено полк. Баєрсдорфа, перешколеного в Амстердамі із поліциста. Палієнка призначено командиром дивізіону важких гавбиць. Вправи велися – для справного зіграння обслуги гармат – у частих виїздах на становища для імітованого ведення артвогню, а подивізіонні "плянові гри" старшин враз із групами зв'язку призвичаювали до такої ж справности об'єднаного вміння вести артвогонь дивізіоном.

З початком травня відправлено бл. 30-х молодших підстаршин (саме підвищених 20. IV.) на старшинський вишкіл до Бенешова під Прагою; до них долучено 10-х таких же підстаршин із дивізіону зенітної артилерії ("фляку"). Сама ж 1 УД, провівши в 2-ій половині травня успішні маневри, була в половині червня відправлена на фронт під Броди. Артполк складався з 3-х дивізіонів легких польових гавбиць (10,5 см), себто батерій 1-9, та з 4-го дивізіону важких польових гавбиць (15 см, себто 10-12-а батереї), по 4 гармати, бл. 195 люда й 30-60 коней по батеріях.

Артполк був під Бродами зі становиц 2-ої оборонної лінії від Станиславівчика по Ясенів перекинутий враз із іншими частинами 1 УД на південь у район Майдан-Сасів закривати большевицький прорив, та оточений враз із рештками інших частин і розбитий у п'ятеро сильнішими большевицькими силами, підтриманими авіяцією й танками. З оточення вдалося прорватися кільком старшинам і бл. 50-ці підстаршин і стрільців; решта загинула, попала в полон чи пропала безвісти.

Після півіспитів залишилася на старшинському вишколі наприкінці червня бл. 30-тка курсантів (решту повернено до Нойгаммеру). На цьому "12-му воєнно-запасному курсі аспірантів ("юнкерів") 2-ої СС-артшколи в Бенешові" вони творили групу "А" 1-ої інспекції (серед усіх бл. 200 нім. курсантів). Керівником групи був німець "уштуф". Наш курс тривав до початку вересня; з-поміж абсольвентів залишено 12-х на півтора місяця на курс командирів батерій. Вони навчалися разом із відрядженими на такий курс старшинами естонської і латиської дивізій та румунської армії.

Навчання й іспити на цьому "12. курсі" велися з 14 предметів, а висліди були оцінювані на "пункти" (мінімальне вимагане їх число – 230). До найважливіших предметів належали: військовознавство, гостре стріляння, арт. тактика, арт. наука і вправи, тактика й теренознавство, картографіка, – що й були оцінювані при "пунктуванні" найвищими співчинниками. На свідоцтві (воно було "таємне" й пересилалося до СС-Фюрунґсгавптамту та до Дивізії) подавалася керівником групи характеристика осягів і вдачі та військових спосібнощів абсольвента враз із пропозицією його призначення в артбатареї: на передового обсерватора чи батеріяльного на вогневому становищі).

Після брідської битви до нас приїздив ген. Фрайтаґ і в промові дав ганебно несправедливу оцінку старшин і вояцтва 1 УД під Бродами, що викликало пригноблене враження. Незабаром однак після нього прибув Баєрсдорф і цей Фрайтаґів нетакт пробував вигладити, підкреслюючи з признанням мужність і фахово-військове вміння за тих обставин наших старшин, зокрема Палієнка й Мельничука.

Перші абсольвенти старшинського курсу в Бенешові приїхали ще до Нойгаммеру й там враз із "брідчанами" стали організаційно оформлювати новий артполк та перевозити транспорти на Словаччину, де перший зав'язок полка опинився в Бітчі (?), згодом у Вел. Лучках та в селах уздовж річки Райчанки. Для артпідтримки у грудневій оточувальній операції проти советсько-словацьких партизан у Банській Бистриці був висланий моторизований відділ з 2-ма гарматами (легкими гавбицями) під командуванням пор. В. Левицького почерез Врутки-Прєвідзу. Після повороту були зформовані нові батерії, виключно на кінній тязі, спершу лиш по три легкі гавбиці, з оптичним приладдям у них лиш для 2-х гармат; доповнено їх спорядження до повного стану аж перед висилкою на фронт у березні 1945 р. Дивізіон важких гавбиць споряджено словацько-чеськими гарматами. Всі дивізіонні штаби обсаджено німцями, а подібно в кожній батереї командиром став присланий німець (за винятком 9-ої, де всі 3 старшини були українці). Це доводило

до зайвих конфліктів з укр. рядовими. Розташування батерій артполка, що проходили тут інтенсивний довишкіл, перетинало партизанські сполуки від гірського масиву Вел. Татри на захід у Білі Карпати. В половині січня 1945 р. була спроба виділити складано батерію легких гавбиць на фронт у пд.-сх. Словаччині, але цей плян закинено, і 31 січня артполк рушив із усею 1 УД на Словенію шляхом Бітча-Братіслава-Вінер-Нойштадт-Аспанґ-Ґляйсдорф-Ґрац-Марібор. Штаб полка розташувався спершу в Словінській Бістриці (Віндіш-Файстріц) враз із 3-ма дивізіонами, а 3-ій дивізіон уздовж річки Драви (Дравоґрад-Брезно), відтинаючи на півночі терен операцій тітівської партизанської Похорійської бриґади (Pohorje-Bachern назва гірського масиву на пд. від р. Драви). Почалися протипартизанські операції, в яких окремі батереї при очищувальних діях піхотних полків гірськими шляхами проїздили десятки кілометрів між Любляною-Цельєм-Марібором, нерідко під пікувальними налетами тітівсько-англійської авіяції (не без втрат у людях і матеріялі): їх завданням було звичайно обстрілювати заобсервовані і здогадні скупчення партизан по гірських масивах. І на перемарші зі Словаччини, і на нових постах харчування і, що гірше, фуражування було премізерне.

Підчас протипартизанських операцій у районі на пд. захід від Марібору прийшов для 1 УД наприкінці березня від Гімлера-Гітлера безглуздий наказ здати всю зброю й відставити (при браку будь-якого залізничного транспорту) по Нюрнберґу (Гітлер аж тепер довідався про якусь "добре озброєну" Галицьку Дивізію, коли німецьким зброї бракує, а він знає, що з "ґаліціерів" нікудишні вояки і що їх завжди били поляки, тож наказав від 1 УД зброю відібрати). Роззброєнневий наказ артполка особливо, – навіть при сповидному складанні частини ручної зброї,– не заторкнув, але огірчення викликав, як і скрізь. Як же ж 1 УД 30. III. 1945 уведено в склад 2-ої армійської групи "Південь", підчиненої 1-му кавал. корпусові протибольшевицького фронту між Ґляйхенбергом і Фельдбахом, то 1. IV. 45 3-ій дивізіон артполка підтримував наступ 29-го й 30-го піх. полків 1 УД на лінії Штрадену-Штраднер Коґель. У кривавих боях загинув тоді на передовій лінії хор. Кокодинський як передовий обсерватор одної з батерій.

Після деяких тактичних пересунень на фронтовому відтинку 1 УД артполк підтримував вогнем оборонні бої піхотних полків між м. Фельдбахом і м. Бад-Ґляйхенберґом аж до капітуляції 8. V. 1945. Штаб артполка знаходився в Оберґнас.

При капітуляції батерії артполка барабанним вогнем від ранку 8. В. спинювали ворожий натиск аж до післяобіду, поки не вистріляли всеї амуніції, а тоді, закопавши оптичне приладдя й відмонтовані замки гавбиць, ручними ґранатами пошкодили цівки гармат. Архіви дивізіонів знищено. Валка артполка швидкими маршами на Ґрац-Твімберґ-Юденбурґ-Тамсвеґ пройшла до Шпіталю, звідки серед інших частин, скапітульованих перед англійцями, була переведена до Ріміні. ❑

До кол. артилеристів! Автор просить подати командний склад артилерійського полка -- з-перед і після битви під Бродами. Інформації слати на адресу "Вістей Комбатанта".

Редакція

Володимир Мотика

СПЕЦІЯЛЬНИЙ ВИШКІЛ ЗБРОЇ (WAFFENLEHRGANG) В ЛЄШАНАХ

По закінчені старшинської школи в Позен-Трескау, 15-го грудня 1944, біля 80 підхорунжих (Waffen-Oberjunker) Української Дивізії одержали відпустку та наказ опісля зголоситися 3-го січня 1945 до Лєшан на Чехії на спеціяльний вишкіл зброї.

Місцевість Лєшани знаходилася коло ріки Сазави, на південний схід від Праги, й була частиною вишкільного комплексу "Kienschlag". Тут проходив спеціяльний вишкіл зброї – "Waffenlehrgang", який мав офіційну назву "16/17. Oberjunkerlehrgang an der SS-Panzer Grenadier Schule, Kienschlag".

Українські підхорунжі творили одну інспекцію, шефом котрої був SS-Obersturmfuehrer Kuhrt. Інші інспекції були німецькі.

Три дні після приїзду до Лєшан, тобто 6-го січня 1945, припадав був Святвечір. Українці нашвидко зорганізували спільну традиційну вечерю й запросили до себе групу болгарських старшин літунства, які тут перешколювалися на старшин піхоти. Котрийсь із українців привіз був від українського жіноцтва з Праги кутю, якою поділилися теж з болгарськими гістьми. Після вечері українці на переміну з болгарськими колеґами співали свої колядки. Зустіч-поєднання слов'ян, далеко від їхніх батьківщин, залишили всім милий спомин.

Вишкіл в Лєшанах був теоретичний та практичний – навчання про різні роди зброї та інтенсивні маневри в терені.

Молоді українські підхорунжі з завзяттям доповнювали своє знання воєнної доктрини та тактики й солідно вив'язувалися з усіх завдань. Між іншим, в одних маневрах, через свою справність та ініціятиву, вони були одержали заслужене вирізнення та похвалу перед цілою школою.

Ціллю тих маневр було поборювання партизан. Українці подавались за "партизанів" – німецькі колеґи грали ролю "реґулярної армії". Отож, згідно з пляном, українці вийшли з казарм перші, буцім то на свої звичайні вправи, а в дійсності, щоб зайняти терен, який обнімав декілька довколишніх місцевостей.

За яку годину після відходу українців, німцям заряжено алярм.

Положення: В околиці появилися ворожі партизани.

Наказ: Негайно вирушити туди і їх знищити.

Простудіювавши мапу терену, німецькі "реґулярні" частини поспішно вирушили в погоні за "партизанами". Та не знали вони, що коли на подвір'ї касарні вони одержували накази, їм непомітно прислухувався один "партизан", який буцім-то працював тут з робітниками-в'язнями, й для замаскування був одягнений, як вони. Почувши пляни німців, він, як було умовлено, зараз повідомив телефоном "партизанську" команду, в висліді чого "партизани" зробили засідку й "розгромили" німців, як ті переправлялися через ріку Сазаву.

Тому що чеське населення співпрацювало з "партизанами" (чехи казали: "Ми всі брати слов'яни, ось навіть українці носять на рукавах чеського левика") й теж тому, що деякі "партизани" для кращої розвідки, одягнувшись по-цивільному, губилися поміж місцевим чеським населенням, німці не мали успіху. До того ще значне число українських курсантів вже мали досвід у поборюванні партизанів Ковпака на Білгорайщині, у "Боєвій групі полк. Баєрсдорфа" ще в лютому-березні 1944, де познайомилися з партизанською тактикою. Тому тепер, оперуючи малими

мобільними групами й маючи добру розвідку, "партизани" знали про всі рухи "ворога" й мали ініціятиву в своїх руках. Тут і там були зутички з "реґулярними" й навіть одні одних "вбивали" або брали в "полон", одначе, в остаточному висліді інструктори-судді, які обсервували дії обидвох сторін, вирішили в користь українських "партизанів". При обговоренні оцінки відбутих маневрів командир курсу висловив признання українцям і подав їх німцям за примір.

Під кінець курсу двох українських підхорунжих (Романа Якимчука та Володимира Мотику) було відряджено на короткий час до недалекого вишкільного табору як інструкторів для перевишколу матросів німецької фльоти (що в той час уже майже не існувала) на піхоту.

За час побуту в Лєшанах, курсанти майже кожного кінця тижня їздили до недалекої Праги на дозвілля.

Вишкіл в Лєшанах тривав два і пів місяця. Перед закінченням курсу відбувся прощальний товариський вечір у Празі, на який було запрошено дівчат зі старших кляс української гімназії в Моджанах. Чеські музики, які приґравали до танців, хоча не знали, проте охоче імпровізували мелодію українського гопака, а молоді енерґійні українські вояки й дівчата з запалом продемонстрували чужинцям свою народну культуру. Німецькі колеґи не могли налюбуватися цим видом.

Кінцевого іспиту в Лєшанах не було. Вишкіл закінчився 17-го березня 1945. Того ж дня усім українським курсантам було надано старшинський ступінь хорунжого – "Waffen-Untersturmfuehrer".

Новим старшинам було виплачено гроші на закуп додаткової старшинської уніформи та малої пістолі. З тої суми вони теж "відкупили" від держави на приватну власність інше військове обладнання.

З Лєшан всі новойменовані старшини повернулися до дальшої служби в Українській Дивізії, якої запасні частини були розміщені в Австрії та Юґославії, а боєві полки саме в той час були впроваджені на протибільшевицький фронт в Австрії, в гористих околицях Ґляйхенберґу та Фельдбаху. Деякі з тої групи нових старшин пішли були відразу у фронтову лінію, інші одержали інші призначення. ❑

ПОПРАВКИ:

У "Вістях комбатанта" ч. 3, 1992, у статті п. н. "Старшинські вишколи", на ст. 89, подано: "Вишкіл закінчився при кінці жовтня 1943 року. З початком листопада вибрано кращих вояків на підстаршинські вишколи. З них найважливіші: адміністрації в Арольсен (Німеччина) (третій рядок з долини). В Арользенії була тільки старшинська школа адміністрації для Української дивізії від лютого до серпня 1944. Підстаршинські вишколи відбувалися у Мюнхені, Німеччина.

У "Вістях комбатанта" ч. 4, 1992, у статті п. н. "Вишколи українських старшин і підстаршин інтендатури...", ст. 87, 1-ий і 2-ий рядки згори подано: "отримали ступень чотового підхорунжого (Standarten Oberjunker), має бути: "отримали ступень десятника підхорунжого (Standarten Junker)".

Подав Роман Чолкан

В ч. 4 "ВК" на ст. 96, неправильно подано прізвище "хор. В. Малиновський", має бути "В. Малинович". Перепрошуємо за помилку.

Редакція

Михайло Траф'як

СХІДНА УКРАЇНСЬКА ДІЯСПОРА: МИНУЛЕ І СЬОГОЧАСНЕ

Вважається, що двоє українців живуть в Україні, а третій -- поза Україною. Східну українську діяспору приймаємо в межах поселення українців колишнього Союзу РСР, а Західну -- поза його межами. Західна діяспора налічує майже 5 мільйонів чоловік, а Східна -- майже 10 мільйонів.

Українська діяспора в Російській імперії була майже виключно хліборобська і мала цілком інший характер, ніж в Америці. Залишаючись у територіяльних межах царської Росії, а пізніше Радянського Союзу, українці Східної діяспори не були еміґрантами у традиційному значенні цього слова. До XIX ст. переселення з України в межах імперії в основному йшли в европейській частині. Після 1860 р. вони скеровані на Урал, а далі – на Західний Сибір і сусідню частину Туркестану, згодом і на Далекий Схід. Українські поселенці на Сході, хоч численніші від українських поселенців з Австро-Угорщини за океан, не створили організованого власного життя на новій території. Зв'язки України з цими поселенцями були обмежені, власних організацій там не було. Царизм проводив одверто асиміляторську політику. Щойно революція 1917 р. сприяла самоорганізації українського населення, ідейно пов'язаної з національно-політичним відродженням України.

Здавна українці живуть у Молдові. Місцеві літописи зберегли численні свідчення про козаків, які відіграли неабияку роль у боротьбі з татарами, ногайцями й турками. Описує ці події видатний вчений Дмитро Кантемир. Нерідко окремі групи запорожців залишались там жити. Так, в середині XVII ст., під час війни, що її вів Тимофій Хмельницький з турками, запорожці поселились у містечку Липкани Хотинського повіту в селах Наславичі, Немирівці та ін. на Дністрі. Після зруйнування в 1775 р. Запорозької Січі багато козаків подалось на Буджак. Інша група опинилась між Бендерами й гирлом Дністра. Тоді ж на півдні Бесарабії українські козаки заснували села Курінь, Паланку, Сеймени, Кіргани, Сагайдаки, Бурлак. Сюди також переселилося багато українських селян з Галичини й Волині.

У 1897 р. в Бесарабії проживало вже 379,6 тис. українців, або 19,6 відсотка населення губернії. Створена в 1924 р. у складі України Молдавська АСРР включала території з переважним українським населенням. За переписом 1926 р. 48,5 відсотка її мешканців становили українці і лише 30,1 відсотка – молдавани.

Чимало українців впродовж століть переселилося в Прибалтику і Закавказзя. В Білорусії є ціла етнічна українська територія – Берестейщина.

Українці в Московщині масовими поселеннями живуть з кінця XVI - початку XVII ст. В боротьбі проти Кримської орди Московська держава використовувала українських козаків. На постійне прожиття на землях північного сусіда залишилося кількасот запорожців нашого земляка князя Байди-Вишневецького. Коли гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний повертався з Московського походу 1618 р., то біля 700 його козаків поселилося на території Московської держави. На початку 1619 р. 700 українських козаків на чолі з полковником Коншею перейшли на службу до царя.

У пізніші часи чимало українців потрапляють до Московщини не з своєї волі – в кайданах. Одними з перших політичних в'язнів Москви стали родичі колишнього гетьмана Івана Виговського, котрий відмовився підписати нові кабальні статті царя Олексія Михайловича, та полковник Іван Нечай, зять Богдана Хмельницького. Пізніше до Москви був спочатку відправлений і Петро Дорошенко, гетьман Правобережної України, і гетьман Лівобережної – Дем'ян Многогрішний та його наступник Іван Самойлович з сином Яковом. Потім останніх чекав Сибір. А скільки було заслано в Сибір прибічників гетьмана Івана Мазепи.

Десятки тисяч українських козаків при Петрі І виганялися на тяжкі примусові роботи будувати на фінських болотах столицю Петербург. В 1721 р. виряджено на Ладозьке озеро копати обхідний канал 12 тис. козаків. З них за кілька місяців померло від голоду, холоду і хвороб 2400 людей. На другий рік на зміну їм було вислано нових 12 тис. козаків. З них також загинуло кілька тисяч. І надалі не проходило року, щоб не посилали нового десятка тисяч людей. В 1731 р. для копання лінії укріплень в степу понад Азовським морем вислано 20 тис. козаків і 10 тис. селян, а в наступному році нових 30 тис. людей. І так далі. Значна частина цих людей гинула від тяжких умов життя й праці.

Росія широко використовувала потенціял України у всіх сферах – державно-політичний, військовий, релігійний, освітній, мистецький. Письменниця Катерина Мотрич якось сказала: "Слід вкотре нагадати для самозвеличення, що Московське царство зробили ми, освічені українці, випускники Києво-Могилянської академії..." У 1709 р., добившись скорочення учнів Києво-Могилянської академії з 2000 до 161, Петро І змушує кращі просвітницькі сили України виїжджати до Москви. Серед численної армії культурних і церковних діячів, яких забрали до Росії, були видатний український педагог і письменник Теофан Прокопович, реорганізатор Московської академії Стефан Яворський, педагоги та церковні діячі – Єпіфаній Славинецький, Симеон Полоцький та ряд інших. За період з 1700 по 1750 рр. з 15 ректорів новоствореної Московської Слов'яно-греко-латинської академії 14 були українці, вихованці Києво-Могилянської академії.

Не меншим був внесок українців і в російське мистецтво та літературу, в науку. Досить згадати композиторів Д.Бортнянського та М.Березовського, художників – Д.Левицького, А.Куїнджі, І.Репіна та ін.; вчених – М.Остроградського, П.Юркевича, О.Потебню, М.Стороженка, М.Ковалевського, Д.Овсяннико-Куликовського, К.Ушинського та ін.; письменників – Богдановича, Капніста, Наріжного, Гнідича, Гоголя, Данилевського, Мачтета, Короленка. За словами О.Брюкнера, цей український вплив европеїзував Москву. "А коли б не сталося так зване "воссоединение", тобто – приєднання України до Росії - пише росіянка Емілія Ілїна, – то Гоголь писав би рідною мовою, і хто знає, до яких вершин злетів би його геній. Гоголь так рано і так трагічно закінчив життя, можливо, саме тому, що усвідомив: він своїм генієм служить культурі держави, що поневолила український народ, зруйнувала культуру українського народу".

Терен переважно української колонізації – Східна Слобожанщина, що входить нині до складу Курської, Белгородської та Воронезької областей Російської Федерації. Першопрохідцем у цих місцях був Дмитро Вишневецький, котрий уже 1559 р. поставив тут заслін походам орди на землі Московської держави. Розрухи на гетьманській Україні приносили все нових українських переселенців. Один лише характерний приклад, 1652 р. полковник Іван Зіньківський з-під Острога на Волині вивів за собою тисячу козаків із жінками й дітьми й заснував м. Острогозьк. Українські козаки створили в XVII ст. перший з Слобідсько-Українських Острогозький козачий

полк на 95 відсотків з українців, а також – Харківський, Сумський, Охтирський та Ізюмівський.

Перепис 1897 р. засвідчив, що з 2492316 жителів Харківської губернії українців було 2009411. У Воронезькій з 1967054 вони становили 854093, у Курській – 523277 із загальної кількості 1604515. З падінням царського режиму на цих землях починається процес широких українських державотворчих змагань. В 1922 р. український уряд, спираючись на дані переписів населення 1897, 1920 та частково 1922 рр., запропонував передати республіці ряд повітів Курської та Воронезької губерній, населених переважно українцями. У 1922 р. в цих губерніях мешкало понад 1704 тис, українців. Однак досягти згоди з делеґацією РСФРР не вдалося.

До 1570 р. зараховують початок стійкого заселення українцями нижньодонських степів, коли 5 тис. запорожців, повертаючись з походу на Астрахань, зупинилися неподалік турецької фортеці Азов і заснували місто Черкаськ. Значна частина сучасної Донщини після громадянської війни перебувала в складі України. Тоді ж уряд УСРР поставив питання про приєднання до України суміжних районів РСФРР, де проживали компактно українці. Створено союзну паритетну комісію для розмежування. Позиція представників Російської Федерації, як зазначалося у доповідній записці представника України О.Буценка, була виключно недоброзичливою. У 1925 р. віднято від УСРР Східний Донбас, цебто дві округи: Таганрозьку та Донецьку, де переважало українське населення. Загалом за постановою ЦВК СРСР від 16 жовтня 1925 р. до УСРР була приєднана територія, на якій мешкав 278081 чол. і водночас до складу інших республік передано колишню територію України з населенням 478909 чол. Поза межами республіки на спірній території залишилася значна кількість українців.

Широке заселення українцями Нижнього Поволжжя можна віднести до першої чверті XVIII ст., коли указом московського уряду на Царицинську оборонну лінію переселяють поряд з російськими і українських селян. У 30-ті роки XIX ст. на південь від Саратова нараховувалося близько 70 населених пунктів, заснованих українцями. Серед них: Покровська (тепер м.Енгельс), Миколаївка – проти Камишина (тепер м.Миколаївськ), Узмор'є, Квасинівка, Котева.

Родючі землі Малинового клину – Кубанщини – заселені запорозькими козаками в основному наприкінці XVIII ст. У 1792 р. царський уряд переселив Чорноморське козацьке військо, яке було організовано з колишніх запорожців, на так звану Чорноморську прикордонну лінію, що проходила правим берегом Кубані. У 90-х роках XVIII ст. на Кубані проживало близько 25 тис. козаків. У наступні десятиріччя Чорноморське козацьке військо поповнювалося переселенцями із Чернігівської, Полтавської, Харківської губерній. На Кубань поступово переселилась частина козаків Задунайської Січі. Надалі українське населення щільно присунулося до берегів Чорного і Азовського морів і охопило їх широким поясом від гирла Дунаю до гирла Кубані й далі на південний схід аж до Кавказького хребта. "Кубанщина, – писав очевидець на початку XX ст., – переважно український край... Українець почуває себе рідним на Кубані: він знайде тут своїх земляків, побаче рідні звичаї, рідну одіж, почує рідні пісні, думи, казки, приказки".

Згідно з переписом 17 грудня 1926 р., на Північному Кавказі проживало 3 млн. 106 тис. 852 українці, які становили 37,1 відсотка усього населення реґіону. Процес українізації стимулював національне самоусвідомлення українців. У 1925 р. на Кубані було 125 українських шкіл, а вже в 1926 р. їх стало понад 600, в яких навчалося 24 тис. учнів. Тому не випадково молодий поет – полтавець Василь Очерет (всесвітньовідомий Василь Барка, тепер проживає в США), який учителював на Донбасі, змушений був рятуватуся від місцевих партійних "ревнителів пролетарського

інтернаціоналізму" на Кубані. Тут, у місцевому педінституті, було відкрито відділення української мови і літератури, а згодом і аспірантуру з цієї спеціяльности, а в книгарнях можна було купити українську книжку, газету і журнал.

Другою "батьківщиною" українців став Сибір. Дорога проторювана гетьманом Дем'яном Многогрішним (не з власної волі) ще в 1672 р. до Забайкальщини, не заростала і не захурделювалася триста років. Переселенці в пошуках кращої долі добиралися за Урал уже в XIX ст. За даними перепису 1897 р., в Сибіру проживало 223274 українці. За 1891-1914 рр. 1604873 українці в основному з Чернігівської, Харківської, Полтавської, Київської, Катеринославської, Херсонської, Волинської губерній поїхали освоювати нові землі.

Центром українського життя Сірого Клину вважався Омськ, довкола якого були й козацькі села, населені виключно українцями. В ці роки переселенці з України зупинялися і на неосвоєних степових землях сьогоднішнього Північного Казахстану. Перепис 1904 р. засвідчив, що Кустанайський і Актюбінський повіти найбільше заселяють саме вихідці з українських губерній. В 1930 р. в Казахстані, навколо Актюбінська, було 29 районів, де жило 1,5 млн. українців. Там було 400 українських шкіл.

Зелений Клин – Далекосхідна Україна. Згідно з теперішнім адміністративним поділом – це Приморський і Хабаровський краї, Камчатка, Сахалінська та Амурська області. В книзі В.Ілліча-Світича з промовистою назвою "Дальневосточная Украина", виданій ще 1905 р. читаємо: " Частина півдня Уссурійського краю Приморської области заселена переважно вихідцями з Малоросії... Листяні ліси, а не хвойні, як сибірська тайга, синє небо, середньої холодности зима віддалеки нагадували переселенцям Україну". Масове освоєння Зеленого Клину українцями починається в другій половині XIX ст. З 1861 по 1883 рр. переселенці йшли пішки через Сибір, а з 1883 р. по дев'ятсоті роки – морем з Одеси, з 1990 р. вже залізницею. Везли з собою реманент, збіжжя. Привезли насіння соняшників – хто ж би міг уявити життя без цього домашнього сонечка. Хтось навіть примудрився прихопити з України невтомну, як і полтавські, чернігівські чи київські хлібороби, бджолу.

Українці Зеленого Клину брали активну участь у революційних подіях 1917 р. У роки громадянської війни була створена " буферна ДСР – "Далекосхідна республіка", населення якої на 70-80 відсотків складалося з українців. Там було 24 національні українські райони. В селах і містах Нової України, як її називали навіть більшовики, було понад 700 шкіл та гімназій, три українських видавництва, понад 10 газет та журналів, друкувалися масовими тиражами українські книги. Куди все це поділося? В 1923-1924 рр. в Читі проведено масові розстріли українців. Судили їх "за зраду", "за спробу відірвати Далекий Схід від Росії". А надалі українську національність, як зазначав Станіслав Тельнюк, "браві сталінсько-сусловські писарі в паспортних столах переписували на російську".

Згідно з даними перепису населення 1897 р., кількість українців у Російській імперії складала 22 млн. 380 тис. 551 чоловік. З них за межами України проживало 5 млн. 374 тис. 863 українці, що складало 24 відсотки від загальної кількости. В червні 1923 р. Микола Скрипник на нараді в Москві навів такі дані: в РСФРР живе понад 7 млн. українців, з них у Сибіру - 1202000, на Кубані – 2273000, на Поволжі, у Самарській, Курській, Воронезькій та інших губерніях – 2786000, у Киргизькій та Татарській республіках – 654000. За переписом 1926 р., в СРСР нараховувалося вже 31194778 українців, з них 7873331 чол. жило в Російській Федерації.

Українізація 20-х – поч. 30-х рр., як ми вже бачили, сприяла культурному відродженню українського населення Далекого Сходу, Казахстану, Середньої Азії, Сибіру, Волги, Центральної области, Кубані, Дону. Воно поступово зрощувалося

з культурою України, і ці паростки національного пробудження були жорстоко придушені унітарно-тотолітарною системою. У 1933 р. ліквідовано всі українські школи, газети й журнали поза межами України. А українські вчителі, письменники, вчені, активісти культурно-освітнього руху були розстріляні чи замордовані. Зокрема, на Кубані така доля спіткала півтори тисячі вчителів. Страшних втрат українське населення Кубані зазнало під час штучного голодомору 1932-1933 рр.

Масові депортації українців здійснені у радянські концтабори. За даними "Енциклопедії українознавства" перед війною в ГУЛАГу налічувалося 10-12 млн. в'язнів. За підрахунками українського "Меморіялу", понад половина з них була так чи інакше пов'язана з Україною. З них половина загинула, а другу половину майже повністю асимільовано, зрусифіковано по Соловках, Сибірах, Якутіях тощо. Отака частка України у створені союзного майна.

Окремою страшною хвилею здійснювалося масове виселення і вбивство західних українців. За даними митрополита Андрея Шептицького, з однієї лише Галичини радянська влада депортувала в 1940-1941 рр. близько 400 тис. українців. У повоєнні роки засуджено і депортовано сотні тисяч українців, насамперед учасників визвольних змагань із західноукраїнських земель. Обнародований 27 лютого 1992 р. газетою "Літературна Україна" страшний документ – підписаний Берією і заступником наркома оборони маршалом Жуковим наказ про НКВС і Народному комісаріату оборони СРСР від 22 червня 1944 р. свідчить, що виселенню в окремі райони Союзу РСР підлягали фактично всі українці, котрі проживали під німецькою окупацією. Як говорив Микита Хрущов, "українці уникли цієї долі тому, що їх надто багато і нікуди було висилати".

Значно менше знаємо й досі про ретельно розроблені пляни вивезення з України молодої робочої сили і кваліфікованих спеціялістів через вербовки, "оргнабор рабочей сили" та розподіл випускників вузів і технікумів часів Брежнєва. Щороку з України вивозилося майже 1 млн. людности й стільки ж ввозилося, Це були, по суті, таємні "мирні" пляни денаціоналізації українства, розчинення його в інших етносах по всій імперії, так і самій Україні, цілеспрямоване їх перемішування державною кописткою у суспільному казані.

За даними перепису населення 1989 р., поза Україною в межах бувшого Союзу РСР живе 6,8 млн. українців (за іншими даними - до 10 млн.). Зокрема, в Російській Федерації за офіційно явно заниженою статистикою проживає 4 млн. 363 тис. українців, у Казахстані – 896 тис., в Молдові – 600 тис., Білорусії – 291 тис., Узбекистані – 153 тис., Киргизії – 108, Латвії – 92 тис., Грузії – 52 тис., Естонії – 48 тис., Литві – 45 тис., Таджикистані – 41 тис., Туркменії – 36 тис., Азердбайджані – 32 тис., Вірменії – 8,3 тис. українців.

Хоч кількісно Східна українська діяспора перевищує решту української діяспори у світі, проте не користувалася жодними ґарантованими правами й інституційними засобами національного життя. Її становище нагадувало царські часи до 1905 р. Ступінь вживання української мови нижчий, ніж серед українських поселенців в Канаді чи Бразилії. Відсутні українські школи театри, телебачення і радіопередачі, бібліотеки, преса.

Наші північно-східні сусіди полюбляють поговорити щодо прав т. зв. "рускоязичного населення" за межами Росії, зокрема в Україні. А як почуває себе росіянин з українською пропискою в Києві, не кажучи вже про Симферопіль, Одесу чи Луганськ? У кожному мікрорайоні столиці є російськомовні школи й дитсадки, зросійщені вузи, театри з російськомовним репертуаром, повно книг і газет російською мовою. Три мільйони дітей росіян в Україні навчаються в 4300 російських школах, 60 відсотків бібліотечного фонду – російськомовні книги. І все

це забезпечує їм український уряд. Тож було б справедливо, якби витрати на українські дитячі садки, школи, книговидання тощо в Росії взяв би на себе російський уряд.

Як нині йде відродження українства в державах колишнього Союзу? Багато залежить від розвитку демократичних процесів в країнах проживання, і від того, якою буде материкова Україна, яка в результаті актів 24 серпня і 1 грудня 1991 року стала на шлях незалежного державного розвитку. 1988 рік можна вважати переломним у цьому пляні. Саме тоді почали утворюватися українські культурні товариства. Одним з перших постало чотири роки тому Товариство української культури "Славутич" в Москві, яке очолив льотчик-космонавт Павло Попович. Незважаючи на відсутність постійного приміщення, фінансової підтримки з боку властей, Товариство зводиться на ноги. Працюють секції – літературна, української мови та культури, екологічна, дитяча, дві недільні школи. Проводяться зустрічі, вечори, фестивалі. Почала виходити газета "Український кур'єр" - наступниця "Украинской жизни", яку в дореволюційні роки видавав у Москві Симон Петлюра.

Багато залежить від демократизму місцевої влади. Приклад - Прибалтика. з 1988 р. діє культурно-освітнє товатиство "Дніпро" в Ризі. Засновано українську школу, почали працювати культурно-економічний центр та Латвійсько-українське акціонерне товариство "Золоті ворота". Стрімкий розвиток демократизації спонукав українців Литви включитися в цей процес. Спочатку у Вільнюсі, а потім в Каунасі, Клайпеді, Мажейкян, Йонові виникають українські осередки, які у жовтні 1989 р. на установчому з'їзді об'єдналися у Громаду українців Литви. Від самого початку свого існування Громада активно підтримує ідею повного відродження державности Литовської республіки. Товариство "Українське земляцтво в Естонії" створили українці в Таллині. Товариство видає газету "Струни". Українці в Естонії мають свою школу, радіопрограму.

Розгортають роботу Товариство "Зелений клин" в м. Спаськ-Дальній Приморського краю, Товариство української культури у Владивостоці, Товариство "Клекіт" в м. Іркутськ, Українське культурно-просвітницьке товариство "Українська родина" з м. Сургут, Українське громадсько-політичне об'єднання Брестської области, Український культурний центр у Казахстані та багато інших.

Абсолютно нову сторінку вписало в свою діяльність Товариство зв'язків з українцями за межами України (Товариство "Україна") – встановлення контактів з українськими осередками, що активно утворюються нині в республіках колишнього Союзу. В 1991 р. воно контактувало з 20 українськими осередками, а всередині 1992 р. – вже більш як з 60 осередками.

В січні 1992 р. на поклик Матері-України на 1 Конґрес українців з усіх усюд колишнього Радянського Союзу з'їхалися до Києва понад тисячу наших братів і сестер. Як згадав у своїй співдоповіді голова Товариства "Україна" поет Іван Драч, ці українці дуже схожі недоленькою своєю на того третього брата з давньої народної "Думи про втечу трьох братів з Азова". Виступи учасників Конґресу глибоко перейняті ідеєю українського відродження, збереження національної ідентичности, побудови могутньої, вільної України. Дальша історія України вже не мислиться без її материнської турботи про своїх дітей, які живуть, зокрема у Східній діяспорі.

На різноманітні тісні стосунки з ними буде спрямована спеціяльна державна програма. Нею передбачено єдиний національний інформаційний простір, пільгове забезпечення українських громад українською періодикою, забезпечення бібліотек, шкіл, культурних центрів у районах компактного проживання наших земляків українською книгою, підготовка відповідних кадрів, підтримка бізнес-

менів, підприємців українського походження в країнах колишнього Союзу, створення спільних російсько-українських, казахсько-українських, литовсько-українських і тому подібних підприємств, банківських структур, торговельних фірм.

Незважаючи на всі труднощі й негаразди, процеси національного пробудження і налагодження зв'язків Східної діаспори з Україною набирають силу. Ось лише деякі останні факти. В Іркутську 14-15 березня 1992 р. відбулася конференція українців Сибіру і Далекого Сходу. Прийнято звернення до Президентів Леоніда Кравчука і Бориса Єльцина. Зазначається, що вони, українці Російської Федерації, хотіли б відчувати себе в ній так само й мати такі ж права, як і росіяни в Україні. В травні 1992 року створено Об'єднання українців Росії.

На початку березня укладено Договір між урядом України і адміністрацією Тюменської області "Про стабілізацію господарських зв'язків у 1992 році і розвиток довгострокового економічного співробітництва". В Договорі, зокрема, сказано, що сторони створять необхідні умови для збереження національної мови і звичаїв українців, які проживають у Тюменській області, і сприятимуть розвиткові міжнаціональних зв'язків, розширенню культурного обміну.

Хотілося б вірити, що українці з Берестейщини і Молдови, з Північної Слобожанщини і Донщини, із Саратовщини і Башкирії, з Кубані і Ставропілля, з космічного Байконура і нафтоносної Тюмені, з Казахстанських степів і Киргизії, з Зеленого Клину і Камчатки, з Соловків і Магадана, з Узбекистану і Закавказзя, з Туркменії і Алтаю, з Прибалтики і Заполярного кола не будуть тим третім братом з Азовської думи. Ґарантом тут є українська державність, незворотні демократичні процеси в країнах проживання.

("Свобода", Тернопіль, ч. 97, 1992)

Михайло ТРАФ'ЯК, *кандидат історичних наук, доцент катедри соціально-політичних наук Тернопільського медичного інституту.*

Братство кол. Вояків 1-ої УД УНА

Оксана Сновидович-Мазяр

ВОНИ НЕ ЗАСНУЛИ НА БРІДСЬКИХ ПОЛЯХ

(до 10-го головного делеґатського З'їзду Братства дивізійників)

У кожного з нас, дорогі читачі, є мить або подія, що залишається в нашій пам'яті незгасимою впродовж років. І навіть час – володар цього змінного світу безсилий, щоб затерти з нашої свідомости цей світлий слід чогось небуденного, що зворушливими нотами сьогодення перекликається на струнах минулого. Цікаво, те, що відбулося, може залишитися непоміченим або навіть байдужим для більшості, діткнувши лише особисто. І тоді поспішаєш поділитися цим скромним переживанням з найближчими.

...Їх неважко було відрізнити посеред громади, яка зібралася на богослужіння в церкві святого Володимира українського селища Глен-Спей в цю першу осінню неділю вересня, з нагоди 10-го Головного Делеґатського З"їзду дивізійників.

Вузькі "міци" (що поміж себе жартівливо називали "пиріжки") на вкритих сріблом скронях, темно-ґранатові піджаки, а на кишенці зліва – там, де б'ється безстрашне воїнове серце – золотом вишитий лев. Ні, він не бундючно насупився і не простягся ліниво, не похнюпився, а став войовничо, мов вартовий, аби боронити свій край. Дивізійники. Це вони, мов могутні леви кидалися у боротьбу боронити Україну, йшли у вирішальний бій на вірну смерть там під Бродами. Скільки їх полягло – можливо сім, а можливо й більше тисяч справжнього українського цвіту там – на Брідських полях. Ціною молодого життя боронили Україну – дорогою ціною...

...Як годиться військові – завжди спереду – як до бою, так і до служби. Урочиста варта біля прапору – чести й гонору вояка. Бог і Україна невід'ємні, святі для них поняття - як для них, колишніх вояків 1-шої Української Дивізії, так і для нас – нащадків. Так було, є і так буде. Через плин років, через пил віків не вмре їх слава, народжена у липні сорок четвертого...

...Близько битого шляху, що веде до Бродів стояло блискавкою уражене дерево. Почорніло, німим докором долі дивилося в безхмарну голубінь літнього неба. Здавалося мертвим – дерева вмирають стоячи. Та воно тільки так здавалося. На вітрі тріпотіло листя – на єдиному молодому паростку. Жага життя перемогла недолю. Отак й вони – сьогодні живі вояки обдуривши смерть, повернулися з воєнних доріг, на жаль, не в Україну, не до рідної оселі, але свято пам'ятаючи про неї. А ті, що навічно залишилися спочивати у буйних Брідських житах, не могли спокійно заснути поки ворог топтатиме їх землю – реліквію предків, святиню нащадків. Не спали самі й ворушили пам'ять нині живучих, попелом України стукаючи у кожні груди...

...Не старіють душею вояки, хоч гне додолу вік, однак горять їх очі дивним вогнем, жаром палають, так як півстоліття тому, коли молоді й гарні продефілювали посеред древнього Львова – стрункою колоною ті, які вибрали нелегку дорогу захисників – розпочавши її по львівській бруківці. А вже на фронті, в квітні 1945 року під Фельдбахом в Австрії присягали на святая-святих – на вірність українському народові і Україні. Залишилися мужніми й непохитними, хоча війна з "червоною чумою" була програна. До вояків прибув генерал Павло Шандрук і вручив стрільцям та старшинам тризубці, що вказували, що українські вояки лише

воювали в складі німецької армії, поборювали ненависного ворога – більшовиків, залишаючись вірними своїй Батьківщині. Ця присяга була особливою ще й тим, що саме в цей день Дивізія "Галичина" стала офіційною 1-ою Українською Дивізією Української Національної Армії. Глибоке почуття гордости й пошани ці люди пронесли через лихоліття, нужду й поневіряння, тоді як йшов двобій не на життя, а на смерть...

Ми, молоді, часто не замислюємося над тим найвартіснішим даром, лише ті, хто був на волосину від смертельної небезпеки знає йому ціну. Тому й залишиться пам'ятним для мене цей вересневий день, який пережила всім серцем, бо торкнулася живої історії, зустріла людей з леґенди – колишніх вояків 1-ої Української Дивізії.

...А в надвечір'я зібралися дивізійники на концерт за участю Львівського фольклорного ансамблю "Обереги". Старалися хлопці, грали на славу, аби потішити чуйні серця старих вояків. Та й самі дивізійники не відстали – часом до сліз сміялася публіка в залі з дотепів Романа Колісника. Власне з гумором, а не зі спогадами прийшов цей скромний чоловік. Жартував та й годі.

Неодноразово я зауважувала, що справжні вояки мало рпзповідають про свої подвиги – це десь у них сховане в глибинах пам'яті серця. Можливо, тому так мало ми знаємо про цих людей – оборонців України в другій світовій війні. Шкода, але плекаймо надію, що історія завжди справедлива до своїх творців – все вагоме довго відстоюється в її надрах, щоб в одну мить вийшовши на світ Божий посвятити нас в цю таємницю, пролити світло правди на несправедливо забуте. Я свято в це вірю – народ знатиме своїх героїв. А поки що збирають по крихтах, мов намисто - коралик до коралика: пісні, вірші, те, що оспівує відвагу й доблесть дивізійників.

В часі перерви я обійшла залю, щоб ближче познайомитися з історією 1-ої Української Дивізії. Що, як не старі, пожовклі від часу фотографії, може краще розповісти нам про те, що цікавить. А їх було досить, дбайливо розвішаних на стінах, щоб оповісти про те, як творилася її історія. "Добровольці – Львів", "Їдуть до Дивізії", "Служба Божа – Гайделяґер", "Під Бродами", "На нові становища", "Братня вояцька могила", "Марш через Словаччину", "Батерія на становищі", "Церква в полоні", "Рання сурма" (в Ріміні) – читала написи, а за ними бачила долі тисячів і тисячів українських вояків, що хоч були одягнені в німецькі уніформи, проте в душі плекали любов до своєї єдиної в світі батьківщини – своєї України.

Якось невимовно тепло було на душі, бо фотографії викликали загальне пожвавлення. Сивочолі дивізійники з дитячим захопленням радувалися цій несподіванці, що повернула їх на 50 років, в час їхньої трудної, але прекрасної молодости. Вони жартували, сміялися, бо в тендітних юнацьких постаттях впізнавали приятелів, близьких, або й ... себе. Це справді варто було бачити.

... Вщух гомін і "Запорожським маршем" відчинилася друга частина концерту, заля навмить завмерла, коли солістка ансамблю "Обереги" Люба Олендій-Венглевська запросила на сцену колишнього дивізійного старшину Володимира Мазяра. Не перебільшу, якщо скажу, що всі присутні були зворушені цим своєрідним дуетом, що виконав під супровід бандур дві пісні про невмирущу дивізійну славу. Власне, музику до віршів "Ми не заснем" (О. Лисяка) та "Брідська елегія" (В.Давидяка), Володимир Мазяр підібрав сам – надто вже слова припали до душі. Тому й линула в цей вечір до наших сердець пісня, що народилася зі щирої любови до двох відданих синів України.

Лилася пісня, мов ріка, то гула водопадом, набираючи сили, то вщухала-дзюрчала лагідним струмком. Так інколи буває, коли захопишся чимось приємним, тоді чуєш і голоси й шум стихії, яку важко приборкати. Гадаю, що додало натхнення

виконавцям – це атмосфера присутньої залі – живий контакт з минулим. Я вдивлялася в цей загадковий для мене світ й чула перегомін поколінь з віддалі в півстоліття.

... Тепер вони можуть заснути на Брідських полях – спокійним сном в святій землі, що зробила певний крок, аби очистилася від більшовицької скверни. Хай вільний вітер у Брідських житах оповідає їм свою елегію, співає їм хвалу. А ми збережемо про них ніжну пам'ять у віках, бо безсмертний подвиг – в ім'я народу й батьківщини, а їх присягу *"Присягаю всемогучому Богові перед Його Євангелією та Животворящим Хрестом, не шкодуючи ні життя, ні здоров'я, скрізь та повсякчас під Українським Національним Прапором боротися зі зброєю в руках за свій Народ і свою Батьківщину -- Україну. Свідомий великої відповідальности присягаю як вояк Українського Національного Війська виконувати всі накази своїх начальників слухняно й беззастережно, а службові доручення тримати в таємниці. Так нехай мені в цьому допоможе Бог і Пречиста Мати, -- амінь"** – пронесем через життя. Доля вояка – воювати, але й для цивільної громадськости ця присяга доречна, коли йде про те, що робити в ім'я народу й батьківщини. ❑

* Присяга дивізійників (з книги В-Д. Гайке "Українська Дивізія "Галичина").

ГОРА ЖБУР, СЕЛО ЯСЕНІВ

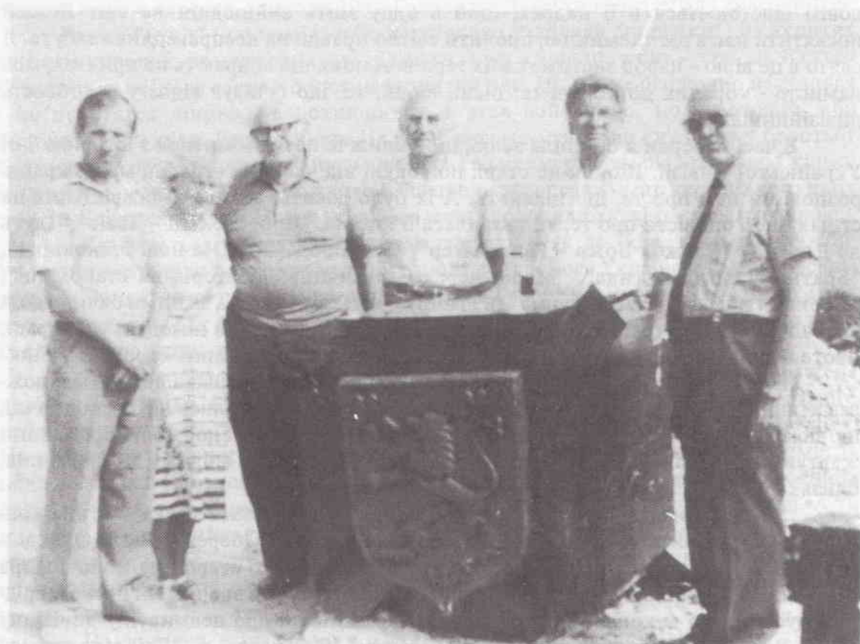

Стоять біля знищеного пам'ятника, спорудженого воїнам, полеглим в липні 1944 р. в боях під Бродами: Едвард Ясінський -- адвокат з Радехова, Дзвінка Ясінська -- його дружина, Роман Данилюк -- заступник голови ГУ Братства дивізійників, США; Михайло Бендина -- голова Станиці у Львові й касир Галицької управи Братства дивізійників, Маріян Костюк -- дивізійник з Австралії, Михайло Яцура - голова Галицької управи дивізійників у Львові.

Лист з Івано-Франківська

Цього року засновано три станиці Братства кол. вояків 1-ої УД УНА в Україні. Про Станицю в Івано-Франківську пише голова управи Станиці Володимир Маклош у листі до Василя Білана в Рочестері, якого друкуємо внизу. Про себе В. Маклош подає: "Народився 1924 року в м. Перемишлі. Служив у протитанковому дивізіоні (Panzerjaeger) в штабовій сотні (ком. Obersturmfuehrer), в чоті хорунжого (Untersturmfuehrer) Вербицького.

На вишколі був в Брно, Гайделягері, потім на підстаршинському вишколі в Гільверсум (Голляндія), після якого одержав ступінь десятника (Unterscharfuehrer) і був направлений у Нойгаммер, а звідтіля з передовим відділом (Vorkommando) в Ожидів під Бродами. Після розгрому не міг прорватися, але з допомогою селян передягнувся в цивільний одяг і подався на захід. Під Судовою Вишнею вступив у сотню УПА (сотенний Лев). Після її розбиття сидів деякий час у криївці, згодом легалізувався і 10 січня 1946 року був арештований у Львові і засуджений Військовим трибуналом на 15 років каторжних робіт і 5 років позбавлення громадянських прав. У 1956 р. звільнений після перегляду справи. Переїхав в Станіслав, куди були переселені мої батьки з Перемишля. Тут проживаю до сьогодні".

Редакція

* * *

Шановному панові Василеві Біланові – голові Управи Станиці Братства кол. вояків 1-ої УД УНА!

Випадково мені попав в руки журнал "Вісті комбатанта", ч. 3 за 1992 р. Користаючи з нагоди побуту в Івано-Франківську пп. Ірини і Мирона Руснаків, що належать до моеї родини, звертаюся до Вас з проханням.

У згаданому журналі я прочитав про існування у Рочестері Станиці Братства кол. вояків 1-ої УД УНА.

У 1989 р. я був у Рочестері у пп. Руснаків, що познайомили мене з деякими кол. вояками дивізії, які позичили мені прочитати деякі книжки, в яких згадується про дивізію "Галичина".

У згаданому числі журналу "Вісті комбатанта" повідомлено, що 4 квітня ц. р. в Тернополі створено Станицю Дивізійників. Я теж був на організаційних зборах там.

Подібні збори відбулися в Івано-Франківську 18 квітня ц. р. У них взяло участь 56 кол. вояків з нашої області та 5 гостей – 2-є зі Львова та 3-є з Тернополя. Обрано 5 членів Івано-Франківської Управи Станиці (мене головою). 20 червня ц. р. у Львові відбулися крайові установчі збори, на яких прийнято статут Крайового Братства, обрано Управу Львівської Станиці (голова п. Михайло Бендина), та Крайову Управу (голова п. Михайло Яцура). Братство розгортає організаційну діяльність. Маємо вже понад 200 членів у Львівській області, понад 60 у Тернопільській та понад 140 в Івано-Франківській. Виявляємо, скільки серед нас інвалідів війни, скільки інавалідів сталінських концтаборів і полону, скільки з нас брало участь у визвольних змаганнях за незалежність України в УПА.

Практично тільки на зборах більшість з нас довідалася про історію дивізії після битви під Бродами. Відчуваємо брак відповідної літератури, що висвітлювала б цю тему. Відчуваємо неприхильність громадськости східних областей

областей. Стараємося відновити пам'ятник тим, що полягли у битві під Бродами, у с. Ясенові.

Просимо, якщо можливо, передплатити за свій кошт, для нашої станиці журнал "Вісті комбатанта" і присилати його на мою адресу, або присилати вже прочитаний примірник журналу.

Повідомляю Вас, що перед кількома днями у Львові влада офіційно зареєструвала Крайове Братство кол. вояків 1-ої УД УНА. На черзі реєстрація в областях. Тепер ми зможемо виступати як леґальна громадська організація.

Прийміть привітання та найкращі побажання міцного здоров'я всім побратимам та Вам особисто!

Тому, що поштові пересилки та листи часто пропадають, постараюся передавати через відвідувачів, які приїжджають в Україну. Надіємось, що пошта буде відправлятись безпосередньо через Київ і не буде пропадати.

24 вересня 1992 р.

Голова Управи Івано-Франківської Станиці Братства кол. вояків 1-ої УД УНА: (*Володимир Маклош*)

Моя адреса: Україна, 284000, Івано-Франківськ, обл. почтамт, абон. скр. 83

Проживаю: Ів.-Фаранківськ, вул. Микитинецька, 2/2. ❑

18 квітня 1992 р. -- установчі збори Братства кол. вояків 1-ої УД УНА в Івано-Франківську. Перший ряд, у центрі з борідкою Богдан Стасів -- голова Управи Тернопільської Станиці; за ним безпосередньо в другому ряді, у капелюсі, Володимир Маклош -- голова Управи Ів.-Фр. Станиці; від нього в другому ряді, третій наліво, Михайло Бендина (в береті на голові) -- голова Управи Львівської Станиці, член ініціятивної групи створення Братства.

ГІСТЬ З УКРАЇНИ -- ПОЛКОВНИК РОМАН КОСТЮК

Старанням Братства, а особливо Миколи Засідка, до Торонта завітав полк. Роман Костюк з дружиною Алою. Гістьми заопікувались М. Засідко й управи Братства. Панство Костюки замешкали в голови Головної управи, д-ра Мирослава Малецького, а голова Крайової управи, Лев Бабій, зорганізував зустрічі з громадкістю і управами Братства.

6 жовтня відбувалася зустріч з управами Братства та членами інчих ветеранських організацій, серед яких були голова Союзу б. Вояків Українців майор Віктор Роєнко, секретар Ради Українських Комбатантських Організацій – сот. Вол. Молодецький, представники Української Стрілецької Громади – разом 53 особи. М. Бігус представив полковникові своїм дотепно товариським способом присутніх. Полк. Костюк висловив вдоволення з нагоди зустрітися з кол. вояками Української дивізії – "зрадніками родіни", як їх уживала й зневажала радянська влада, та кинула великі сили, щоб їх знищити в бою під Бродами.

– Але вас не знищили і ви продовжуєте працю для здійснення ідеї визволення, як серед своєї, так і чужої громади" – сказав полковник.

Ширший виступ полк. Костюка відбувся 30 вересня 1992 р. в Інституті ім. св. Володимира, на який прибуло понад 70 осіб, в більшості кол. військові та їх дружини. Полк. Костюк – голова Київської Спілки Офіцерів України, заступник

Полк. Костюк серед дивізійників у Торонті

голови Української СО – з функцією зв'язків з громадськими організаціями, політичними партіями та діяспорою, і під час своєї поїздки він старався це робити, головно з кол. вояками.

Він розповів про себе і свої переживання. Народився в 1934 р. в с. Більче Золоте, Борщівського району, Тернопільської области. Після десяток років

навчання і служби в армії, він не відцурався ні своєї мови, ні ідей, які панували в його родинному домі – свободи свого народу в незалежній державі. Його найстарший брат Федір був членом ОУН з 1936 р. і загинув в бою з НКВД у 1944 р.

З такою біографією Романові були недоступні пороги вищих навчальних закладів після закінчення з дуже добрими оцінками середньої школи. Тому він покидає рідні землі, шукаючи кращої долі в холодній чужині – Ленінграді. Високі оцінки на свідоцтві допомогли йому вступити до Військового училища зв'язку, яке закінчив в 1955 р. Ставши офіцером, служив 7 років на острові Сахаліні. Згодом вдалося йому вирватись на пару років до Києва й Дніпропетровська. Заходи вступити до Військової академії не вдалися через його походження. Не помогло й те, що його брат Михайло загинув на війні з німцями, а брати Петро й Степан повернулися інвалідами. Це тільки врятувало родину від карного заслання.

В 1964 р. знову їде до Ленінграду, де поступає на командно-інженерний факультет Військової академії. Йому пропонують залишитися викладачем в Академії, та його притягає рідна земля. Як кращого випускника, його спрямували до Київського училища зв'язку. Служив теж деякий час в Полтаві й Казахстані на командних постах. На пості начальника факультету він пробув до 1986 р., коли звільнили його в запас.

Під час служби й у школах йому "не шкодували пригадок" про його національність з популярними епітетами комуністичного лексикону й пропаґанди.

34 роки служби в лавах Червоної Армії не мали впливу на його національне почуття. Тому не диво, що в 1991 р. бачимо його ім'я в групі українських офіцерів, котрі серед чужого, тоді ворожого комуністичного окруження, скликають з'їзд і засновують Спілку Офіцерів України, яка скоро стала одною з впливових організацій нової держави. ❑

Іван Падик

У 48-МУ РІЧНИЦЮ "БРОДІВ"

Дуже мало читаємо у "Вістях Комбатанта" про життя дивізійників в Австралії. Одначе організоване життя дивізійників на цьому континенті існує, хоч ділять нас великі простори, як наприклад, Сідней-Мельборн 550 миль, Сідней-Бріэбан 700 миль, Сідней-Аделаїда 1000 миль і Сідней-Перт 2000 миль.

Сіднейська станиця кол. вояків 1-ої УД УНА, як кожного, так і цього року пам'ятала місяць липень. 26-го липня величаво відзначили 48-му річницю "Бою під Бродами". Чимало часу витратили побратими на підготування Святкової Академії, але успіх був заплатою за їхній труд. Вже зранку в той день побратими декорували сцену і приготовляли залю в Домі Української Молоді в Лідкомб на академію. Панахиду за полеглих під Бродами відправили парох Української Католицької церкви св. Андрія в Лідкомбі о. митрат І. Шевців, о. Т. Кліш і диякон М. Коломиєць. Співав церковний хор під керівництвом маестра Т. Фіґоля.

В неділю 26 липня прибула велика кількість громадян, щоби разом з дивізійниками вшанувати пам'ять полеглих побратимів, котрі віддали своє молоде життя за Батьківщину. О годині 1.30 по полудні відкрилася завіса. На сцені символічна могила з березовим хрестом, на хресті шолом і китиця квітів. З обидвох боків могили стоять побратими-дивізійники і прапороносці з похилими прапорами станиці УПА й станиці Сідней 1-ої УД УНА. Стіна сцени вдекорована відзнакою дивізії, пропам'ятною відзнакою бою під Бродами і національними прапорами.

Святкову Академію відкрив і провадив голова станиці Ярослав Хіцяк. Нав'язуючи до подій, які відбулись 48-ім років тому, й те, чого вимагав від нас час, попросив присутніх вшанувати пам'ять полеглих в бою під Бродами мовчанкою. В той час двоє молоденьких сумівців Таня і Темотій Ланиці складають вінок при символічній могилі.

Злучені хори "Сурма-Боян" виконали дві пісні: "Повстанче", муз. Р. Левицького; "Як за дальним небосхилом", слова і муз. А. Малишка. Дириґент хору маестро Т. Фіґоль, піяністка п-і Л. Лукянчук. **Деклямація:** "Ми ще повернемось", написав Микола Верес, деклямує юначка Наталка Вовк. Соліст Микола **Євсевський** виконав пісні: "Їхав стрілець на війноньку"; нар. стрілецька пісня, "Броди", слова і музика Миколи Євсевського. Піяністка п-і Л. Лукянчук.

Реферат: Голова станиці Ярослав Хіцяк.

Деклямація: "Ти ідеш", написав Богдан Бора, виконала юначка Леся Мороз. **Група "Калина"** при СУМ-і виконала дві пісні: "Слава Україні - Героям слава", слова і музика ансамблю "Не журись", "Хлопці з лісу", народна пісня, дириґентка групи п-і маестро Марійка Дума, піяністка юначка Наталка Вовк. **Деклямація:** "Товаришеві з-під Бродів", написав Микола Верес, виконав Микола Євсевський. **Злучені хори "Сурма-Боян"** виконали пісні: "Гей волинськими шляхами", слова О. Бабія, аран. М. Федорова; "Засяло сонце золоте" муз. І. Недільського. Деріґент хору маестро Тарас Фіґоль, піяністка п-і Лара Лукянчук.

При кінці імпрези Ярослав Хіцяк подякував духовенству за відправлену Панахиду, церковному хорові за відспівання Панахиди і всім мистецьким одиницям за їх труд і добре виконання програми, та всім присутнім за участь.

Національним славнем закінчено програму. ❑

М. Мик

Веселих свят Різдва Христового і щасливого Нового Року!
Українському вояцтву, їх Родинам, Українській спільноті
та побратимам нашої Станиці

пересилає

УПРАВА СТАНИЦІ БРАТСТВА КОЛ. ВОЯКІВ 1-ої УД УНА
в Ст. Кетеринс, Канада.

ХРИСТОС РОДИВСЯ!

З нагоди Різдва Христового і Нового 1993 Року
найщиріші побажання українському народові в Україні
і поза нею, українським церковним Ієрархам,
проводам українських організацій, а зокрема проводам
комбатантських організацій та всьому братському членству

бажає

КРАЙОВА УПРАВА
БРАТСТВА КОЛ. ВОЯКІВ 1-ої УД УНА В КАНАДІ

Веселих свят Різдва Христового і щасливого Нового Року!
Українському вояцтву, їх Родинам, Українській спільноті
та побратимам нашої Станиці

пересилає

УПРАВА СТАНИЦІ БРАТСТВА КОЛ. ВОЯКІВ 1-ої УД УНА
в Калґари, Канада.

1-ШИЙ ЛИСТОПАД В АРҐЕНТИНІ

Відновлення Української Самостійної Соборної держави, а опісля щораз то нові хвилюючі вісті, зв'язані із її закріпленням активізували українські громади в діяспорі, а в тому також і в Арґентині, чого наявним доказом було сформалізування місцевою організованою українською громадою допомоги для встановлення амбасади України в Буенос-Айрес та величаве відзначення чергових роковин листопадових подій у Львові 1918 року.

31-го жовтня, в навечеря 1-го листопада, по полудні, після відправи в Церковці на Українському Цвинтарі в Монте Ґранде, численно зібрана українська громада, на чолі із священиками та прапороносцями із національними, арґентинським, дивізійним та пластовим прапорами вирушили під Пам'ятник борцям за волю України де священники обох українських Церков – католицької і православної, соборно відслужили заупокійну панахиду та виголосили відповідну проповідь. Від громади промовляли голова Української Центральної Репрезентації д-р Михайло Василик та голова Братства 1-шої Дивізії УНА Степан Тауридський. Опісля до них долучився словами пошани для героїв, що впали за волю України, присутний

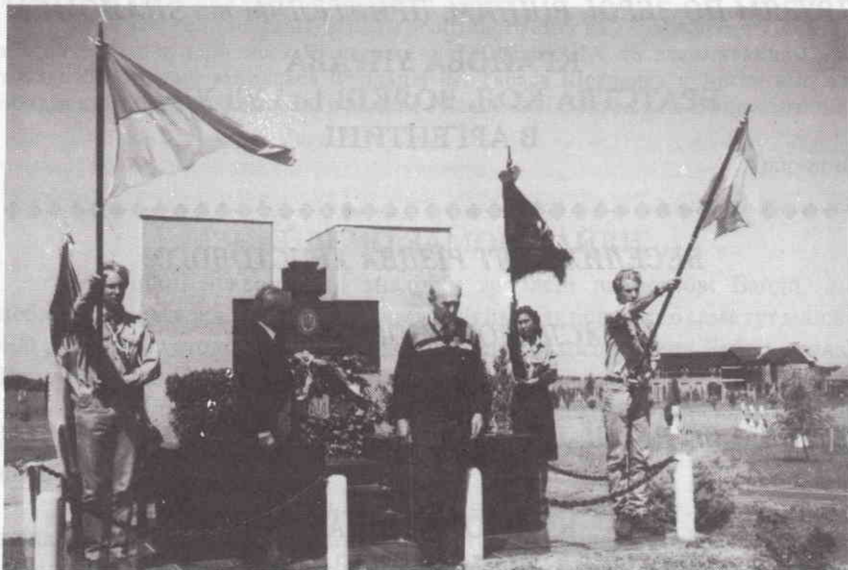

Під пам'ятником Борцям за волю України промовляє голова Братства кол. вояків 1-шої Дивізії УНА в Арґентині Степан Тауридський, біля нього зліва голова Української Центральної Репрезентації д-р Михайло Василик.

◆◆

Христос Рождається!

КРАЙОВА УПРАВА БРАТСТВА ДИВІЗІЙНИКІВ В НІМЕЧЧИНІ

бажає побратимам в Україні й на Чужині

радісних Різдвяних свят

і

щасливого Нового Року

◆◆

ВЕСЕЛИХ СВЯТ РІЗДВА ХРИСТОВОГО

та

ЩАСЛИВОГО НОВОГО РОКУ

бажають

ДРУЗЯМ ПО ЗБРОЇ, РІДНИМ, ПРИЯТЕЛЯМ та ЗНАЙОМИМ

КРАЙОВА УПРАВА
БРАТСТВА КОЛ. ВОЯКІВ 1-ої УД УНА
В АРҐЕНТИНІ

◆◆

ВЕСЕЛИХ СВЯТ РІЗДВА ХРИСТОВОГО

та

ЩАСЛИВОГО НОВОГО РОКУ

бажають

ДРУЗЯМ ПО ЗБРОЇ, РІДНИМ, ПРИЯТЕЛЯМ та ЗНАЙОМИМ

КРАЙОВА УПРАВА
БРАТСТВА КОЛ. ВОЯКІВ 1-ої УД УНА
В АВСТРАЛІЇ

◆◆

Валерій Іванович Собко, перший заступник голови секретаріяту Т-ва "Україна" для культурних зв'язків з українцями в діяспорі з Києва.

В неділю, 1-шого листопада, в сальоні Колеґії Сан Хозе при вул. Азкуенаґа 158, Буенос-Айрес, по полудні відбулася листопадова академія при виповненій українським громадянством залі. Академію відкрив Ярослав Тракало, голова Фундації ім. Тараса Шевченка в Арґентині, а головну річеву доповідь виголосив д-р Михайло Василик, голова Української Центральної Репрезентації. В мистецькій частині виступив ансамбль "Черемина" з України, який своєю висококомистецькою і дібраною програмою не тільки надав академії належний святочний рівень, але наочно переконав присутних, що дух героїв листопадового чину живий в Україні і сьогодні.

Попереднього дня, в суботу 31-го жовтня вечером, старанням філії Т-ва "Просвіта" з Беріса відбуто святочний концерт з участю ансамблю "Черемшина" з України в концертовій залі міської управи міста Ля Плята, другого своєю величиною після Буенос-Айрес. На концерті були присутні посадник міста Ля Плята із своїми співпрацівниками та багато арґентинців, які хоча не розуміли слів українських пісень, але не могли ними налюбуватись. Виконавців концерту та представництва Т-ва "Україна" з Києва наділено почесними грамотами міста Ля Плята та вшановано прийняттям.

Як сказано було на початку, українська громада в Арґентині активізується знову і сконсолідовано в рамках Української Центральної Репрезентації співпрацює, щоб і на цьому віддаленому на десятки тисяч кілометрів від України континенті, по можливості якнайефективніше допомогти Україні.

В той час, коли зорганізуванням релігійного акту на Українському Цвинтарі в Монте Ґранде зайнялося Братство 1-шої Дивізії УНА, то влаштуванням листопадової академії зайнялася Фундація ім. Тараса Шевченка в Арґентині, але обидва акти були організовані в рамках Української Центральної Репрезентації.

Присутній

ЗНАЙДЕНО ЗАМОК БАЙДИ

Сенсаційні археологічні знахідки зроблені на острові Байди, що поблизу Запоріжжя. Вони підтверджують гіпотезу про те, що саме тут майже 400 років тому стояв замок леґендарного козацького лицаря Байди - князя Вишневецького.

Безуспішно шукав свого часу руїни замку відомий український історик Дмитро Яворницький в його існування втратили віру багато сучасних дослідників.

До речі експедиція зробила ще одне не менш сенсаційне відкриття. Під руїнами замку Дмитра Вишневецького віднайдено сліди древнього поселення, яке добре збереглося. Заснування поселення датується другим тисячоліттям до нашої ери. Тобто, поселення існувало ще за часів троянської війни. На думку автора відкриття - заступника начальника археологічної експедиції "Січі українські" АН Вадима Ільїнського, мова йде про знахідки загальноевропейського значення.

22-ий ДЕЛЕҐАТСЬКИЙ З'ЇЗД БРАТСТВА ДИВІЗІЙНИКІВ КАНАДИ

З'їзд відбувся 7 листопада 1992 р. в Торонті з участю 31 делеґата й 24 гостей, між якими були: представник Крайової Управи Братства США – В. Миськів, представник Братства "Броди-Лев" – Ю. Ференцевич, журналіст "Літературної України" з Києва – Юрій Пригорницький, член Капітули дивізійних відзнак – Орест Городиський з Чікаґо. Усіх їх запрошено до Почесної президії, яку доповнили заступник голови Головної Управи Братства – А. Коморовський, генеральний секретар СКВУ – д-р В. Верига і голова Відділу КУК, Торонто – Я. Соколик. Заступлені були Станиці: Едмонтон, Тандер-Бей, Ст. Кетренс, Гамільтон, Торонто і Монтреаль.

З'їздом провадила президія у складі: М. Бігус – голова, Б. Дусанівський та І. Падик – секретарі. Після відкриття о год. 11-ій, вшанування померлих членів Братства та вибору президії, за цілість праці прочитав голова КУ, Л. Бабій, добре опрацьований і вичерпний звіт. Усі звіти членів КУ й Станиць старанно й естетично були зложені в книгу звітів, яку отримав кожний учасник З'їзду, а незаступленим станицям вислано поштою. Праця Братства провадилась з думкою про нашу батьківщину Україну і здійснення тих ідеалів, за які ми були готові на жертву крови й життя. Братство тісно співпрацювало з нашими громадськими організаційними надбудовами – КУК, СКВУ, ССУК, як теж з усіма українськими організаціями й інституціями. Слід підкреслити, що члени Братства є у проводах тих організацій та беруть участь у всіх українських національних чи групових імпрезах.

КУ гостила в себе космонавта ген. Павла Попова, голову "Славутича" в Москві; голову ЦПУН Німеччини – Степана Костюка, голову Союзу Українців Румунії – Степана Ткачука, журналіста з України, котрий перший написав прихильну статтю про Українську дивізію в Україні – д-ра Юрія Покальчука, відбула зустріч з літунами України в Торонті, на посв'ячення пам'ятника полеглим під Бродами в Ясенові вислала В. Молодецького, а голова, будучи в Україні, нав'язав контакти з дивізійниками Львова і Студентським Братством, яке збудувало пам'ятник у Ясенові.

Як показують цифри, Братство найбільше старань виявило в ділянці допомоги, бо за два роки видало 124. 892 дол. Деякі числа: допомога інвалідам – 16.500, Фонд дітям Чорнобиля – 28 тис., Український канадський дослідчий і документаційний центр – 10 тис., на українське посольство в Оттаві члени зложили 62 тис.

Старанням Станиці в Едмонтоні, завантажено транспортний літак "Мрія" 100 тоннами шпитального обладнання, а на посольство передано 10 тис. дол. У звіті Станиці в Саскатуні кажеться: 5 членів Станиці працює в системі організацій Визвольного Фронту, два є в дирекції кредитової спілки "Нова Громада" (одна є секретарем дирекції), одна є в управі КУК і заступником голови Управи Катедральної парафії св. Юра. Інші є в Раді мирян за патріярхат, один секретарем Відділу КУК, а один членом управи Прихильників Руху. Коли взяти до уваги, що в Канаді Братство начислює 500 членів, то пожертви і праця вказують на ідейність членства і його вірність ідеї служби своєму народові і своїй батьківщині.

Дещо до побажання є справи з журналом "Вісті комбатанта". Цей журнал можна вважати дзеркалом духовности Братства і наче його прапором. В Канаді є

лише 400 передплатників, і не тільки всі члени Братства повинні журнал передплачувати, але й поширювати його в колі своїх приятелів та й передплачувати для рідних і знайомих в Україні, щоб вони дізналися правди про дивізію. Бо, як сказав Ю. Пригорницький у своєму привіті: "Я звідтіля, де на дивізію ллялась ніяґара брехні і очорнювань. Але не на брата йшла дивізія. А йшла вона звільняти Україну".

У справі відзначення 50-ліття творення дивізії координатор тих святкувань при Головній управі, Ю. Ференцевич, поінформував, що з Крайовою Управою Братства у Львові узгіднено дати: 14 і 15 серпня – у Львові, 22 і 23 серпня 1993 року – у Києві.

На спільній вечері (156 осіб) відзначено Золотим хрестом за особливі заслуги приятелів Братства: д-ра Франка Мартинюка – фінансового референта СКВУ, голову РУКО й СУКВ, д-ра П. Смильського, який відвідував дивізійників з сот. Б. Панчуком ще в Ріміні, майора В. Кирелюка й Л. Філя – членів президії СКВУ, Ірену Лаврівську – радіодикторку з Боффало й актрису "Веселого Львова", який приїжджав до дивізії під час вишколу; Б. Антонишина – оборонця доброго імени українців і дивізійників та члена Капітули – О. Городиського.

Почесним гостем вечора був М. Поровський – депутат Верховної Ради й член проводу Руху, який виступив з доповіддю про події в Криму й Україні. Крім цього, д-р В. Верига виголосив доповідь про дивізію, зі словом виступив теж Степан Горлач, який зі своїм другом-дивізійником Петром Скибою пройшли пішком з хрестом і національним прапором всю Україну з півночі на південь і з заходу на схід, а Р. Колісник розвеселив присутніх своїм дотепним фейлетоном. Д-р О. Сокольський приємно й весело провадив вечером, який закінчився пізно-пізно, близько 12 год.

І. П.

Склад Крайової Управи Канади:

Лев Бабій – Голова,
Василь Верига – 1-ий заступник голови,
Володимир Молодецький – 2-ий заступник голови,
Богдан Дусанівський – протоколярний секретар,
Корнило Когутяк – кореспонденційний секретар і скарбник,
Іларій Кушніренко – фінансовий референт,
Ярослав Куницький – організаційний референт,
Мирослав Бігус – референт видань,
Богдан Кальба – референт допомоги,
д-р Роман Бучок – делеґат до Централі КУК,
Василь Бибик – делеґат до Суспільної Служби,
д-р Остап Сокольський, Андрій Коморовський і Омелян Кульчицький – члени.
Роман Колісник – кореспондент,
о. Володимир Шараневич – капелян Братства.
Члени -- голови станиць: Петро Дем'янюк – Торонто, Занон Кобилянський – Гамільтон, Богдан Маців – Монтреаль, Омелян Гаврилишин – Ст. Кетеринс.
Контрольна комісія: Роман Чолкан – голова, Євген Бочан і Михайло Мельник – члени.
Мировий Суд: Михайло Кучер – голова, Зенон Прокоп і Петро Дацків – члени.

ПРЕСОВИЙ ФОНД "ВІСТЕЙ КОМБАТАНТА"

В часі між 11 вересня та 30 листопада 1992 р. адміністрація "Вістей Комбатанта" одержала слідуючі вплати на пресовий фонд журналу:

Скоморoха Марія – Чікаґо, в пам'ять мужа св. п. Івана (15.6.1992)		**$100.00**
Строцька Марія – Лугайтон, в пам'ять мужа св. п. Олександра (19.4.1991)		**$100.00**
Сестри Вареля Ольга і Швед Варвара із Філядельфії, в пам'ять брата св. п. Володимира Лозинського помер 4.10.1992 р. в Польщі, кол. вояк 1 УД УНА, вплата надійшла через Станицю Братства в Філядельфії		**$100.00**
Грабець Роман і Мирослава, Парма в пам'ять брата та шваґра св. п. отця Володимира Грабця (16.10.1992)		**$100.00**
Темник Дарія, Торонто, пам'ять мужа св. п. сот. Юліана (26.8.1992)		**$50.00**
Куропась Степан – Чікаґо, в пам'ять побратима з УГА, св.п. сот. Юліяна Темника		**$50.00**
Ратич Олег і Ростислав – Едісон, в пам'ять сусіда і побратима св.п. Романа Федишина (10.9.1992)		**$50.00**
Міндза Марія – Едмонтон, в пам'ять мужа св.п. Михайла (14.8.1992)		**$50.00**
Карчмарчук Тарас – Торонто, в пам'ять побратима св.п. Тараса Ґута (14.9.1992)		**$20.00**
В.К. Ленчик – Англія		**$40.00**
Андрій Гавірко – Англія		**$35.00**
о. митр. Ярослав Гайманович – Монтреаль		**$27.00**
д-р Мирослав Небелюк – Торонто		**$25.00**
по дол. 20: Богдан Артимишин – Філядельфія, Любомир Левицький – Торонто	**разом**	**$40.00**
Юліян Чорній – Чікаґо		**$9.00**
по дол. 10: Анна Скоцень – Торонто, д-р Остап Сокольський – Торонто, Євген Левицький – Філядельфія, Іван Олійник – Бат-Рочестер	**разом**	**$40.00**
Володимир Папірчук - Калґари		**$8.00**
Іван Бойко – Гамільтон		**$7.00**
по дол. 5: Микола Заяць – Стетен Айленд, Богдан Бабяк – Монтраань, Іван Ткач – Гамільтон	**разом**	**$15.00**
	разом	**$866.00**

Пересилаємо наше щире співчуття родинам і приятелям свв.п.: Івана Скоморoха, Олександра Строцького, Володимира Лозинського, о. Володимира Грабця, Юліяна Темника, Романа Федишина, Михайла Міндзи і Тараса Ґута. Дякуємо всім жертводавцям та просимо пам'ятати про потреби нашого журналу.

Адміністрація В.К.

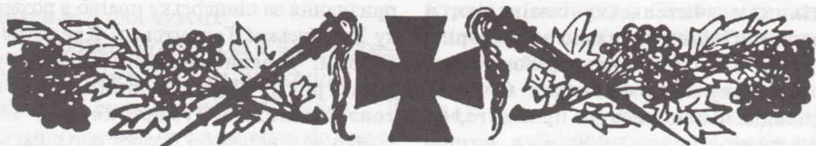

Ті, що відійшли

Інж. сот. ЮЛІЯН ТЕМНИК
*3.VI.1896 -- + 26.VIII.1992

В Торонті, проживши 96 років трудолюбивого життя, помер останній-могікан усіх етапів української визвольної боротьби – УГА, УВО, ОУН, 1-ої УД УНА – сотник Юліян Темник. Панахиди відправив о. В.Шараневич 27 і 28 серпня, останню при участи хору "Бурлака", під диригентурою Гарасовського. При домовині, накритій прапором Братства дивізійників першого дня, а згодом прапором Української Стрілецької Громади, стояли почесні стійки обох організацій. Після відправ у катедрі св. Йосафата, поховано його на цвинтарі "Mount Peace", де його прощали: А.Коморовський від дивізійників, А.Славич від УСГ й дочка Оксана від родини.

В катедральній залі відбулася тризна з участю численної громади. Виступаючі на тризні змалювали гідний до наслідування життєвий шлях людини, вояка і громадянина-патріота. Зворушливими були слова його дружини Дарії: ..."в останніх хвилинах Твойого життя у лікарні Ти мене востаннє прощав і просив: – Будь сильна! І я Тобі прирекла бути сильною, бо Ти залишив мені прекрасні дві доні – Оксану і Христю та 7 внуків, для яких я маю бути сильною, щоб жити і трудитися..."

Покійник народився у Бережанці, Самбірський повіт. Син відомих селян Івана і Розалії, які своїм 4 дітям

дали освіту. Найстарший син Олесь, студент медицини, загинув у 1-й світовій війні на італійському фронті, дві молодші сестри – Галина і Ліна – закінчили вчительську семінарію, а середній Юліян – гімназію в Самборі.

Як 18-літній юнак зголошується до Леґіону Українських Січових Стрільців. Коли його не прийнято, бо обмежене число 2.000 вже виповнилось, він зголосився до австрійської армії. Після старшинського вишколу, як четар, він брав участь у боях на російському фронті, де поранений попав у полон. Деякий час перебував у Царицині, де були теж полковники Євген Коновалець і Андрій Мельник.

Після розвалу двох імперій, він голоситься до Української Галицької Армії, бере участь у всіх її боях як курінний командир 13-го полку, VII-ої Львівської бригади. В обороні Перемишля був поранений. Згодом бере участь в Чортківській офензиві та в боях УГА в Україні.

Після війни шукає захисту від польських переслідувань в Чехо-Словаччині, де в Празі закінчив Високу технічну школу й повернувся до Галичини з дипломом інженера-аґронома. В Самбірщині поринає в громадське життя як організатор "Сільського Господаря", читалень, кооператив, кредитівок та спортового т-ва "Дністер", якого став душею. Був теж управителем "Українбанку" в Самборі.

У 1943 році Юліян Темник голоситься до української дивізії і три місяці після свого вінчання (6 травня) з Дарією Городиською їде на вишкіл зенітної артилерії. Стає командиром 3-ої важкої батерії. Згодом проходить вишкіл для батерійних шефів, і був командиром штабної сотні артилерійського полку.

Після війни опинився разом з дивізією в полоні в Італії і Англії,де в 1948 р., після 5 років розлуки, перебуваючи ще за дротами, зустрічає свою дружину. Приходять на світ дві доні, й родина в 1952р. виїхала до Канади.

В Канаді Юліян стає головою Головної управи Української Стрілецької Громади, а згодом його обирають почесним головою. Йому належиться признання за піонерську працю в розвитку Української Торонтської Кредитової Спілки, управителем котрої він був довгі роки. Друзі любили його за товаристкість і гумор, котрим він, особливо у війську й полоні підтримував вояцький дух, а бувало й розряджував людські пристрасті. Шляхетні прикмети його характеру виявилися зокрема в складних і небезпечних обставинах під час 2-ої світової війни, коли він, працюючи на відповідальному становищі в Дрогобичі, помагав і рятував українських людей, не дивлячись на їхню партійну приналежність, не рідко з загрозою для свого життя.

Головна Управа Братства кол. вояків 1-ої УД УНА нагородила Юліяна Темника Золотим хрестом за особливі заслуги за його працю для добра батьківщини, а Всевишній обдарив його довгим життям, і він діждався своєї мрії, задля якої жив і боровся – самостійної України.

А. Коморовський

В пам'ять друга!

Відійшов від нас інженер Юліян Темник, примірний вояк і патріот України. Вояк "77" -- 77-го полку Австрії, четар Української Галицької Армії, сотник Української дивізії.

Разом з Юльком брали ми приступом гарнізон Австрії Перемишль, служили в 8-ій самбірській бриґаді, були разом у Празі на студіях і разом нас "висвячували" на інженерів 14 лютого 1924 року.

На бенкеті в ресторані "У фляку" в Празі з нагоди закінчення студій, я, як "тостмастер", покликав Юлька до слова після співання "Ґавдеамус іґітур", проти його волі, але інженери й професори зробили йому

овацію повстанням з місць, бо він у промові дав начерк праці майбутніх інженерів: "Треба, -- говорив він, -- бути добрим примірам не лише для своїх, але й для чужих".

Професори відійшли, а ми продовжували "ґавдемус" на практиці при добрім і сильнім пиві "Пільзен". У "вологому стані" ми прямували до нашої альма-матер на Віноградек у віллі "Парку" та співали гімни чеський "Де мій дім" і "На Татрова блиска" словацький, а закінчили піснею "Не підемо додому аж рано". Поліція нас арештувала за образу державних гімнів "по вологому". "Рано" викупив нас проф. Брулік, який був міністром рільництва.

Замість квітів, складаю 50 дол. на пресфонд "Вістей Комбатанта".

Степан Куропась

ТАРАС ҐУТ

***10.III.1921 -- + 14.IX.1992**

Тарас Ґут народився в с. Лішаві у священичій родині. Народну школу закінчив у Смолині. До гімназії вступив у Перемишлі, продовжував навчання у Стрию, а закінчив у Самборі, де склав іспит зрілости. У Львові закінчив торговельний курс.

До Української дивізії вступив в 1943 році, пройшов рекрутський вишкіл у Гайделяґері, в Поршіц біля Бенешово закінчив артилерійську підстаршинську школу, а старшинську – в Бенешово. На фронті в Австрії приділений до 11 важкої батерії гарматного полку.

Слід згадати, що він мав добрий голос і співав у відомому дивізійному хорі під дириґентурою В. Осташевського.

Після закінчення війни перебував у полоні в таборах Белярії та Ріміні в Італії. Втік з полону до родини в Німеччині. Тут одружився і еміґрував до Австралії, де працював на різних роботах довший час.

З причин від нього незалежних, розлучився і виїхав з дочкою до Канади. В Канаді одружився з Тетяною Іванів. В Торонті включився у працю Братства кол. вояків 1-ої УД УНА, був членом Головної Управи й управи Станиці. Тарас Ґут був скромний, товариський, за що його шанували й любили.

На цвинтарі св. Володимира в Оквіл від Братства прощав його О. Кульчицький, а від товаришів – С. Гарасовський. На тризі, на якій було понад 120 осіб, із словом про Тараса виступили: голова Крайової Управи Братства – Лев Бабій, голова Крайової Управи Української Стрілецької Громади – Андрій Славич та Роман Колісник. Тризною провадив Мирослав Біґус.

Залишив у смутку дружину Тетяну з її синами Ігорем , Юрком і Богданом з родиною, дочку Ольгу з родиною, сестру Софію з мужем в Торонті, сестру Ольгу з мужем в Венезуелі та брата Богдана з родиною в Австралії.

О.К.

МИХАЙЛО МІНДЗА
*23.XI.1918 -- + 14.VIII.1992

По довгій та тяжкій недузі відійшов у вічність довголітній член Станиці Братства 1-ої УД УНА в Едмонтоні Михайло Міндза. Народився він в селі Ніновичі, Ярославського повіту. Будучи молодим юнаком, виїхав на працю до Франції, звідки повернув до свого села в 1943 р. Цього ж року Михайло вступає в лави Української дивізії "Галичина", в якій, як протилетунський артилерист, проходить всі страхіття брідського окруження, а заразом щасливий вихід з того окруження. Кінець війни застає його з Дивізією у Штірії. Пробувши два роки в полоні в Ріміні і пізніше в Англії, Михайло в 1951 р. виїжджає до Едмонтону в Канаді, де одружується з Марією Ожібко. В сім'ї Михайла було 6 дітей. Від заснування Станиці Братства в Едмонтоні Михайло був добрим членом і передплатником журналу "Вісті комбатанта". Вирізнявся він вмінням у різних ремеслах, а найбільшев столярстві, з якого був знаний.

Похоронних відправ довершили отці: о.парох крил. В. Тарнавський та о. д-р Е. Камінський з церкви св. Юрія Побідоносця, якої членом Михайло був від її заснування. В похороні взяли участь дуже багато приятелів і знайомих, бо Михайло зі всіма був в добрих приятельських відносинах. Від Станиці Братства прощали його в останню дорогу близькі побратими з прапором.

Зі смертю Михайла родина Міндзів втратила доброго і незабутнього мужа, батька і діда. Братство втратило доброго побратима, а приятелі та знайомі доброго друга.

Нехай гостинна Канадська земля буде йому легкою, а пам'ять про нього вічною.

Богдан Небожук

ІВАН СКОМОРОХ
*24.III.1916 -- + 15.VI.1992

Після довгої і важкої недуги помер Іван Скоморох, підстаршина Української дивізії, член Станиці Братства кол. вояків 1-ої УД УНА в Чікаґо.

Покійник народився у свідомому селі Черневo, повіт Мостиська. В родині було ще 4 сестри й 2 брати. В селі були читальня "Просвіта", кооператива, драматичний гурток та добрий церковний хор.

В такій атмосфері виростав Іван, який вже замолоду мав замилування до співу.

До Дивізії вступив на початку 1944 р. Брав участь у боях під Бродами в санітарній сотні. Щасливо видобувся з Брідського кітла, пройшов підстаршинський вишкіл і брав участь у боях під Фельдбахом. Вдалося йому оминути полону й перейти до цивілля.

В 1949 р. одружився з Марією Бойчук, і в 1950 р. вони виїхали до Пенсильвенії, ЗСА, а в 1951 р. поселюються в Чікаґо, де виховали 3 дітей.

В Чікаґо працює дентистичним техніком, був членом Парафіяльної ради ссв. Володимира і Ольги, членом Братства св. Андрія, однак найбільше праці вложив для розвитку церковного хору, головою котрого був довгі роки. Від початків став членом Братства кол. вояків 1-ої УД УНА й був довгі роки членом управи Станиці.

Побратими-дивізійники попрощали його в останній похід почесною стійкою, прапорами, квітами та промовами.

Осиротив дружину Марію, дочку Оріянну, синів Василя з родиною, і Петра, як теж численну родину в ЗСА, Канаді й Україні.

Роман Припхан

РОМАН ФЕДИШИН
***1924 -- + 10.IX.1992**

В дні 13 вересня 1992 року в Андерсон, S.C., США, похоронено кол. вояка-підстаршину 1 УД УНА св.п. Романа Федишина.

Покійний Роман народився в Західній Польщі, в Познані.

До дивізії зголосився добровольцем та по різних вишколах брав участь у всіх діях 30-го полка. Знаючи добре німецьку мову, від жовтня 1944 р. працює в штабі I-го куріня 30-го полка. У зверхників та підлеглих здобув велику пошану за обов'язковість та велике почуття відповідальности.

В полоні в Ріміні як завзятий правокриловий у футбольній дружині, відомий як "Торністер", бо в бігу чим більше горбився тим скоріше виминав гравців-противників. Із його подач впали десятки ґолів у ворожі ворота.

Залишив в жалобі дружину Марію та трьох синів, два з них посвятилится військовій кар'єрі.

Родині щире співчуття висказують колишні сусіди з Едісону Олег і Ростислав Ратичі з родинами

ЛЮБОМИР СВІТЛИК
***2.IV.1929 -- +9.VI.1992**

Ділимося сумною вісткою, що в понеділок 6-го липня 1992 року, прийнявши Найсвятіші Тайни, по важкій недузі упокоївся в Бозі бл. п. Любомир Світлик,народжений 2-го квітня 1929 року в Судовій Вишні, Україна.

Помимо втрати зору не падав духом, брав участь в церковному і громадському житті, стежив завжди за подіями в Україні і жив надією ще раз бути на рідній землі.

Одружився в 1956 році і разом із своєю дружиною Маріянною відвідував багато відпустових місць, де черпали з Божої ласки сили, які дозволили їм вести туземне життя в повній сімейній гармонії.

Похоронних обрядів доверешив всч. митрофорний протоієрей отець декан Василь Турковид, який зворушливо попрощав Покійного в каплиці, де також жалібне слово виголосив голова сліпих інвалідів на Баден-Вюрттемберґ Вернер Кредель. Супроводжали на вічний спочинок в Штутґарті, в дні 9-го липня 1992 р. бл. п. Любомира численна українська громада, багато чужинців, в тому німецькі воєнні інваліди і побратими 1-ої Української Дивізії УНА.

Над свіжою могилою прощав покійного Григорій Семенченко, який і подякував жалібній громаді від вдови і родини за участь в похороні.

Вічна Йому Пам'ять!

Горем прибиті: дружина Маріянна з дому Шультгайс, брати дивізійники, Олександер зріднею, Всеволод зріднею та дальша родина.

Хто має писати нашу історію?

ПИШІТЬ СПОМИНИ!

Головна Управа Братства кол. вояків 1-ої УД УНА збирає матеріяли-спомини з вишколів, бойових дій і полону, бо не всі ці ділянли досі насвітлені чи навіть відомі. Досі вже зібрано багато матеріялів, між ними надіслано й спомини з України. Частково друкуємо їх у "Вістях Комбатанта", а згодом плянуємо видати їх окремою книгою.

Звертаємося до Крайових Управ, Станиць і поодиноких членів надсилати свої спомини. Рівночасно звертаємося з закликом складати пожертви на це видання.

Спомини й чеки висилати на:

VETERAN'S NEWS
P.O. Box 279, Station "D"
Toronto, On., Canada
M6P 3J9

Ціна $ 6.00